

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Martin Král

Národní soud s generálem Radolou Gajdou 1947.

Případová studie.

The National Trial with Radola Gajda 1947. A Case Study.

Praha 2010

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucímu mé práce panu prof. PhDr. Ivanu Šedivému, CSc., který se výrazně podílel na vzniku této práce svými cennými radami, podnětnými připomínkami a otázkami. Za rady týkající se literatury, archivních dokumentů a celkové koncepce práce bych rád dále poděkoval panu prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc., Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D., PhDr. Janu Gebhartovi, DrSc. a doc. PhDr. Jřímu Kocianovi, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Nelahozevsi dne 14. 5. 2010.

Podpis:

Abstrakt

Tématem práce je kauza bývalého legionáře a československého generála Radoly Gajdy před Národním soudem v roce 1947.

Po stručném představení Radoly Gajdy se tato práce věnuje jeho činnosti v druhé republice a protektorátu. V druhé kapitole nastiňuje vznik retribučního soudnictví, především se však soustřeďuje na Gajdovu kauzu. Položil jsem si otázky týkající se objektivitu soudu, způsobu jeho přístupu k obžalovanému a možností zásahů do soudcovské nezávislosti. Prozkoumal jsem též způsob informování stranického tisku o tomto případě.

Zjistil jsem, že Radola Gajda již nebyl roku 1947 politicky významná osobnost a nepodařilo se mi najít žádné významné zásahy do vyšetřování a soudního přelíčení. Soud dal obhajobě i obžalobě rovnocenný prostor a důkazy obou stran racionálně zhodnotil. Tisk jednotlivých politických stran informoval o přelíčení velmi stručně a především levicové deníky daly přednost informacím zaměřeným proti obžalovanému.

Abstract

The topic of the study is the case of Radola Gajda, a former legionary and Czechoslovak general, before the National Court in 1947.

After a short presentation of Radola Gajda, the study deals with his activity during the Second Czechoslovak Republic and the Protectorate. It outlines the origins of retributive justice, but it mostly focuses on Gajda's case. I have raised questions relating to the objectivity of the court, the way of its approach to the accused person and the possibility of interference in the judge's impartiality. I have also done some research into the way how the party press informed about this case.

I have discovered that in 1947 Radola Gajda was no longer a politically important person, and I did not manage to find any significant interference into the investigation and the law case. The court gave equal space both to the defence and the plaintiff, and it sensibly assessed the evidence of both parties. The press of the individual political parties informed about the trial in a very brief way, and left-wing dailies in particular were more likely to present information aimed against the accused.

Obsah

1. Úvod	7
2. Osobnost Radoly Gajdy	12
2. 1. Vojenská kariéra	12
2. 2. Fašismus	14
2. 3. Gajda českým fašistou	18
2. 4. V druhé republice	22
2. 5. Protektorát	35
3. Proces	42
3. 1. Retribuce	42
3. 2. Vazba	55
3. 3. Gajda před Národním soudem	58
3. 4. Rozsudek	75
4. Tisk	81
4. 1. Tisk demokratických stran	81
4. 2. Rudé právo	85
Závěr	89
Seznam použité literatury a pramenů	94

Seznam zkratk:

ANO – Akce národní obrody

ČNV - Český národní výbor

KPR – Kancelář prezidenta republiky

KSČ – Komunistická strana Československa

MNO – Ministerstvo národní obrany

MLS – Mimořádný lidový soud

NKVD - Narodnyj komissariat vnutrennych děl

NSP – Národní strana práce

NOF – Národní obec fašistická

NS – Národní souručenství

NSP – Národní strana práce

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NTF – Národní tábor fašistický

SD - Sicherheitsdienst

SNJ – Strana národní jednoty

SNB - Sbor národní bezpečnosti

1. Úvod

Radola Gajda je bezesporu velmi kontroverzní postavou českých dějin 20. století, neboť v jeho životě je možné spatřit několik vcelku odlišných dějinných rolí. Je možné ho vnímat jako úspěšného velitele československých legií v Rusku, skandalizovaného generála československé armády v průběhu tzv. Gajdovy aféry nebo též jako hlavní ikonu českého fašismu.

Tato kontroverznost se odráží i v literatuře týkající se jeho osoby. Marxistická historiografie, vzniklá před listopadem 1989, měla o jeho roli v českých dějinách jasno. Jeho obraz v těchto pracích je jednoznačně negativní. Většina textů marxistických historiků zdůrazňuje jeho „...lví podíl na kontrarevolučním zneužití čs. legií ve službách intervence...“ a jeho službu pro jednoho z „nejreakčnějších bělogvardějců“,¹ admirála Kolčaka.² Gajdovu pozdější politickou činnost zařazují do marxistického pojetí fašismu, podle kterého byl fašismus pouze „druhou formou...buržoazní vlády...“.³ Gajda a jeho fašisté měli být tedy ve službách československé buržoazie, především národních demokratů a agrárníků. Gajda je popisován jako dobrodruh otevřený „jakémukoliv ozbrojenému dobrodružství“⁴, kariérista, „bezzásadový politik, postrádající všechny důležité rysy vůdčí osobnosti“⁵. Jsou zpochybňovány jeho vojenské znalosti, inteligence⁶ a některé práce nepochybují o jeho pozdější spolupráci s henleinovci a nacisty⁷.

V novějších polistopadových pracích již můžeme nalézt snahu autorů o přesnější hodnocení Gajdova života, s vykreslením všech jeho životních osudů. Jednou z nejpovedenější je kniha Petra Hofmana

¹ MOULIS, Miroslav. *Tajné heslo granát*, Praha: Magnet, 1973, s. 8-9.

² Nezmiňují se ovšem o jeho účasti na bojích proti Němcům například v bitvě u Zborova.

³ PASÁK, Tomáš. *K historii českého fašismu*, Praha: ČSPB, 1985, s. 5.

⁴ KRÁL, Václav. *Vznik ČSR*, Praha: Melantrich, 1985, s. 177.

⁵ PASÁK, Tomáš. *K problematice NOF v letech hospodářské krize na počátku 30. let*, In: Sborník historický 13. Praha 1963, s. 131.

⁶ MOULIS, Miroslav. *Tajné heslo granát*, Praha: Magnet, 1973.

⁷ PASÁK, Tomáš. *K historii českého fašismu*, Praha: ČSPB, 1985.

a Antonína Klimka nazvaná Vítěz, který prohrál,⁸ která je vcelku objektivní. Podobný přístup je poznat i v knize Miroslava Gregoroviče Kapitoly o českém fašismu⁹, která pojímá český fašismus od jeho vzniku až po devadesátá léta. Z dalších publikací bych jmenoval především velmi obsáhlou práci Tomáše Pasáka Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945¹⁰, která obsahuje mnoho citací z archivního materiálu k tomuto tématu. K osobě Gajdy ovšem přistupuje Tomáš Pasák podobně jako ve svých předlistopadových textech, což platí i pro knihu Miroslava Moulise Vzestup a pád generála Gajdy¹¹. V některých modernějších pracích se naopak zřetelně projevují sympatie autorů ke Gajdově osobě a jejich přístup k němu je nekritický. V tomto duchu jsou psány například práce Milana Nakonečného Český fašismus¹² a Vlajka¹³.

Většina textů věnujících se Radolovi Gajdovi se soustředí na dvě období jeho života. Prvním obdobím je jeho služba v československých legiích a Kolčakově armádě, kdy asi nejvýrazněji zasáhl do českých dějin. Díky značné proslulosti československých legionářů v Rusku a též díky velmi složité situaci v této zemi během probíhající občanské války se tomuto tématu věnuje množství historických prací¹⁴.

Druhým obdobím Gajdova života, kterému historická produkce věnuje značnou pozornost, je doba tzv. „Gajdovy aféry“, která vypukla roku 1926. Jednalo se o jeden z nejvýznamnějších vojensko-politických skandálů první republiky, který zasáhl do politického i společenského života. Tento skandál má několik velmi zajímavých aspektů. Zapojili se do něj nejvyšší představitelé státu,

⁸ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál*, 1. vyd., Praha, Litomyšl: Paseka, 1995.

⁹ GREGOROVIČ, Miroslav. *Kapitoly o českém fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

¹⁰ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha: Práh, 1999.

¹¹ MOULIS, Miroslav. *Vzestup a pád generála Gajdy*, Třebíč: Akcent, 2000.

¹² NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*, Praha: Vodnář, 2006.

¹³ NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka : k historii a ideologii českého nacionalismu*, Praha: Chvojko nakladatelství, 2001.

¹⁴ SAVICKÝ, Ivan. *Osudová setkání, Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 – 1938*, Praha: Academia, 1999.

SAK, Robert. *Pomsta generála Gajdy. (Méně známá epizoda z české účasti v ruské občanské válce.)*, Soudobé dějiny 1, 1993, č. 1, s. 61-78. s. 178-179.

FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*, Brno: Books, 1999.

především T. G. Masaryk a E. Beneš a v jeho rámci proběhlo několik vojenských i civilních vyšetřování s protichůdnými výsledky. Některé klíčové otázky nejsou zodpovězeny dodnes a to vše přitahuje pozornost badatelů i čtenářů.¹⁵

Tato práce se bude především soustředit na poslední část Gajdova života, tedy na jeho osud v protektorátu a po skončení 2. světové války. Zajímat se budu o jeho styky se stále aktivními českými fašisty a jeho vztah k Němcům v období protektorátu. Zaměřím se především na jeho proces před Národním soudem v dubnu a květnu roku 1947, který měl posoudit jeho činnost v době tzv. zvýšeného ohrožení republiky, tedy od 21. května 1938 až do prosince roku 1946. Stručné informace o Gajdově životě v protektorátu a soudní při před Národním soudem obsahuje odborná literatura již dnes, ovšem komplexní zpracování dosud chybí.

První kapitola stručně představí Gajdovu osobnost, především jeho vojenskou a politickou kariéru. Zaměřím se na Gajdovu činnost během druhé republiky, především na poslední dny její existence, ve kterých jeho aktivita vrcholila. Zajímat se budu také o Gajdovo působení během německé okupace, především o jeho styky s nově obnovenou Národní obcí fašistickou, která se neúspěšně snažila zapojit do struktur okupačního režimu. Předáci tohoto uskupení několikrát deklarovali, že s Gajdou svou politiku konzultují a on sám jí podporuje. Položím si také otázku, jaký byl Gajdův postoj k Němcům a jimi nastolenému protektorátnímu režimu. Vyjdu z odborné literatury vztahující se k tomuto období¹⁶ a z již zmíněných

¹⁵ SLÁDEK, Zdeněk. *K politickému chorobopisu první republiky. Aféra Jiřího Stříbrného a Radoly Gajdy v roce 1926*. In: Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalá. Praha, ÚSD AV ČR 1998, s. 177-194.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Gajdova aféra 1926-1928*, ČČH 92, 1994, č. 4, s. 732-758.

NAUMAN, Pavel. *Ještě ke Gajdově aféře*. SE 6, 1990, č. 16, s. 95-97.

¹⁶GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939; Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2004.

GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české ; Sv. 15. 1938-1945*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2006.

KUKLÍK, Jan. *Úloha agrární strany při změně politického systému druhé republiky a vzniku Strany národní jednoty*, In: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Jiří ŠOUŠA a kol. (ed.), Praha: Karolinum, 2001.

prací týkajících se Gajdovy osoby. Využiji též archivních pramenů, především Gajdova osobního fondu v Národním archivu v Praze¹⁷ a fondu Národního soudu též v Národním archivu v Praze¹⁸.

Druhá kapitola se bude věnovat Gajdovu zatčení, vazbě a samotnému procesu před Národním soudem. Soustředím se budu na otázku, jak se k této kontroverzní osobě, kterou Gajda bezesporu byl, postavila společnost poválečného Československa a především jeho justiční úřady.

Národní soud vznikl po 2. světové válce v rámci retribučního procesu a v jeho kompetenci mělo být potrestání veřejně známých kolaborantů s německým okupačním režimem. Retribuce byla ovšem specifický proces ovlivněný mnoha faktory, především nedávno prožitými hrůzami války a již nastupujícím bojem o moc mezi komunisty a demokratickými stranami. V některých případech se proto můžeme setkat s pokusy různými způsoby zasahovat do nezávislosti tohoto soudu.

Proto jsem si položil otázku, s jakou objektivitou dokázala tato instituce posoudit Gajdův případ. Nebylo více než důkazy důležitější to, že před soudem stál bývalý český fašista číslo jedna? Určitou roli mohl sehrát též fakt, že Gajda byl znám jako velký odpůrce bolševizmu, proti kterému též bojoval během ruské občanské války. Pokusím se proto vyzkoumat, jestli v této kauze hrály roli také zájmy politických stran a jestli se jim případně podařilo rozhodování soudců nějak ovlivnit. Zajímavá může na tomto procesu být i skutečnost, že státním prokurátorem byl, později nechvalně proslulý, dr. Josef Urválek.

Ke zpracování této části mé práce využiji odbornou literaturu vztahující se k retribučnímu soudnictví¹⁹ a archivní dokumenty

RATAJ, Jan. *O autoritativní stát, Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha: Karolinum, 1997.

¹⁷ Národní archiv, osobní fond Radoly Gajdy, karton 1 a 2.

¹⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163 a 164.

¹⁹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava: Tilia, 1998.

týkající se této konkrétní kauzy uložené ve fondu Národní soud v Národním archivu v Praze. Další informace týkající se projednávaných skutečností vyhledám ve Vojenském historickém archivu v Praze ve fondu partyzánské skupiny „Za svobodu“²⁰ a v Archivu ústavu T. G. Masaryka, konkrétně ve fondu E. Beneše²¹.

Třetí kapitola se bude zabývat reakcemi novin hlavních politických stran na tento proces. Budu se v ní zajímat o to, jak novináři celý proces interpretovali, kolik mu věnovali prostoru a jak se do jejich článků promítla stranická politika. Dále budu sledovat kterým informacím dávali přednost, jestli dali rovnocenný prostor obhajobě i obžalobě a zda se nějak výrazněji postavili proti vynesnému rozsudku. K jejímu zpracování využiji především dobový tisk politických stran.

Zpracováním Gajdovy kauzy bych rád doplnil pomyslnou mozaiku české historiografie o této rozporuplné postavě našich dějin a rád bych přispěl i k výzkumu tzv. národní očisty v Československu po 2. světové válce, k níž náležela i práce Národního soudu, před kterým Gajda v dubnu a květnu roku 1947 stanul.

JARCOVSKÁ, Lucie. *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královohradecku*, Praha: Prostor, 2008.

JIRÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*, Cheb: Svět křídel, 2002.

ZEMAN, Pavel. *Česká literatura o retribučním soudnictví*, In: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu*, Praha – Opava: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Slezský ústav Slezského muzea, 2002.

²⁰ Vojenský historický archiv, fond čís. 308, sig. 308-94-7, partyzánská skupina „Za svobodu“.

²¹ Archiv ústavu T. G. Masaryka, fond E. Beneše, karton 57 a 82.

2. Osobnost Radoly Gajdy

2. 1. Vojenská kariéra

Radola Gajda byl ve své době bezesporu všeobecně známou osobností, objevoval se na prvních stranách novin a do dnešních dnů o něm vzniklo mnoho historických prací. Přesto je to pro dnešní společnost v podstatě osoba neznámá. Radola Gajda byl od konce 1. světové války v širokém povědomí, neboť se roku 1920 vrátil do mladé republiky jako uznávaný velitel československých legií v Rusku, ověčený řadou vítězství nad Němci a Rudou armádou.

Narodil se roku 1892 v dalmatském Kotoru, jeho vlastní jméno znělo Rudolf Geidl. V Kotoru byla v té době rakousko-uherská námořní základna, ve které sloužil jeho otec Jan Geidl a tam také začal malý Rudolf chodit do školy. Později se rodina přestěhovala do Kyjova, kde získal Gajdův otec místo ve státní správě.

Na vojnu nastoupil roku 1910, sloužil u pevnostního dělostřelectva v Kotoru a jako jednoroční dobrovolník na ní pobyl pouze rok. Po vypuknutí světové války nastoupil ve Skadaru opět do rakousko-uherské armády. V roce 1915 byl podle svých odpůrců zajat Černohorci, podle svých zastánců k nim přešel sám. Přihlásil se do černohorské armády a sloužil v ní patrně jako důstojník. V lednu 1916 se obrana Černé hory zhroutila a Gajda vydávající se za lékaře odjel s Ruskou lékařskou misí do Ruska. Přes srbskou divizi, kde se ovšem stále vydával za lékaře, se dostal v prosinci 1916 do československé brigády. V červenci 1917 se jako zástupce velitele 2. pluku zúčastnil bitvy u Zborova.²²

V květnu 1918 se v Čeljabinsku konal sjezd československých legionářů v Rusku, na kterém Gajda ostře vystoupil proti odzbrojování legionářů bolševiky, kteří se v listopadu 1917 chopili moci. Legie se rozhodly vystoupit proti odzbrojování vojensky a probojovat si cestu Sibiří až do Vladivostoku.

²² SAVICKÝ, Ivan. *Osudová setkání, Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 – 1938*, Praha: Academia, 1999.

V následujících měsících dobyl Gajda a jeho muži Irkutsk, Bajkalské jezero, Čeljabinsk, Verchně Udinsk, Čitu a Perm. Od prosince 1918 sloužil v bílé armádě admirála Kolčaka, kde velel jedné ze tří jeho armád. Po neshodách obou mužů však Gajda jeho vojsko opustil a odjel do Vladivostoku. Zde se v listopadu 1919 zapletl do protikolčakovského puče eserů, který se však nevydařil a Gajda se ocitl v zajetí jednotek věrných Kolčakovi. Před hrozícím zastřelením ho zachránil zásah velení čs. legií. Propuštěn byl za slib, že ihned odcestuje do vlasti, což také učinil.²³

Jeho situace v novém státě však nebyla jednoduchá, neboť neměl dobré vztahy s prezidentem Masarykem. Oba muži se poprvé setkali roku 1917 a patrně již tehdy si nepadli do oka. Gajda byl koncem roku 1920 poslán do Paříže na studium vysoké vojenské školy pro důstojníky a souběžně s ní navštěvoval i vysokou školu agrikultury, kde získal diplom zemědělského inženýra. Po návratu v říjnu 1922 byl jmenován velitelem 11. pěší divize v Košicích, kde si počínal velmi úspěšně v provizorních podmínkách zaostalého Slovenska. Patrně se toto prostředí podobalo podmínkám, ve kterých byl zvyklý velet na Sibiři. Jeho úspěch dokazuje vysoké hodnocení jeho nadřízených, na jehož základě byl v prosinci 1922 povýšen prezidentem do hodnosti generála IV. třídy.

V roce 1924 byl vládou převelen do Prahy na Hlavní štáb, podle Masaryka „aby mohl být lépe střežen“.²⁴ Masaryk pokládal Gajdu za dobrodruha s diktátorskými sklony a příliš mu nedůvěřoval. Přesto ho pád vlády v březnu 1926 posunul do klíčové pozice zastupujícího náčelníka Hlavního štábu, neboť předchozí náčelník gen. Jan Syrový se stal ministrem obrany v nové úřednické vládě.

V květnu 1926 proběhl v Polsku převrat maršála Józefa Piłsudského a vládní představitelé se začali obávat něčeho podobného v Československu. Ještě tentýž měsíc vyšel v *Nové svobodě* článek Hledá se generál, který napsal sociální demokrat Rudolf Bechyně, ale

²³KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál*, 1. vyd., Praha, Litomyšl: Paseka, 1995.

²⁴KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...*, s. 52.

který byl patrně inspirován samotným Masarykem. Tímto článkem byla odstartována tzv. Gajdova aféra, která probíhala několik let a byla ostře sledována tiskem i veřejností. Během ní byl Gajda obviněn z pokusu o puč a ze špionáže pro Sovětský svaz. Na celé aféře měla evidentní zájem skupina Hradu a sám prezident řídil kroky proti generálovi. Aféra probíhala před kárnými výbory ministerstva obrany i před civilními soudy. Nakonec byl Gajda na základě velmi pochybných důkazů uznán vinným, zbaven hodnosti a jeho výslužné bylo sníženo o 25%. Civilní soud, který vedl proti svědkům obžaloby, ovšem vyhrál.

2. 2. Fašismus

Rozborem fašismu se zabývala řada badatelů a dnes již existuje mnoho teorií na toto téma. Německý historik Ernst Nolte je jedním z nejznámějších vědců zabývajících se tímto tématem. Ve svých pracích odmítl singularistické teorie, které hledaly počátky fašismu v jednotlivých národních dějinách, ale nahlížel na něj jako na celek. To ovšem neznamená, že by popíral jeho různá národní specifika. Nolte hledal především jejich společného jmenovatele.

Podle jeho výkladu je fašismus „svázán s určitou tradicí evropského filozofického a dějinného myšlení, které vysvětlovalo historické a sociální jevy... pomocí biologických termínů a příčin“.²⁵ Nolte proslul též srovnáním fašistické ideologie s komunistickou. Podle jeho názoru se obě tyto ideologie, „navzdory své protikladnosti a hloubce svého nepřátelství, jeví jako příbuzné fenomény, které se pokoušejí...reagovat na realitu moderny naplňované v liberální společnosti“.²⁶ Nolte též zdůrazňuje „zásadní protikladnosti těchto dvou teorií“, ale s „poukazem na příbuznost příčin vzniku, cíle a používaných metod“.²⁷

²⁵ NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*, Praha: Argo, 1998, s. 667.

²⁶ NOLTE, Ernst. *Fašismus...*, s. 672.

²⁷ NOLTE, Ernst. *Fašismus...*, s. 672-673.

Antonín Klimek ve své knize *Nástup Hitlera k moci* vidí jako jeden z hlavních předpokladů budoucího fašismu atmosféru nejistoty, která se podle něj, zejména od 80. let 19. Století, šíří společností. „Odvržení spirituality, k čemuž zdánlivě vedl osvobozený rozum, lidé pozbyli všeho, co jim dávalo odpověď na smysl života, který pro ně tak ztratil účel.“²⁸ Díky této nejistotě a pochybování roste přitažlivost fašismu, nacismu a komunismu. První světová válka znamenala velký šok pro obyvatele Evropy odvyklé podobně dlouhým válkám.²⁹ Na jejím konci se výrazně změnila politická mapa Evropy, zhroutily se staré monarchistické režimy a s nimi i staré řády a zvyklosti. Mnoha obyvatelům se též zhroutil jejich systém jistot a to „vyvolalo touhu po jistotách nových“³⁰. Právě tyto nové jistoty fašismus poskytoval. Hlásal lepší zítřky s nutností krutosti pro dnešek. Současností bylo nutné se protřpět, aby bylo v budoucnu možné dosažení dobra. Podobnou argumentací bylo možné, u plně věřících lidí, ospravedlňovat akce, které měly za následek miliony obětí, ať už se jednalo o vyvražďování Židů, nebo likvidaci šlechty, buržoazie či kulaků. „Viděli v nich nikoli cíl, nýbrž nutné, nezbytné prostředky k dosažení nejvznešenějších, nejhumánnějších ideálů...“³¹

Nolte také uznává 1. světovou válku jako jednu z příčin vzniku fašismu. „Výchozím bodem prvních fašismů“ je pro něj rok 1919, kdy „se válka a revoluce v Evropě dotýkaly těsněji než kdykoliv před tím“.³² Dalším rozhodujícím momentem jsou pak roky 1922 a 1923, kdy Mussolini získává vládu v Itálii a Hitler formuje své hnutí. Fašismus definoval jako „antimarxismus, který usiluje o zničení protivníka prostřednictvím vytvoření radikálně protikladné a přece blízké ideologie a prostřednictvím použití téměř identických a přesto charakteristicky přetvořených metod...“³³ Podle Nolteho „bez

²⁸ KLIMEK, Antonín, *Nástup Hitlera k moci: začátek konce Československa: 30.1.1933*, Praha: Havran, 2003, s. 45.

²⁹ Poslední, co do počtů nasazených mužů a též délky trvání, byly války napoleonské. Prusko-rakouské a prusko-francouzské války, další z velkých válek 19. století v Evropě, trvaly již mnohem kratší dobu.

³⁰ KLIMEK, Antonín, *Nástup...* s. 46.

³¹ KLIMEK, Antonín, *Nástup...* s. 48.

³² NOLTE, Ernst, *Fašismus...*, s. 44.

³³ NOLTE, Ernst, *Fašismus...*, s. 57.

marxismu neexistuje žádný fašismus“ a o „fašismu by se nemělo hovořit nikde tam, kde nejsou k dispozici alespoň náznaky organizace a propagandy srovnatelné s „marxistickou““.³⁴

Pro období následující po 2. světové válce v Československu je důležité seznámit se též s pohledem komunistické historiografie na fašismus, který vycházel z marxistického konceptu dějin. Podle Aleny Gajanové vznikl fašismus ve 20. letech, kdy „přešla buržoazie do protiútoky proti dělnické třídě“. Příčiny vzniku fašismu vidí Gajanová v tom, že buržoazie již nebyla schopna „uhájit své panství metodami parlamentní demokracie“,³⁵ proto tedy vytvořila fašistické hnutí, které „mělo čelit nebezpečí socialistického revolučního hnutí“. Dále se ve své knize *Dvoji tvář* zabývá formou vlády fašistické diktatury, která se již neopírala jen o státní aparát, ale „vytvořila si vlastní masové kontrarevoluční hnutí, sestávající se jednak z fašistických stran, jednak z ozbrojených útvarů.“³⁶

Itálie byla první zemí, kde se fašismu podařilo prosadit a ovládnout celý stát. Italský fašismus vznikl z krize, která v této zemi propukla po skončení 1. světové války, u jeho zrodu stál bývalý socialistický novinář Benito Mussolini. Fašisté si postupně získávali podporu společnosti kritikou nedostatečných válečných zisků Itálie, hospodářské situace a svým razantním postojem proti komunismu a bolševizmu. Podpora průmyslníků a italského krále Viktora Emanuela III., ale také neúspěšný pokus levice o generální stávkou nakonec umožnily Mussolinimu a jeho fašistům 28. října 1922 převzít moc.

Postupným potlačováním opozice, oslabováním moci vlády a posilováním pravomocí Mussoliniho a Velké fašistické rady se z Itálie stala fašistická diktatura.³⁷ Represe vyvrcholily po čtvrtém atentátu na Mussoliniho v listopadu 1926, kdy byli zatčeni všichni komunističtí poslanci a „všichni socialističtí poslanci byli ze sněmovny

³⁴ NOLTE, Ernst, *Fašismus...*, s. 56.

³⁵ GAJANOVÁ, Alena. *Dvoji tvář, z historie předmnichovského fašismu*, Praha: Naše vojsko, 1962, s. 13.

³⁶ GAJANOVÁ, Alena. *Dvoji...*, s. 13.

³⁷ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha: Práh, 1999.

vykázání“.³⁸ V mnoha ohledech byl však italský fašistický režim „mírnější než nacistické Německo a stalinistické Rusko. Více než těmto brutálním režimům „se podobal caristickému Rusku...Metternichovu Rakousku nebo Francii za Napoleona I...“³⁹

Úspěch italského fašismu se stal vzorem pro vznikající fašistické organizace po celé Evropě a stejně tomu bylo i v Československu. Vznikají první fašistické organizace Červenobílí a Národní hnutí. Červenobílí byli volnou odnoží Národní demokracie a velká část jejich členů pocházela z odborové organizace této strany nebo ze studentských spolků právníků a mediků. Červenobílí měli kolem 1300 členů a vydávali též vlastní časopis *Výzva Červenobílých*. V čele hnutí stáli pozdější významní představitelé českého fašismu Josef Kučera, dr. Jiří Branžovský a ing. Zdeněk Zástěra.

Národní hnutí, v jehož čele stál básník Viktor Dyk, se též vytvořilo jako složka Národní strany, ale oproti Červenobílým dokázalo získat větší počet členů i větší politický vliv. Počátkem roku 1923 vydalo Národní hnutí svůj program, ve kterém se otevřeně přihlásilo k myšlenkám italského fašismu aplikovaným na československé prostředí. O tomto hnutí napsal Ferdinand Peroutka následující: „Hnutí toto se považovalo za nepolitickou organizaci národní a jeho proklamace byly většinou nepodepsané...Obsahem jejich bývaly antisemitské výpady, útoky proti Masarykovi, realismu a socialismu...Hnutí červenobílých skládalo se většinou z mládeže – byl-li typem člena Národního hnutí pražský domácí pán, typem červenobílých byl student. Ale tito mladí lidé si postavili do čela několik starců.“⁴⁰

Pokusy o sjednocení fašistických organizací se objevovaly již od roku 1923, ale spojení fašistů v jednu organizaci bylo dosaženo až v březnu 1926, kdy byla založena sjednocující organizace Národní obec fašistická (dále jen NOF). Tato organizace byla založena na

³⁸ RIDLEY, Jasper. *Mussolini*, Praha: Themis, 2002, s. 202.

³⁹ RIDLEY, Jasper. *Mussolini*... s. 201.

⁴⁰ GREGOROVÍČ, Miroslav. *Kapitoly o českém fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 21.

vůdcovském principu a za jakoukoli odchylku od oficiální doktríny se vylučovalo. Byl vytvořen řídicí orgán tzv. direktorium, odbory, stavovské organizace, Fašistické studentské sdružení apod.

2. 3. Gajda českým fašistou

Gajda vstoupil do Národní obce fašistické 2. ledna 1927 a byl provolán jejím vůdcem. Jeden z předních českých historiků Tomáš Pasák napsal o českém fašismu následující: „Český fašismus měl zpočátku mlhavý program. Byl výbojně nacionální, zaměřený hlavně proti Němcům, ale i „jiným cizákům“, brojil proti internacionalistickým socialistům a „národně vlašnému“ Hradu, byl prostoupen antisemitismem, horoval pro vládu silné ruky a očistu státu. Nebyl však tak militantní jako v sousedních státech...“⁴¹

Cíle českých fašistů krátce po vzniku NOF shrnul Libor Vykoupil do čtyř následujících bodů: „1. Rušení systému pluralitní parlamentní demokracie a vytvoření autoritativní centrální správy v čele s vůdcem, 2. Rozpuštění Komunistické strany Československa, 3. Omezení práv Němců, Maďarů, cizinců a Židů a 4. Změna československé zahraniční politiky znamenající odmítnutí Locarna a provádění důsledné protiněmecké politiky, současně přerušeni jednání se sovětským Ruskem a vůbec přerušeni všech styků se sovětskou vládou.“⁴²

Teoretickou podobu fašistického státu rozpracoval brněnský novinář Otakar Leboch ve své práci *Fašistický stát*, posléze byla přijata i R. Gajdou, který o ní pojednává ve své knize *Stavovská demokracie národního státu*. Leboch navrhuje vytvoření korporativního státu, ve které by parlamentní demokracii nahradila stavovská moc. „Oporou státu... měly být čtyři stavy: zemědělský, dělnický, obchodníků a živnostníků a duševních pracovníků.“⁴³

⁴¹PASÁK, Tomáš. *Český...*, s. 61.

⁴²VYKOUPIIL, Libor. *Čeští fašisté na Moravě*, In, *Morava v boji proti fašismu*, Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 48.

⁴³VYKOUPIIL, Libor. *Čeští...*, s. 48.

Leboch se při tvorbě této teorie inspiroval Mussolinim, který tento typ státu aplikoval v Itálii.

Po svém vzniku získalo hnutí v letech 1926-1927 asi 200 tisíc členů. Přes snahu předních činitelů vytvořit ucelenou organizaci s pevnou strukturou se hnutí otráasalo vzájemnými spory a odstředivými tendencemi.

Neustálé finanční potíže byly jedním z dalších velkých problémů českých fašistů. Strana měla nedostatek zámožných podporovatelů, a i když nějaké peníze dostala, často záhadně mizely na sekretariátu NOF.

V politickém životě první republiky byla NOF spíše okrajovým hnutím s malou podporou veřejnosti. Roku 1929 se účastnila voleb v rámci Ligy proti vázaným kandidátkám, což bylo uskupení několika menších stran. Liga dostala 70 617 hlasů a získala tři křesla v poslanecké sněmovně a jedno z nich obsadil Gajda.⁴⁴ V květnu 1935 sice dosáhla NOF překvapujícího úspěchu, když získala 167 433 hlasů a šest křesel, ale i přesto se stále jednalo o malou stran utápějící se ve vlastních problémech.⁴⁵

Mnoho členů NOF se při své činnosti dostalo do rozporu se zákonem, zejména členové paramilitárních jednotek NOF jako byla Omladina NOF, Obrana NOF, Junáci NOF atd.⁴⁶ Příslušníky těchto formací se stávali většinou mladší členové NOF, kteří se cvičili ve vojenských dovednostech, měli doporučeno vstupovat do střeleckých jednot a opatřovat si zbraně. Jejich úkolem byla organizace fašistických akcí, chránili fašistické schůze a jejich útočné oddíly naopak napadaly schůze ostatních politických stran, hlavně komunistů.⁴⁷ Výsledkem těchto agresivních výpadů byli často těžce zranění a v několika případech i mrtví.

⁴⁴ VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*, Brno: Masarykova univerzita, Matice moravská, 2003.

⁴⁵ Strana byla takřka bez tisku, velmi zadlužená nemaje ani na placení svých řečníků.

⁴⁶ Tyto organizace byly díky svým násilným aktivitám úřady často zakazovány, proto se musely několikrát přejmenovávat.

⁴⁷ PEJČOCH, Ivo. *Armády českých politiků : české polovojenské jednotky 1918-1945*, Cheb: Svět křídél, 2009.

Velkou měrou se na přílivu členů do NOF podepsala hospodářská krize na počátku 30. let, kterou se fašisté snažili využít ve své propagandě. Ta slavila úspěch především na venkově, což dosvědčuje mimo jiné i následující zpráva zemského úřadu v Brně ze dne 10. 11. 1932: „Fašistická agitace se setkala zřejmě se sympatiemi zemědělců, stojících z jakýchkoliv důvodů v opozici proti oficiálnímu vedení obou státoporných stran (agrární a lidové – TP), jejichž voliče tvoří široké vrstvy obyvatelstva venkovského.“⁴⁸ Baštami fašismu se tedy kromě dalších, staly zemědělské oblasti jižních Čech a jižní Moravy.

První polovina 30. let přinesla kromě hospodářské krize též nástup nacismu k moci v Německu, což byla událost silně ovlivňující i československou domácí politiku. Obyvatelstvo se cítilo stále agresivnější Hitlerovou rétorikou ohroženo a na to musely reagovat i politické strany.

Zareagovali i čeští fašisté, kteří začali se silně nacionalistickou agitací zejména v pohraničí, které bylo národnostně smíšené. Zde se snažili využít strachu místních Čechů z Němců a nacismu. Ačkoliv začala fašistická propaganda stále více útočit na Němce a ostatní cizince, zachovala si dosavadní antisemitismus. Dokládá to například výzva z léta 1938: „Pryč se socialisticko-židovsko-německou vládou! Pryč se Židy a Němci! Pryč s obtížnými cizáky, kteří ubírají našim lidem práci!...“⁴⁹

Kromě podobného štvání se fašisté snažili všemožně prezentovat svou připravenost bránit republiku a též stále zdůrazňovat Gajdovy vojenské zásluhy, bez jejich připomenutí se neobešel snad žádný jejich leták. Sám Gajda objížděl Československo a pronášel plamenné projevy, např.: „Zabezpečte národu hranice jeho sídel. Ty zabezpečíte, budete-li stavět pevnosti. Mohutné a tvrdé, ze železa a

⁴⁸ PASÁK, Tomáš. *Český...*, s. 113.

⁴⁹ GREGOROVIC, Miroslav. *Kapitoly...* s. 63.

betonu! Jsme v situaci, která nás nutí, aby celá zem byla jediná pevnost. To je úkol, který je nejpřednější.“⁵⁰

Ve své zahraniční politice čeští fašisté podporovali mezinárodní fašismus, hlavně fašistickou Itálii. Ve svých zahraničně-politických teoriích totiž fašističtí představitelé přepokládali, že spojenectví s fašistickou Itálií může uchránit Československo před německým útokem. Od vlády proto požadovali navázání spojeneckého poměru s Itálií a též přátelské vztahy s Německem a frankistických Španělskem. Tato plán byl ovšem nereálný, neboť Mussolini uznával střední Evropu jako zájmovou sféru Německa a italská diplomacie německé plány na zničení Československa podporovala.

Zahraněční politika českých fašistů byla v podstatě v rozporu s jejich politikou domácí, neboť si neuvědomovali, že podporou fašistické Itálie či gen. Franka podporují spojence Německa a tím posilují jeho mezinárodní postavení, které mu usnadní agresi vůči československému státu.

Na konci května se v napjaté atmosféře po částečné mobilizaci konaly obecní volby, které prokázaly převahu demokratických stran v českých oblastech, ovšem NOF si v nich udržela své dosavadní pozice. Radola Gajda byl na prvním místě kandidátky do pražského zastupitelstva a NOF vedla v hlavním městě aktivní kampaň s heslem: „Proti učiteli tělocviku Konrádu Henleinovi, volte generála ruských legií R. Gajdu!...22. května 1918 v Čeljabinsku rozhodl proti bolševismu Gajda, 22. května 1938 v Praze rozhodne se každý pro Gajdu.“⁵¹ Zde je jasně vidět snaha zaujmout v době ohrožení republiky voliče zdůrazňováním Gajdových starých vojenských zásluh.

Gajda se nakonec do pražského zastupitelstva nedostal, ale předvolební kampaň přinesla své výsledky a fašisté získali o přibližně dva a půl tisíce hlasů více než ve volbách v roce 1931.

⁵⁰KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...* s. 267.

⁵¹KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...* s. 269.

21. září přijala Hodžova vláda díky ultimátu Francie a V. Británie, Hitlerovy požadavky na odstoupení pohraničí, které předtím vyjednal s Chamberlainem. Ještě týž den propukají masové demonstrace občanů proti tomuto rozhodnutí a čeští fašisté jsou v jejich pořádní jedni z nejaktivnějších. Demonstrovalo se po celých Čechách a generální stávka 22. září donutila vládu k rezignaci. Týž den se konala demonstrace před Rudolfinem, při které řečnili z balkónu zástupci politických stran, mezi nimi i Gajda. Ironií osudu je, že slovo předal Gajdovi právě komunistický poslanec. V krátkém vystoupení Gajda řekl mimojiné: „...V této zemi bude střílet každý kámen na útočníka...”⁵² Ač mu bylo dáno slovo, přesto byl považován za nespolehlivého člověka, neboť, podle Miroslava Gregoroviče, při té příležitosti poznamenal poslanec Krosnář: „Pane poslanče, dávám vám slovo, ale podívejte se dolů, je to hezky vysoko a ještě jsou tam schody. Jak projevu zneužijete, tak vás chytnu a letíte dolů.”⁵³

Eduard Beneš jmenoval novou vládu v čele se „zborovským hrdinou” a dlouholetým ministrem obrany gen. J. Syrovým. Vláda vyhláší všeobecnou mobilizaci, kterou Češi přijímají s nadšením.

Evropské velmoci pochopily, že neuspěly ve svém nátlaku na Československo a scházejí se v noci z 29. na 30. září v Mnichově, kde během pár hodin rozhodují o připojení Sudet k Německu. 30. září jedná vláda o mnichovském diktátu a na doporučení prezidenta Beneše ho přijímá. Již 1. října překročila německá vojska československé hranice a začala podle dohody obsazovat Sudety.

2. 4. Gajda v druhé republice

Přijetí mnichovského diktátu znamenalo pro československý stát katastrofu. Byla zpochybněna jeho státní suverenita, přišel o značnou část území, obyvatelstva, výrobních prostředků a zdrojů. Bylo ohroženo jeho mezinárodní postavení, ocitl se bez spojenců a

⁵² GREGOROVÍČ, Miroslav. *Kapitoly...* s. 63.

⁵³ GREGOROVÍČ, Miroslav. *Kapitoly...* s. 181.

ztráta pohraničních území mu prakticky znemožnila možnost úspěšné obrany. Byla narušena sama idea československé státnosti a opět se oživilo „zpochybňování oprávněnosti vzniku a samotné existence ČSR.“⁵⁴

Celkově ztrácí Československo 28 942 kilometrů čtverečních, což je 38 % celkové plochy státu. V Sudetech žilo asi 3 400 000 Němců a odhaduje se zhruba půl milionu Čechů, z nichž 120 tisíc opustilo pohraničí před příchodem německé armády a přesunuli se do českého vnitrozemí. Československý stát utrpěl též velké ztráty hospodářské, neboť na obsazeném území se nacházelo mnoho průmyslových závodů, přírodních zdrojů atd.⁵⁵

Na rozdíl od republiky první, v základech druhé republiky byla „deprese ze státní porážky a silná krize českého národního sebevědomí i touha po odplatě.“⁵⁶ Tato touha se ihned po překonání počátečního šoku začala projevovat.

Začal se hledat viník, nejčastěji byl spatřován v prezidentu Eduardu Benešovi, neboť byl tvůrcem mezinárodní politiky ČSR⁵⁷ prakticky po celou dobu její existence. Proti jeho osobě se rozpoutala nechutná tisková kampaň,⁵⁸ která vědomě užívala „falešných zpráv či polopravd, kterými rozehrávala emoce veřejnosti.“⁵⁹ Prezident Beneš 5. října odstoupil a sedmáct dní nato odletěl do exilu. Kromě něho se terčem útoků staly i ostatní osobnosti spjaté s předchozím parlamentárním režimem, ať už se jednalo o politiky, novinář nebo kulturně činné osoby a další.⁶⁰

⁵⁴ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české ; Sv. 15. 1938-1945*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 34.

⁵⁵ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké...*

⁵⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní stát, Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha: Karolinum, 1997, s. 14.

⁵⁷ Československé republiky.

⁵⁸ Ta se místo věcných problémů soustředila na osobní útoky. Zdůrazňována byla především Benešova hrabivost a zveličovány byly jeho zisky a majetek. V reakci na tuto propagandu vytvořila lidová slovesnost slogan:

„Vybral banku, sebral Hanku, sedl na aeroplán – to byl jeho plán.“ (Jan RATAJ. *O autoritativní...*, s. 47.)

⁵⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní...*, s. 48.

⁶⁰ Například bratři Čapkové, Voskovec, Werich a další.

V kritikách se záměrně opomíjel rozhodující podíl velmocí na mnichovské krizi, která vznikla především díky agresivitě Německa. Vyplývalo to z obav „že „nová“ okleštěná republika nemusí dosáhnout garancí nových hranic, a z řady důvodů se považovalo za nevhodné až netaktické dráždit velmoci.“⁶¹

Vina za Mnichov byla také svalována na celou liberální a socialistickou elitu dosavadního režimu, která podporovala politiku Hradu a nyní se ocitla v situaci, kdy nebyla schopna svou politiku obhájit. Díky tomu se ve společnosti vytvořilo příznivé klima pro dosavadní odpůrce hradní politiky, především pro konzervativní pravici a český fašismus.

Podle Ferdinanda Peroutky se na podzim 1938 dostaly české protiliberální politické skupiny do „nepřirozeně veselé nálady. Dávaly si šít tógy otců národa a brousily si nůž.“⁶² Mnichovská porážka zaktivizovala konzervativní a též fašistické skupiny, které nyní cítily velkou šanci dostat se k politické moci. „Nežili jsme nadarmo“⁶³ k tomu dojatě podotkl jeden z prvních českých fašistů Robert Mach.

Do popředí politického života se dostala především agrární strana, v níž se prosadilo konzervativní křídlo v čele s Rudolfem Beranem. Tato skupina přijala za svůj názor o potřebě změny dosavadního politického systému mnoha parlamentních stran. Část veřejnosti totiž vnímala tento systém jako neefektivní, byl považován také jako jedna z příčin mnichovské katastrofy. Změna měla proběhnout zjednodušením politického systému a vzniknout měla tzv. „autoritativní demokracie“, která byla dána „do protikladu k dobově odmítanému chaosu demokracie“.⁶⁴ Politické strany se měly sloučit v jednu nebo dvě strany, čímž bylo zrušeno uspořádání liberálně demokratického typu.

⁶¹ KUKLÍK, Jan. *Úloha agrární strany při změně politického systému druhé republiky a vzniku Strany národní jednoty*, In: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Jiří ŠOUŠA a kol. (ed.), Praha: Karolinum, 2001, s. 133.

⁶² RATAJ, Jan. *O autoritativní...*, s. 15.

⁶³ RATAJ, Jan. *O autoritativní...* s. 15.

⁶⁴ KUKLÍK, Jan. *Úloha ...* s. 135.

Dvě „zaštitující“ strany nakonec skutečně vznikly. Byla to Strana národní jednoty, která vznikla spojením agrárníků, strany lidové, živnostensko-obchodnické, části národněsocialistické strany a Národního sjednocení. Ustanovení strany bylo zveřejněno 18. listopadu 1938 a jejím předsedou se stal dosavadní předseda agrárníků Rudolf Beran. „Nová strana... o sobě prohlašovala, že chce být státní stranou čínorodého nacionalismu, neznající pravičáctví a levičáctví...“⁶⁵ Strany, které vstoupily do tohoto uskupení, se proto měly zlikvidovat a vyzvat své členstvo ke vstupu do Strany národní jednoty. Cílem této nové strany bylo již zmíněné zjednodušení politického rozhodování. Byl vytvořen systém dvou stran tzv. „autoritativní demokracie“, v níž měla Strana národní jednoty (dále jen SNJ) reprezentovat vládu: „... rychlou a výkonnou, tvrdou k tomu, co zklamalo a oslabilo,... demokracii činu, ne slov.“⁶⁶ Z programu je jasně patrné zřeknutí se dosavadního politického systému.

Onou druhou stranou stojící v loajální opozici byla Národní strana práce (dále jen NSP), ustanovená 11. prosince 1938 sloučením sociální demokracie s částí strany národněsocialistické a některých komunistů. Předsedou tohoto levicového uskupení se stal dosavadní předseda sociálních demokratů Antonín Hampl. Obě strany ovšem nebyly rovnoprávné, SNJ „měla vedoucí funkci ve státě a o moc se s nikým nedělila.“⁶⁷ NSP měla pouze funkci kontrolní.

Není náhodné, že v čele těchto dvou stran se objevili předsedové dvou nejsilnějších státotvorných stran předchozího demokratického režimu. Tento postup byl předem dojednán a byly vytvořeny i určité zásady vzájemné spolupráce. „Hampl věděl, že jeho strana nesmí napadat Berana ani využívat těžkostí vlády ale zároveň i Beran si uvědomoval a respektoval, že nesmí využívat vládní moc k administrativně perzekučním tažením proti opozici a k její

⁶⁵ RATAJ, Jan. *O autoritativní...* s. 28.

⁶⁶ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939; Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 55.

⁶⁷ RATAJ, Jan. *O autoritativní...* s. 35.

likvidaci.⁶⁸ Tato dohoda byla v podstatě dohodou „opoziční (garantovala existenci opozice) a zároveň i dohodou gentlemenkou. Oba její garanti... ji také až do odtržení Slovenska a okupace českých zemí dodržovali.“⁶⁹

Tyto dvě velké strany ovšem nebyly jedinými politickými uskupeními, která se po Mnichovu vytvořila. V době úpadku dosavadních hodnot cítily svou šanci různé radikální skupiny včetně českých fašistů, kteří se snažili získat větší podíl na moci.

NOF se pokouší koncentrovat nacionalisty v nově založeném hnutí nazvaném Národní tábor fašistický, který byl vyhlášen 19. října 1938. Již z úvodu základního programu Národního tábora československého je patrné, že se jedná o organizaci hlásající nový politický systém, ve kterém povedou národ jen „silní, poctiví a řádní lidé“, kteří budou mít za úkol „napravit všecko to zlo, co politické strany a politikáři, zednáři Židé a marxisté způsobili.“⁷⁰ Z citované části je patrné, že Národní tábor nehodlá jen bojovat proti dosavadnímu politickému vedení, ale jeho program obsahuje i silný antisemitský prvek. Antisemitismus byl obsažen v politice NOF již od jejího vzniku a po událostech Mnichova ještě zesílil. Jak si zakladatelé tohoto hnutí představují zacházení se židovskou komunitou jasně formulovali v pátém bodě programu: „Všichni židovští emigranti,... rovněž tak sociální demokraté němečtí a komunisté budou koncentrováni do určitých pracovních táborů a budou dáni k dispozici našim bývalým spojencům Anglii a Francii...“⁷¹ Židé žijící na území republiky měli být odstraněni ze státní správy, armády, školství, kulturního života a podobně.

Dále je v programu uveden úmysl provést reformu hospodářskou, daňovou, školskou, kulturní atd. NTF⁷² též plánoval vytvoření zvláštních útvarů pro mladé příslušníky, které měly nést

⁶⁸ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 63

⁶⁹ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 63.

⁷⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁷¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁷² Národní tábor fašistický.

název Gajdova legie. Oni silní a poctiví lidé, kteří měli vést národ, byli gen. Šnejdárek, známý nacionalista prof. K. Domin, gen. Gajda, který je pod programem vlastnoručně podepsán a další. Nutno říci, že NTF byl spojen pevnými vazbami s NOF a to nejen shodou v politických cílech, ale i personálně, neboť měl stejného vůdce, tedy Gajdu, ústředního tajemníka a „členem NTF se automaticky stal každý člen NOF“.⁷³

Projekt byl již od počátku neúspěšný jednak pro vzájemnou řevnivost představitelů, jednak pro malou podporu veřejnosti a důležitým faktorem bylo jistě i stanovisko Němců, kteří neměli důvěru v české nacionalisty.

R. Gajda se nakonec po počátečním váhání rozhodl vstoupit do SNJ i s NOF a NTF a stal se jedním z jejích místopředsedů. Gajda slíbil rozpustit NOF a NTČ, patrně však výměnou za svou rehabilitaci, navrácení své hodnosti a ušlých finančních požitků. Tomu napovídá výpověď R. Berana před poválečným soudem: „Smysl jeho rehabilitace byl ten, aby rozpustil NOF.“⁷⁴

Vstup fašistů do SNJ byl objasňován tím, že tato strana „převzala hlavní zásady Národního tábora fašistického, tj. zásady, jež vůdce NTF uvádí ve své knize Stavovská demokracie.“⁷⁵ Gajda věren programu svého hnutí se zapojil do formování SNJ a poslal dva návrhy, ve kterých žádal „okamžité čištění všech ministerstev a centrálních úřadů od úředníků – Židů...“ a „vystoupení Česko-Slovenska ze Společnosti národů a naopak vstup do Paktu proti Kominterně.“⁷⁶ Radikální křídlo fašistů ovšem tento postup pobouřil a bez vědomí vedení tvořili různé frakce a věnovali se pořádání protizidovských akcí. O problémech Gajdy s radikály se zmínil i Beran, ve výpovědi výše citované výrokem: „Vím, že se o to snažil,

⁷³ KOTLÁN, Pavel. *Gajdova (ne)věrná Morava : Peripetie Národní obce fašistické na Moravě*, Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009. s. 42.

⁷⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁷⁵ PASÁK, Tomáš. *Český...* s. 223.

⁷⁶ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 139.

ale neměl snadnou práci, protože když jednu frakci potřel, druhá vyrůstala.⁷⁷

Nový politický režim potřeboval též nového prezidenta, jímž se stal 30. listopadu 1938 bývalý předseda Nejvyššího správního soudu JUDr. Emil Hácha. Ten také jmenoval novou vládu v čele s Rudolfem Beranem.

Gajda sice slíbil NOF rozpustit, ale viditelně s tím příliš nespěchal. Využíval ji ke svým zájmům a pěstoval kolem sebe kult vůdce. Například v polovině února 1939 byl při oslavě svých narozenin v Národním domě v Praze na Vinohradech zdraven fašisty triumfálně heslem „Jeden vůdce, jeden národ.“⁷⁸

NOF počala kampaň na podporu Gajdovy rehabilitace. Podle policejních zpráv šířila NOF myšlenku Gajdovy rehabilitace hlavně pomocí letáků, které zvláště na venkově nezůstaly bez ohlasu. Gajdova aféra z roku 1926 a otázka jeho případné rehabilitace se počala objevovat též v tisku jako součást skandalizace Eduarda Beneše. V útocích proti Benešovi vynikal především tisk Jiřího Stříbrného, který hlásal hesla jako „Odbenešit republiku!“⁷⁹ a podobně. Na Štědrý den se ve Stříbrného Poledním listě objevilo, že je to „právě 11 let, co byl Benešovým režimem doručen generálu Gajdovi výměr o degradaci. Budujeme republiku s fanatickou vírou v úspěch své síly. Ale při tom jsme si zatím nevyrovnali staré účty!“

Oficiálně začalo jednání o rehabilitaci až 29. ledna, kdy dostal prezident Hácha dopis se žádostí o milost. V textu, který sestavil advokát Boháček, se mimo jiné píše: „Všechna tato rozhodnutí (jedná se o rozsudek kárného výboru z roku 1928 - TP)... stala se v důsledku mé národní a vlastenecké činnosti politické, kterou v zájmu našeho národa československého a své vlasti bojoval jsem proti politickému směru dřívějšího režimu.“⁸⁰

⁷⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁷⁸ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 139.

⁷⁹ VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří...* s. 211.

⁸⁰ PASÁK, Tomáš. *Český...* s. 235.

Gajdovu snahu nadále podporovali i čeští fašisté, kteří na únor připravili propagandistickou kampaň pod názvem „Vraťte Gajdu armádě – Gajda je zárukou stavovského systému.“⁸¹

Gajdova rehabilitace byla projednávána na ministerstvu národní obrany (dále jen MNO), které již opět vedl gen. Syrový. Byl vytvořen nový kárný výbor, který však, stejně jako ministr, rehabilitaci nedoporučil. R. Beran jí ovšem i přes tento výrok dále připravoval hlavně z politických důvodů. Domníval se totiž, že rehabilitace podpoří Gajdovu loajálnost k vládě a podle J. Havelky zabrání tomu, „aby nepodlehli vlivu svého okolí a aby se zlikvidovali různé akce, které fašisté podnikali.“⁸²

Ony „různé akce“⁸³ byly kromě již zmíněné „rehabilitační“ kampaně na počátku roku 1939 ještě zesilující antisemitská kampaň, útoky proti vládě, SNJ a též formování polovojenských oddílů, které zneklidňovaly vládu i státní orgány.

Již při vzniku NTF bylo plánováno vytvoření polovojenských oddílů podle vzoru italských fašistů, do kterých se měli začleňovat mladí členové hnutí. Tyto oddíly nazývané Gajdovy legie nebo též Gajdova garda, samozřejmě podle svého vůdce, navazovaly na dřívější fašistické mládežnické organizace (Junáky NOF atd.), které byly často policií zakazovány. Tyto jednotky měly mít vlastní organizaci a velení, které bylo též postupně budováno. Podle svých italských vzorů převzaly fašistický pozdrav⁸⁴ i typické černé košile, podle kterých byly i často nazývány.

Mezi jejich aktivity patří různé pouliční „kravály“, organizace protižidovských demonstrací, letáková propaganda a též patrně plánování násilného vystoupení proti vládě, což naznačuje tajná směrnice okresním funkcionářů: „Zvlášť spolehliví členové NOF mají

⁸¹ PASÁK, Tomáš. *Český...* s. 234.

⁸² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁸³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁸⁴ Fašistický pozdrav užívali i ostatní čeští fašisté v podstatě již od vzniku tohoto hnutí v Československu.

být vyhlédnutí a pověření speciálními úkoly, jako pro případ převratu obsadit vysílací stanice, státní úřady aj.⁸⁵

Velmi aktivní byly Gajdovy legie na Moravě, kde měly také dostatečný počet členů, např. v Moravské Ostravě bylo počátkem roku 1939 evidováno na 800 členů. Moravské prostředí bylo od samého počátku fašistického hnutí příznivé pro jeho šíření. „Už na konci roku 1922 se Moravští fašisté sdružili kolem týdeníku Hanácká republika“⁸⁶ jehož vydavatelem byl významný fašistický činitel Robert Mach a v této době vybudovali „na Moravě již 15 místních organizací“⁸⁷. Po vzniku NOF s ní moravská fašistická sdružení splynula, ale pro pražské vedení bylo vždy obtížné udržet si na Moravě autoritu a jednota strany byla několikrát narušena odštěpením některých moravských fašistických skupin.⁸⁸

Gajdovy gardy na Moravě se aktivně zapojily do spolupráce s příchozí německou armádou a německými úřady a gestapem. Zmínky o této spolupráci se objevují v dopisech, které chodily Gajdovi z velitelství Gajdových gard na Moravě. Gestapo si například „vyžádalo seznam advokátů zúčastněných při procesu Židlického puče“⁸⁹ od velitelství v Brně. Olomoucké velitelství Gajdových gard zase uvádí poděkování, které obdrželo od německého velitelství v Moravské Ostravě „za spolupráci v prvních dnech příchodu říšsko německých vojsk.“⁹⁰

Gajdova snaha o rehabilitaci nakonec slavila úspěch 11. března 1939, kdy mu byl dekretem prezidenta prominut trest odnětí vojenské hodnosti s trvalým snížením zaopatřovacích požitků a zároveň byly zahlazeny odsuzující rozsudky civilních soudů. Rehabilitace ovšem nebyla zadarmo. Ještě před vydáním dekretu musel Gajda podepsat prohlášení loajality prezidentu Háchovi a Beranově vládě, zřekl se

⁸⁵ PASÁK, Tomáš. *Český...* s. 222.

⁸⁶ VYKOUPILO, Libor. *Čeští...* s. 46.

⁸⁷ VYKOUPILO, Libor. *Čeští...* s. 46.

⁸⁸ KOTLÁN, Pavel. *Gajdova...*

⁸⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Spisy Národního prokurátora v Praze, Přílohy folie 1-72.

⁹⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Spisy Národního prokurátora v Praze, Přílohy folie 1-72.

svého „vůdcovského principu“⁹¹, zavázal se učinit všechna opatření: „aby v zájmu vytvoření jednotné pevné stany Národní jednoty byla provedena úplná likvidace bývalé strany fašistické a všech složek této strany a jejích znaků, ať se v jakékoliv formě vyskytují.“⁹² Slíbil též odjet na turné po USA, což už se z pochopitelných důvodů nerealizovalo.

Již opět divizní generál ve výslužbě obdržel při vrácení ušlých platů podle svých slov jen kolem 260 000 korun s čímž nebyl příliš spokojen. Patrně jako kompenzaci mu Rudolf Beran zařídil výhodnou koupi statku v jihočeském Přečíně poblíž Vacova.

13. března o Gajdovi jednala i vláda, neboť při jednání padl návrh, aby „odjel jako zvláštní emisar do Berlína uspořádat tiskovou konferenci s cílem uklidnění situace. Mělo na tom zájem i okolí prezidenta a pikantní je, že pro KPR v té věci prostředkovaly herečky A. Mandlová a L. Baarová.“⁹³ Situace však již byla mnohem vážnější a tak příští den zamířil do Berlína přímo za Hitlerem prezident Hácha.

Okolnosti tohoto jednání a následující vpád německé armády na české a moravské území jsou již dostatečně známy. Podívejme se ještě na aktivitu českých fašistů v této kritické době. Ti opět jako při mnichovské krizi zhodnotili situaci jako vhodnou k převzetí moci. Ještě v předvečer okupace střídali nereálné plány, jak mohutnými demonstracemi dosadí do čela státu Gajdu a ten za podpory Mussoliniho zabráni německé okupaci. Výsledkem jejich činnosti byl pouze pochod Václavským náměstím 14. března k večeru, kterého se účastnila asi jen stovka fašistů, kteří skandovali Gajdovo jméno.

Samotný Gajda se 14. března večer účastnil jednání vedení SNJ v bytě Josefa Černého. To se sešlo poté, co dopoledne podala Beranova vláda demisi, aby tím usnadnila Háchovo jednání v Berlíně.

⁹¹ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...* s. 274.

⁹² NĚMEC, Petr. *České pravicové skupiny v životě protektorátní společnosti*, In: Vladislav Lacina a kol., *Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha: Historický ústav, 1993, s. 336.

⁹³ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...* s. 275.

Rokovalo se o případném složení nové vlády a o právě vyhlášené samostatnosti Slovenska.⁹⁴

V noci ze 14. na 15. března se v bytě místopředsedy SNJ Josefa Černého dozvěděli o výsledku Háchova jednání a byli zdrceni. Černý telefonoval Beranovi a snažil se vyburcovat vládu k odporu, výsledek jednání a již započatou německou okupaci však už nebylo možné odvrátit. Rudolf Beran, který byt Josefa Černého k ránu navštívil tam našel i zhrouceného Gajdu „...stál u okna a plakal.“⁹⁵

Ráno 15. března obsadili fašisté z NOF a NTF školu na Uhelném náměstí a začali sem svolávat své stoupence. Gajda patrně stál v pozadí celé akce. Následující dny byla prezentována jako ustanovování nové armády, která měla přispět k udržení pořádku a k účasti byli vyzýváni bývalí i aktivní důstojníci. Dostavil se i aktivní důstojník Rudolf Vladař, který měl být Gajdou jmenován velitelem Gajdových gard⁹⁶. O síle tohoto uskupení v Praze svědčí jeho výpověď: „...garda se skládá asi z 12 až 15 mužů v černých uniformách, z nichž asi 4 nebo 5 jich bylo přítomno.“⁹⁷

Proti akci na Uhelném trhu se postavily německé úřady a po rozkazu gen. Johannese Blaskowitze, který byl vrchním velitelem německých vojsk v Čechách, byla akce po třech dnech rozpuštěna.

Sám Gajda se zapojil do další akce českých fašistických živlů, přesněji řečeno do formování Českého národního výboru.

Celá akce započala již v noci 15. března, kdy se sešli zástupci Vlajky a Akce národní obrody a bylo dohodnuto společné vytvoření orgánu, který by převzal vládu nad Čechami a Moravou. Ráno vlajkaři obsadili budovu parlamentu a vyhlásili Český národní výbor. V prohlášení pro tisk se psalo, že tento nový orgán „sleduje cíl upravit

⁹⁴ Při tomto bodu jednání Gajda vystoupil s žádostí, kterou po válce popsal takto: „...žádal jsem, abych byl poslán na Slovensko a zaručoval jsem se, že do 24 hodin Slovensko pacifikuji.“ (Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.)

Tímto vystoupením opět Gajda dokázal, že jeho myšlenky jsou na hony vzdálené realitě.

⁹⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

⁹⁶ Před Národním soudem roku 1947 vyšlo najevo, že jmenovací listina, kterou měl Gajda jmenovat R. Vladaře velitelem svých gard, byla patrně zfalšována.

⁹⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

poměr našeho lidu...k Německé říši“⁹⁸ a jeho snahou mělo být, „aby oba národy, jak německý, tak český, dospěly k úplnému vzájemnému pochopení a upevnily mezi sebou přátelskou soudržnost...“⁹⁹ „Dosavadní ničím neodůvodněná zatrpčnost“ Čechů vůči německé říši měla být „definitivně odstraněna.“¹⁰⁰

V nově vzniklém Českém národním výboru (dále jen ČNV) však nezasedali jen vlajkaři a členové ANO¹⁰¹, ale byli v něm i politici ze Strany národní jednoty a Národní strany práce jako ing. Jaromír Nečas, František Němec a další. Právě posledně jmenovaný po válce před Národním soudem vypovídal v tom smyslu, že ing. Nečas patřil k jednomu z hlavních organizátorů ČNV, neboť se nemohl spojit s vládou, o níž nevěděl, jestli vůbec ještě existuje, a proto přesvědčoval i ostatní politiky o potřebě orgánu, který by v této kritické době reprezentoval národ.

To potvrzoval před soudem i Gajda, kterého údajně k ČNV povolal právě Nečas den po jeho vzniku. Gajda byl patrně po svém příchodu zvolen předsedou tohoto orgánu, což jistě posílilo jeho sebevědomí a plně se vžil do role vůdce národa.

Jasně je to vidět z prohlášení, které ve své nové funkci pronesl: „V dnešní těžké době volám Vás ke spolupráci – bez rozdílu stavů...Jednotnost rozhodování a jednání ukládá nám všem, abychom...se spojili a podrobili jednotnému velení, které tímto přejímám...Zpravím Vás v nejbližších hodinách o postupu, který uznám za prospěšný pro náš národ...“¹⁰² Vypadá spíše jako prohlášení absolutního diktátora, než pouhého předsedy samozvaného výboru právě obsazeného státu.

Ačkoliv měl ČNV určitou podporu mezi nacistickými činiteli, například Sicherheitsdienst měl v parlamentní budově i svého člověka L. Üeberlackera, který se patrně snažil ovlivňovat jednání,

⁹⁸ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 250.

⁹⁹ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 250.

¹⁰⁰ RATAJ, Jan. *O autoritativní...* s. 222.

¹⁰¹ Akce národní obrody.

¹⁰² GREGOROVIC, Miroslav. *Kapitoly...* s. 108.

nepodporovalo ho nejvyšší velení, které dalo přednost Háchovi a Beranově vládě. Němci totiž neměli „rozhodně zájem na tom, aby boje o moc v českém politickém životě jitrili situaci“,¹⁰³ ale naopak na klidu v nově zřízeném Protektorátu. Ten mohli spíše zajistit dosavadní představitelé státu, než radikálové žijící doposad na okraji politického života. Velmi důležitý byl v tomto směru „i aspekt mezinárodně politický, neboť okupační akt proběhl poprvé v neněmecké zemi a zatím ještě v podmínkách míru, a tím více záleželo německé diplomacii na zdánlivě smírném řešení“.¹⁰⁴

Ve své funkci Gajda ještě stihl 17. března navštívit s dalšími představiteli ČNV velitele německé posádky v Praze generála Gablenze, který si přál být informován o záměrech tohoto uskupení. Téhož dne navštívila delegace ČNV i prezidenta Háchu, který jí sdělil své rozhodnutí: „budou likvidovány všechny dosavadní politické útvary a okamžitě se bude budovat nové jednotné politické hnutí.“¹⁰⁵

Po setkání členové delegace prohlašovali, že Hácha slíbil vzít právě ČNV jako základ nového politického hnutí, což bylo patrně způsobeno nedorozuměním mezi oběma stranami. 23. března se konala ustavující schůze onoho nového politické hnutí nazvané Národní souručenství (dále jen NS), do něhož se dostali i někteří činitelé ČNV, jehož činnost byla na této schůzi prohlášena za ukončenou. Souběžně s organizováním NS proběhla i proměna vlády. 27. března se stal novým premiérem generál Eliáš, jehož výběr předem schválil i říšský protektor Konstantin von Neurath.¹⁰⁶

Ačkoliv se členy vedení NS stali i někteří zástupci NOF, Gajda se již ve vedení neobjevil, hlavně proto, že si to nepřála okupační správa.

Gajda se přesto plně postavil za NS a již 18. března se v tisku objevila zpráva: „...že generál Gajda přikázal členům Národního

¹⁰³ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 250.

¹⁰⁴ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá...* s. 250.

¹⁰⁵ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké...*, s. 207.

¹⁰⁶ Oba se osobně znali z Ženevy, kde zastupovali diplomacie svých zemí.

tábora, aby všechny separátní akce byly ihned zastaveny.¹⁰⁷ Splnil i nařízení o likvidaci dosavadních politických uskupení. 2. července proběhl také likvidační sjezd NOF, na němž všem asi 13 tisícům členů strany nařídil vstup do NS.

To vyvolalo odpor mnoha předáků strany, kteří mu vyčítali, že rozhodl bez nich, že to učinil hlavně pro svůj prospěch apod. Asi nejsilnější byl odpor na Moravě, kde se vytvořilo několik skupinek, které se stavěly opozičně vůči NS.

Tato hnutí však již byla bez většího politického vlivu, což potvrzuje též zpráva organizace Politické ústředí, kterou napsal redaktor Antonín Pešla v květnu 1939 a která byla určena představitelům československého zahraničního odboje: „...Čeští fašisté v Brně i s Vlajkisty jsou vlastně jen stolními společnostmi a nezmohli by se sami na žádnou větší demonstraci ani jiný podnik. Při demonstracích brněnských fašistů postupovali proto vždy za hloučkem českých fašistů Němci, hovořící česky.“¹⁰⁸

Sám Gajda se po likvidaci své strany stáhl do ústraní, podle jeho slov po dohodě s ing. Eliášem, a přestěhoval se na svůj statek v Přečíně. Německé úřady mu prý zakázaly trvalý pobyt v Praze.

2. 5. Protektorát

O jeho dalším životě a činnosti je jen málo informací, určité skutečnosti naznačují dopisy a úřední listiny zachované v jeho osobním fondu v Národním archivu, ale většina poznatků pochází z procesu s Gajdou před Národním soudem z roku 1947.

Z oněch úředních listin, uložených v Gajdově osobním fondu jsou většina z nich upomínky o nezaplacení splátek pojistného či půjček. Radola Gajda nebyl nikdy příliš bohatý, neboť velkou část jeho prostředků spolkla politická činnost, ale v období protektorátu se jeho finanční situace ještě zhoršila. Z listin vyplývá, že byl několikrát

¹⁰⁷ GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan, *Velké...* s. 208.

¹⁰⁸ GREGOROVIC, Miroslav. *Kapitoly...* s. 111.

nucen žádat o půjčku a byl tedy velmi zadlužen. Je možné, že tyto problémy způsobila Gajdova nezkušenost v hospodaření, ovšem příčiny mohou být i zcela jiné. Gajda totiž podle své výpovědi měl financovat několik odbojových skupin a tyto nemalé výdaje mohly být příčinou těchto nesnází. Ke vši smůle ještě Gajdovi vyhořela část statku v březnu 1941, což mu na finanční stabilitě jistě také nepřidalo.

Gajda byl sice v malé jihočeské vesničce stranou politického dění, ale zcela odříznutý od něho nebyl. Dále komunikoval se svými příznivci, hlavně formou dopisů. Z nich je patrné, že byl často žádán o pomoc rodinnými příslušníky osob zadržených německými úřady. Zdali k intervencím za tyto osoby došlo a jaký byl jejich výsledek, se ve většině případů nedozvíme. Pouze v případě intervence za Dr. Františka Boháčka se v Gajdově osobním archivu zachoval Gajdův dopis státnímu sekretáři Karlu Hermannu Frankovi. V dopise Gajda vyzdvihuje Boháčkovu činnost v NOF a Národním výboru v prvních dnech okupace a poukazuje na jeho chatrné zdraví. Jestli byla tato intervence úspěšná, není též jasné.¹⁰⁹

Po zatýkání českých studentů a uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 se Gajda patrně snažil o jejich propuštění. Vyplývá to z několika zachovaných dopisů. V jednom z nich ze srpna 1940 Gajda uvádí: „Co jsem mohl pro ony studenty ze „Švehlovi koleje“ udělat, vše jsem již podnikl. Bylo toho tehdy mnoho a také se mi podařilo řadu studentů dostat domů.“¹¹⁰ Zdali se někteří čeští studenti dostali z vězení díky Gajdově činnosti, není jasné, ovšem snahu o jejich propuštění potvrzují též některé dopisy zaslané na jeho obhajobu Národnímu soudu v roce 1947. Před tímto soudem se Gajda hájil ještě další údajnou odbojovou činností, kterou podrobněji rozeberu v kapitole pojednávající o jeho kauze před Národním soudem.

¹⁰⁹ Národní archiv, osobní fond Radoly Gajdy, karton 2, poř. č. 31.

¹¹⁰ Národní archiv, osobní fond Radoly Gajdy, karton 2, poř. č. 44.

Jak jsem již výše uvedl, Gajda byl i v Přečíně stále ve styku se svými příznivci a bývalými spolustraníky, což nabývá na významu, když byla NOF na schůzi v Praze v září 1940 obnovena.

Nutno poznamenat, že se již jednalo o stranu stavící se výrazně opozičně proti NS, snažící se různými způsoby zavděčit a zviditelnit u německých úřadů a navázat styky s NSDAP. Obnovená NOF několikrát kontaktovala říšského protektora a další nacistické funkcionáře a deklarovala před nimi svou připravenost zapojit se do německých ozbrojených složek. Jejich snaha byla marná, Němci neměli zájem o spolupráci s českými fašisty a nic na tom nezměnily podlézavé gratulace zasílané Hitlerovi i Mussolinimu k různým výročím. Strana nezískala ani mnoho příznivců z řad českého obyvatelstva, kterému se nutně musela jevit jako kolaborantská. Také většina starých českých fašistů odmítla svou účast do doby, kdy se opět do čela nevrátí „bratr generál“.

Samotný Gajda nebyl sice v čele obnovené NOF, ale byl v úzkém styku s jejím vedením, což dokládá mimo jiné výpověď jejího náčelníka¹¹¹ Adolfa Břečky: „...stýkal jsem se s Gajdou jednou za 14 dní, někdy i častěji, ale také v delších časových intervalech.“ O obsahu jednání též vypověděl: „Gajdy jsem se vyptával... na charakter jednotlivých příslušníků NOF. Jinak o organizaci a činnosti jsem se s Gajdou neradil.“¹¹²

Radola Gajda se též zúčastnil akce pořádané NOF v paláci Sia, patrně k oslavě jeho padesátin. Při této příležitosti pronesl projev, jehož obsah později dostal dvě verze. Jednu z nich vypracoval Karel Choc, kterou pak NOF rozšiřovala, neboť Gajda se v ní postavil za současný režim a doporučil vstup do obnovené organizace, což potřebovalo vedení strany zdůraznit, aby podepřelo svou autoritu před starými členy hnutí. Skutečný projev byl však, i podle některých svědků oslavy, spíše zdrženlivější a protiněmecký, Gajda v něm „zdůrazňoval, aby si každý hleděl své domácnosti a nechal politiku

¹¹¹ Od roku 1941 po smrti Jaroslava Rýdla.

¹¹² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152.

stranou“,¹¹³ varoval před spolupráci s Němci a vyzýval přítomné, aby „nedělali nikomu opičky.“¹¹⁴

Díky nezájmu okupačních úřadů a též veřejnosti byla NOF, která měla ke konci své činnosti asi jen 3 tisíce členů, ke dni 1. ledna roku 1943 zrušena.

O tom, jak Radola Gajda prožíval osvobození mnoho nevíme. Můžeme jen spekulovat, jak vnímal porážku fašismu, tedy ideologie, jehož českou odrůdu ve své politické kariéře vyznával. Z jeho výše popsané činnosti jasně vyplývá, že byl jednoznačně proti německé vládě a jistě tedy osvobození od Němců s radostí očekával. Již tak jednoznačnou odpověď však patrně nenalezneme na otázku, jaký byl v této době jeho vztah k bolševizmu, Sovětskému svazu a Rudé armádě, která většinu republiky osvobodila. Musíme si totiž uvědomit, že Gajda právě proti bolševikům několik let na Sibiři bojoval a později byl velkým odpůrcem komunistů na půdě první republiky. Spíše než o jeho názorech máme jen několik málo informací o jeho činech v prvních květnových dnech roku 1945.

S Gajdou se totiž patrně spojil přední český kolaborant Emanuel Moravec a požádal ho o schůzku. Oba muži se 3. nebo 4. května sešli a podle Gajdovi obhajoby na něm Moravec žádal, aby se spojil se západními zeměmi a vyjednal obsazení protektorátu jejich armádami, aby zem nepadla do rukou bolševikům. Za to nabízel kapitulaci Německých jednotek, kterou prý byl schopný zařídit. Gajda údajně reagoval v tom smyslu, že na podobnou akci je již pozdě a že se necítí být reprezentantem národa, aby mohl takovouto akci provést. Gajda též plánoval ozbrojenou akci, při které chtěl právě Moravce nebo i Franka zajmout. Obeslal proto své přívržence, aby se dostavili pokud možno ozbrojeni do jeho bytu. Sešlo se jich asi 12-15 a jedním z nich byl i František Kostkuba, který akci později dosvědčil před Národním soudem. Podle něj se akce nepodařila, protože „se již

¹¹³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152

¹¹⁴ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...* s. 281.

počalo na ulicích střílet, takže jsme se nemohli už nikam dostat a zůstali jsme po celou tu dobu v domě kde Gajda bydlel připraveni k boji.¹¹⁵ Z jeho svědectví vyplývá, že tato skupina do boje nakonec nezasáhla.¹¹⁶

Velmi zajímavá je Gajdova cesta k fašismu, tedy proces, kdy se z československého generála stal vůdce českých fašistů. Paradoxní je, že ve vzpomínkách několika jeho spolubojovníků ze Sibíře se píše o Gajdově tvrdém, ale demokratickém přístupu k podřízeným, které bylo v prostředí ruské občanské války výjimkou. Podle mého názoru Gajda zapáleným fašistou nebyl, ovšem shodoval se s hnutím ve svém vypjatém nacionalismu, antikomunismu a antisemitismu. Spjoval je také opoziční postoj k Masarykovi a skupině tzv. Hradu, se kterou se naprosto rozcházeli v politických názorech a v Gajdově případě to byla i osobní antipatie vůči prezidentovi.

Tou dobou byl propuštěn z armády a politická dráha se mu patrně jevila jako dobrá možnost pro získání významných funkcí. Nesmíme zapomenout na jeho silnou ctižádost, která ho po celou dobu jeho vojenské i politické kariéry provázela. Politická strana, která měla v této době nejvíce členů ve své historii, navíc dávala Gajdovi možnost využít jí ke svým osobním cílům, za což byl také z řad jejích členů často kritizován. Pro NOF příchod Radoly Gajdy znamenal určité stmelení jejích členů, přesto se tato organizace musela s odstředivými tendencemi potýkat celou dobu své existence.

Jako velitel na Sibíři vynikal, ovšem jako politik byl velmi neobratný a těžkopádný. Mnoho jeho spolupracovníků potvrdilo, že se lehce nechal někým zmanipulovat a jeho slovo nemělo dostatečnou váhu, neboť za pár okamžiků ho mohl někdo přemluvit k jinému rozhodnutí. Z úspěšného generála se tak někdy stávala loutka v rukou lidí, kteří se kolem něho pohybovali.

¹¹⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 121-143.

¹¹⁶ Gajda totiž bydlel v Malostranské ulici, která byla, stejně jako ostatní malostranské ulice, prý silně obsazena Němci.

Radola Gajda a NOF stáli po celé období první republiky v opozici vůči vládám a prezidentovi a snažili se přilákat voliče kritikou poměrů parlamentní demokracie. Cíl NOF byl fašistický stát podle italského vzoru v čele s Gajdou jako vůdcem. U voličů však toto uskupení příliš hlasů nezískalo a nepodařilo se mu získat ani zámožné podporovatele, z čehož pramenily i jeho finanční problémy.

V době ohrožení státu v roce 1938 se NOF věrna svému nacionalistickému programu jasně postavila na jeho obranu. Po Mnichovu, který způsobil chaos na politické scéně, se Gajda snažil dostat se svou stranou do popředí, a proto podle mého názoru organizoval vznik NTF. Tato organizace byla vystavěna na fašistických principech, ovšem řady Gajdových sympatizantů příliš nerozšířila a celkově nebyla úspěšná. Existovala v podstatě jen několik týdnů, ale přesto se Gajda jejím organizováním provinil proti budoucímu retribučnímu dekretu.

Jak již bylo výše řečeno, ani po vstupu do SNJ Gajda své hnutí nerozpustil a dále je využíval ke svým cílům. Řekl bych, že kromě rehabilitace, bylo Gajdovým velkým cílem zastávat vysoký úřad ve státě, nebo rovnou vládnout. Bylo již řečeno, že se jednalo o velmi ambiciózního člověka, ovšem politicky značně nepraktického. V relativně klidných politických vodách první republiky se nedokázal prosadit, ovšem v krizi druhé republiky jeho šance značně vzrostly. Otázkou zůstává, zda byl Gajda ochoten se snížit k násilné změně vlády. Na tuto otázku není snadné odpovědět, především díky chaosu, který v organizaci NOF vládl. Přes mohutně propagovanou poslušnost vůdci a vedení podle vojenského vzoru si různé skupiny a jednotlivci v rámci strany často dělali, co chtěli. Členy NOF bylo totiž spousta dobrodruhů a radikálů, kterým se nechtělo čekat na rozkazy vedení. Příkladem může být Kobsinkova akce v Brně-Židenicích v lednu 1933, na jejímž konci byl jeden mrtvý a několik zraněných.

Jednotlivci a skupiny v NOF přemýšleli či plánovali převrat několikrát a téměř vždy měl v čele nového státu stanout Gajda. Otázkou však je, jakou roli v tomto plánování hrál on sám. Nejsou

přesvědčivé důkazy o tom, že by se on sám těchto plánů účastnil nebo stál v pozadí, což potvrdil i Národní soud, ovšem vyloučit to nelze. Je také možné, že o podobných tendencích věděl, ale neudělal jim přítrž, podobně jako nenechal odstranit plakáty útočící na Beneše, které měly být vylepovány v období druhé republiky bez jeho vědomí. Přiklání bych se spíše k druhé možnosti, a to že o podobných plánech věděl, ovšem zůstal pasivní. Podle mého názoru je krajně nepravděpodobné, že by se vše dělo za jeho zády a on nic podobného nezaznamenal.

Tyto fašistické plány byly ovšem velmi často vzdálené realitě a neuskutečnitelné. Jediný skutečně provedený pokus o převrat byl útok na kasárna v Brně-Židenicích. Poslední pokus českých fašistů získat moc proběhl 14. března 1939 ve večerních hodinách, kdy členové NOF zorganizovali demonstraci na Gajdovu podporu. Místo plánovaných tisíců se jich patrně sešlo kolem stovky, demonstrace nedosáhla ničeho a část demonstrantů byla zatčena policií. Role Gajdy zůstává opět nejasná, ovšem někteří historici se domnívají,¹¹⁷ že o akci věděl a netrpělivě čekal na její výsledek. Před Národním soudem se mu ale úmysl násilím získat vládu nepodařilo prokázat.

¹¹⁷ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...*

3. Proces

3. 1. Retribuce

Retribuce probíhající po 2. světové válce v nově obnovené republice se kromě snahy potrestat válečné zločince stala „důležitým signálem změny vnitropolitických poměrů, změn ve společenské atmosféře, v charakteru právních norem a jejich uplatňování i v povaze politické moci vládnoucí na území Československé republiky.“¹¹⁸

Již v Londýně připravovala československá exilová vláda budoucí účtování s válečnými zločinci, kolaboranty a udavači. Celá tato problematika dostala název retribuce, což je pojmenování ojedinělé a nikde jinde v Evropě se s ním nesetkáme. V latině slovo „retributio znamená vrácení, odplatu a odměnu“.¹¹⁹ V češtině dostal tento termín jiný význam. Je užíván v kontextu potrestání provinilých osob z doby předválečné a válečné.

Stejně jako českoslovenští politici i představitelé ostatních zemí se zabývali způsobem trestání zločinců po skončení války. V tomto tématu nebylo na co navazovat, neboť v minulosti váleční zločinci většinou unikli potrestání. Tato záležitost se celkem logicky objevila i na jednání spojenců na velkých konferencích v Teheránu, na Jaltě i v Postupimi. Jedním z hlavních problémů byla stará právní zásada vycházející z římského práva: „nullum crimen sine lege, nulla poene sine lege - kde není zákona, není zločinu a trestu.“¹²⁰

Situace donutila právníky použít princip tzv. retroaktivity¹²¹, která je podle zvyklostí římského práva „za standardních podmínek v právním řádu zakázána“.¹²² Kolem tohoto principu se vlekly velké

¹¹⁸ ZEMAN, Pavel. Česká literatura o retribučním soudnictví, In: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu*, Praha – Opava: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Slezský ústav Slezského muzea, 2002, s. 9.

¹¹⁹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava: Tilia, 1998, s. 11.

¹²⁰ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*, Cheb: Svět křídel, 2002, s. 6.

¹²¹ Zpětná působnost.

¹²² JARCOVSKÁ, Lucie. *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královohradecku*, Praha: Prostor, 2008, s. 14.

spory a dodnes na to odpůrci poválečného trestání nacistů a kolaborantů poukazují. V květnu 1945 došli ministři zahraničí Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států amerických k dohodě, že hlavní váleční zločinci budou postaveni před jeden soud. K této dohodě se připojilo následně dalších devatenáct států, mezi nimi i Československo.

Zmiňovaný soud začal soudit v Norimberku v listopadu 1945 a jeho zásady „měly... platit pro všechny válečné zločince, nikoliv pouze pro Německo“.¹²³ Hlavním cílem procesu bylo „zajistit spravedlivé potrestání hlavních viníků“¹²⁴ válečných zločinů, ovšem díky tomuto tribunálu mohl svět také „spatřit rozkazy, nařizující přepadení cizích národů, vraždění... Židů, katolických kněží, slovanských „podlidí“... rasově méněcenný...“¹²⁵ Norimberský proces se „stal milníkem na trnité cestě mezinárodního práva a výstrahou pro státníky a politiky na celém světě“.¹²⁶

O Norimberském soudu je však nutné říct, že soudci a žalobci byli také sovětští právníci, tedy představitelé totalitního státu podobného nacistickému Německu. V sovětské žalobě byl mimo jiné uveden známý případ masakru polských důstojníků v katynském lese, jehož skutečného pachatele známe s jistotou až od roku 1990. Kolem sovětské delegace v Norimberku se pohybovali též agenti NKVD¹²⁷. Není též bez zajímavosti, že vyšetřovatelé, kteří získali své zkušenosti při norimberském procesu, je později předávali v 50. letech v zemích východního bloku, jako například vyšetřovatel Lichačev, působící počátkem 50. let v Praze. Tyto skutečnosti jistě nepředstavují norimberský tribunál v tom nejlepší světlo, ale jistě splnil svou dějinnou úlohu přesvědčit všechny, že i za zločiny spáchané za válečného stavu může přijít trest.

Vraťme se nyní k československému řešení tohoto problému.

¹²³ HEYDECKER, Joe J. LEEB, Johannes. *Norimberský proces*, Praha: Ikar, 2007. s. 14

¹²⁴ HEYDECKER, Joe J. LEEB, Johannes. *Norimberský...* s. 13.

¹²⁵ HEYDECKER, Joe J. LEEB, Johannes. *Norimberský...* s. 13.

¹²⁶ HEYDECKER, Joe J. LEEB, Johannes. *Norimberský...* s. 14.

¹²⁷ Narodnyj komissariat vnutrennych děl.

První osnovu budoucího dekretu vypracoval exilový ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský v březnu 1943, ovšem tento „návrh... vyvolal značně protichůdná stanoviska a ukázal, že... prosazení... konkrétní podoby“ nebude „nikterak jednoduché“.¹²⁸ Jeden z oponentů návrhu Ladislav Feierabend, ministr financí a před svým odchodem do exilu člen protektorátní vlády, napsal ve svých pamětech o předloženém návrhu následující: „Ustanovení retribučního dekretu měla z národa odstranit... i ty nejryzejší vlastence, kteří následkem svého postavení museli být v určitém styku s Němci, aby uchránili existenci svých spolubližních nebo zamezovali škody, které by mohly být pro národ nenahraditelné. Zkrátka viděl jsem tendence radikálních levičáků zbavit se pomocí retribučního zákona pravičáků...“¹²⁹

Mnoho námitek se týkalo též stanného charakteru soudů a hlavně skutečnosti, že proti rozsudku nebylo možné odvolání. Ministr spravedlnosti dr. Prokop Drtina později shrnul pět nejdůležitějších zásad, kterými se řídilo ministerstvo spravedlnosti při tvorbě retribučního dekretu: „viníci a spoluviníci budou souzeni před mimořádnými lidovými soudy, ustanovení zákona bude mít zpětnou platnost, budou se trestat činy spáchané v době zvýšeného ohrožení a obsazení republiky, v senátech soudů vedených soudci z povolání budou zasedat soudci z lidu, „kteří prokázali republice věrnost na frontě domácí nebo na poli válečném“ a řízení soudu bude urychlené, zákon se nebude vztahovat na ty, „kdo ve svém konání byli jen oběťmi a ne původci nebo ochotnými pomocníky nepřátelské činnosti“.“¹³⁰

Londýnská vláda schválila retribuční dekret 6. října 1944 i přes výhrady některých oponentů a prezident ho podepsal až 1. února 1945 „zřejmě pod tlakem překotného vývoje válečných událostí“.¹³¹ Uveřejněn byl jako dekret č.6/1945 „6. března 1945 v Ústředním

¹²⁸ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata* ...s. 14.

¹²⁹ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko* ... s. 10.

¹³⁰ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost*... s. 26.

¹³¹ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata*... s. 15.

věstníku československém“ a tímto datem vstoupil v platnost.¹³² Tím ovšem nebyla retribuce zdaleka vyřešena, neboť i komunisté, jejichž vliv stále vzrůstal díky postupu Rudé armády, měli své představy. Přestože jejich zástupci byli ve Státní radě a aktivně se projednávání účastnili, v Moskvě vypracovali i vlastní program. Ten vycházel ze zásad třídního boje a obsahoval nezbytnou dávku sociální demagogie. Vyjmenovával protektorátní a slovenské instituce, jejichž funkcionáři měli být souzeni. Zdůrazňoval potrestání funkcionářů „protektorátní, slovenské a karpatskoukrajinské vlády“¹³³ a počítal též „s posílením role zemských národních výborů“.¹³⁴ Odborník na tuto problematiku dr. Mečislav Borák uvádí, že potrestání měli být v první řadě pracovníci protektorátních a slovenských institucí, a to hlavně ve vyšších postech. Naopak potrestání měli uniknout: „zejména příslušníci pracujících vrstev, kteří nevolně sloužili okupačnímu a válečnému stroji, aby uchovali životy a živobytí“¹³⁵

V březnu 1945 došlo v Moskvě ke společnému jednání zástupců londýnské exilové vlády, Slovenské národní rady a komunistického exilu. Cílem setkání bylo vytvořit vládní program a vyjednat budoucí vládu. V rámci těchto jednání se jednalo i o retribučním dekretu. Delegace londýnské vlády vyhověla „několika požadavkům zástupců KSČ“¹³⁶, s nimiž londýnská podoba dekretu nepočítala.¹³⁷ Komunisté například prosadili vyjmenování kolaborantských organizací a institucí a „označení protektorátního prezidenta Háchy a členů Beranovy vlády za velezrádce republiky“,¹³⁸ vznik Národního soudu atd. Západní exil ustoupil komunistům i ve velmi důležitém bodě, který znamenal narušení samotných principů demokracie. Připustil totiž zákaz tradičních politických stran stojících napravo politického spektra (agrární, živnostenské, národně

¹³² JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 15.

¹³³ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a v Litoměřicích v letech 1945 – 1948*, Ústí nad Labem: Universita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta – katedra historie, 2001, s. 10.

¹³⁴ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 15.

¹³⁵ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko ...* s. 11.

¹³⁶ Komunistická strana Československa.

¹³⁷ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 15.

¹³⁸ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný...*, s. 10.

demokratické atd.), které se měly těžce provinit proti zájmům národa.

Jednání se zástupci Slovenské státní rady nedopadlo úspěšně. Tamní politická reprezentace od svých požadavků neustoupila a „15. května 1945 vydala“ vlastní „nařízení Slovenské rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, které platilo pouze na území Slovenska“.¹³⁹ Rozdíl ve srovnání s londýnským dekretem byl například v tom, že „slovenské mimořádné soudy byly zřizovány nikoli v sídlech krajských, ale okresních soudů“.¹⁴⁰ Velkou kritiku sklídila od ministra Stránského ta část nařízení, „podle níž předsedou soudu nemusí být soudce z povolání“. Podle něj hrozilo nebezpečí, že „mezinárodní veřejnost neuzná kvůli tomu instituci lidových soudů...“¹⁴¹

Upravený londýnský retribuční dekret a dekret o Národním soudu byly „spolu s prováděcím vládním nařízením... vyhlášeny 9. června 1945 jako č. 16, 17 a 18/1945 Sb“.¹⁴²

Retribuční dekrety se vztahovaly jen na dobu „zvýšeného ohrožení republiky, období vymezené od 21. května roku 1938 až do prosince roku 1946“.¹⁴³

Na základě Velkého retribučního dekretu byly zakládány Mimořádné lidové soudy v sídlech krajských soudů, ale zasedat mohly v kterémkoli místě. Jejich senáty byly pětičlenné, složené z jednoho soudce z povolání a čtyř soudců z lidu, které jmenovala vláda a kteří „měli pocházet ze všech stran Národní fronty a to hlavně z řad... perzekuovaných příslušníků odboje“.¹⁴⁴ Veřejné žalobce jmenovala vláda nebo ministr spravedlnosti s jejím pověřením. Obhájce si vybíral obžalovaný nebo mohl požádat o jeho přidělení. Řízení před MLS¹⁴⁵ nesmělo trvat déle než tři dny, pokud se během této doby nepodařilo v případě rozhodnout, měl být předán řádnému soudu. Proti rozhodnutí MLS neexistoval žádný opravný prostředek a „trest smrti se měl

¹³⁹ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 16.

¹⁴⁰ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost...* s. 30.

¹⁴¹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost...* s. 29 – 30.

¹⁴² BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost...* s. 30.

¹⁴³ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 26.

¹⁴⁴ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný...*, s. 12.

¹⁴⁵ Mimořádný lidový soud.

vykonat zpravidla do dvou hodin...¹⁴⁶ Dokonce „ani žádost o milost neměla odkladný účinek pro výkon trestu“.¹⁴⁷

Retribuční soudnictví se již od svého počátku stalo prostředkem politického boje. Jeho vhodným využíváním bylo možno odstranit politické odpůrce, ale též poukazováním na chyby retribuice bylo možné získat „politické body“.

Nejvýrazněji se povedlo využít tohoto procesu komunistům. Ti totiž vhodně využívali své převahy na ministerstvu vnitra a svého vlivu na lidové masy k dosažení svých politických cílů.

Před volbami v květnu 1946 se komunistům například podařilo zbavit se na mnoha místech nepohodlných voličů. Využili k tomu tzv. malý retribuční dekret, který svěřil prošetření menších přestupků komisím národních výborů, v nichž měli převahu komunisté. Před volbami tyto komise obvinily neoprávněně značnou část obyvatel, čímž je ovšem dočasně zbavily volebního práva. „Jen v Praze šlo... o zhruba 20 000 osob“,¹⁴⁸ které byli takto z účasti na volbách vyřazeny.

Příkladem ovlivňování veřejného mínění ještě před rozhodnutím soudu může být projev K. Gottwalda pronesený v červnu 1945 na táboře lidu v Brně: „Vy zde v Brně jste byli mezi prvními, kteří začali soudit. My v Praze ve vládě jsme řekli: Je dobře, když v Brně pověsili toho Hitlerova domovníka, ale dodali jsme: Budiž nám to pobídkou, abychom my v Praze začali soudit a věšet také Hitlerovy ministry. (Živý souhlas).“¹⁴⁹

Podobně se choval i tisk, který se neštítel označovat osoby za zrádce národa ještě před zahájením jejich procesů. Nejednalo se jen o tisk komunistický, ale i například sociálnědemokratický, který neváhal předem odsoudit členy protektorátních vlád před zahájením jejich

¹⁴⁶ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 20

¹⁴⁷ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata...* s. 20.

¹⁴⁸ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 55.

¹⁴⁹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 49.

procesu.

Tiskové kampaně a nátlak lidových mas ovšem nebyly jediné nástroje, kterými se komunisté snažili ovlivňovat výroky soudů. Mnohem účinnější byla jistě možnost zasahovat přímo do vyšetřování, neboť vyšetřovatelé pracující pro MLS spadali pod ministerstvo vnitra, které komunisté ovládali. O nezákonných praktikách těchto lidí se dozvěděl i ministr spravedlnosti Drtina nedlouho po svém nástupu do funkce.¹⁵⁰ Ve svých pamětech napsal: „...ministerstvo vnitra a jeho „státní bezpečnost“ neváhají sáhnout k falešným a v podstatě touto naší policií samotnou na nich vynuceným svědectvím gestapáků v retribučním řízení...Státní bezpečnost, chová ve zvláštní vazbě několik gestapáků, kteří již dávno měli být postaveni před soud a měli být odsouzeni. Nestalo se tak jen pro proto, že policejní agenti je zpracovávali za cenu slibů, že nebudou souzeni a že budou propuštěni, vydají-li svědectví o kolaboraci, která pro ně sami připravili!“¹⁵¹

Komunisté se tímto způsobem snažili odstranit nepohodlné osoby, které měly často nemalé zásluhy v nekomunistickém odboji. Podobné jednání bylo odhaleno u mnoha MLS a dokonce i ve velmi sledované kauze s K. H. Frankem. V kolika případech však touto „výrobou“ důkazů uspěli a podařilo se jim jednání soudů ovlivnit, se nedá jednoznačně určit.

V tzv. štěchovické archivu byl dokonce nalezen „oběžník pražského vedení NSDAP¹⁵² z dubna 1945, který doporučoval... nacistickým činovníkům..., aby si po případném zatčení usnadnili situaci tím, že obviní jim známé Čechy a nabídnou se jako svědci“.¹⁵³ Na základě tohoto dokumentu vydalo ministerstvo spravedlnosti instrukce žalobcům, „v níž bylo jasně řečeno, že gestapáci nejsou věrohodnými svědky“.¹⁵⁴ Na to reagovalo ministerstvo vnitra s velkou nevolí a představitelé KSČ počali veřejně hovořit „o zhoubné úloze

¹⁵⁰ Ministrem se stal 6. listopadu 1945.

¹⁵¹ DRTINA, Prokop. *Československo můj osud, svazek II. kniha 1*, Praha: Melantrich, 1992, s. 114.

¹⁵² Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

¹⁵³ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 63.

¹⁵⁴ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 63.

„reakčních elementů“ na ministerstvu spravedlnosti...“.¹⁵⁵

Největší pozornost přitahoval pochopitelně MLS v Praze. Prvním odsouzeným na smrt byl v Praze dr. Josef Pfitzner, profesor historie na pražské německé univerzitě, který byl viněn především z toho, že „ponižoval český lid a falšoval naši historii“.¹⁵⁶ Jeho poprava, která se uskutečnila na speciálně vyvýšeném popravišti potaženém rudým sukem, se stejně jako před několika stoletími stala společenskou událostí a přihlížely jí i ženy a malé děti, což vyvolalo velkou vlnu kritiky. Ministr Drtina tento přehmat justice omlouvá tím, „že k této popravě došlo tak záhy po skončení pražských bojů... a nedávném teprve zastavením nacistické pankrácké sekýrárny, kde padlo tolik hlav pražského obyvatelstva. Bylo tedy pochopitelné psychologicky, že vášně a oprávněná pomstychtivost českého obyvatelstva nutně potřebovala nějaký ventil, kterým by se nervové napětí hlavního města uvolnilo.“¹⁵⁷ Justice se z této chyby poučila a další popravy již se přenesly do uzavřených prostor a byla stanovena jasná pravidla pro jejich návštěvníky.¹⁵⁸

Na základě dohody z Moskvy byl vytvořen Národní soud. Svou činnost zahájil 15. ledna 1946. Byl vytvořen pro vysoké představitele tzv. Protektorátu a Slovenského štátu, tedy státního prezidenta, slovenského prezidenta, členy vlád, vedení Vlajky, Kuratoria pro výchovu mládeže, členy výboru a činovníky České ligy proti bolševizmu, Národní odborové ústředny zaměstnanců, propagandistické novináře atd. Národní soud působil v Praze a Bratislavě. Stejně jako u MLS musel být předseda senátu soudce z povolání a soudci z lidu nikoliv. Přesto podle Pavla Tigrida na rozdíl od svých „často samozvaných kolegů u lidových soudů museli přihlížet k jistým právním normám.“¹⁵⁹ K vyšší objektivitě NS¹⁶⁰ jistě

¹⁵⁵ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 63.

¹⁵⁶ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 50.

¹⁵⁷ DRTINA, Prokop. *Československo...* s. 125.

¹⁵⁸ Nutno poznamenat, že se tato poprava stala ještě za ministra Stránského, ale sám Drtina přiznává, že by se patrně nerozhodl jinak.

¹⁵⁹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 60.

¹⁶⁰ Národní soud.

přispěla i skutečnost, že řízení před těmito soudy probíhaly podle předpisů „obecného soudního řízení“¹⁶¹ a obecných „ustanovení trestního řádu, což předpokládalo mj. důkladnou přípravu všech materiálů dodaných soudu.

Jednou z motivací k vytvoření NS byla potřeba vypořádat se se symboly tzv. Protektorátu a Slovenského štátu, kterými byli především protektorátní prezident dr. Emil Hácha a slovenský prezident dr. Josef Tiso. Ten byl odsouzen u bratislavského Národního soudu k trestu smrti, ovšem bývalý protektorátní prezident před Národním soudem nestanul, neboť byl již delší dobu velmi nemocný a k soudu zdravotně nezpůsobilý. Přesto byl převezen do pankrácké vězeňské nemocnice, kde 27. června 1945 zemřel.

Dalším vysokým představitelem protektorátu byl Emanuel Moravec. Tento bývalý legionář, důstojník čs. armády, který se během války jako ministr školství a lidové osvěty snažil o převýchovu českého národa, také nemohl být po válce symbolicky souzen, neboť spáchal na počátku Pražského povstání v květnu 1945 sebevraždu. Ze stejného důvodu nemohl před NS stanout ani František Chvalovský, ministr zahraničí pomnichovského režimu a pozdější vyslanec protektorátu v Německu, který zemřel při náletu v Berlíně.

Nemožnost soudit tyto symboly protektorátní moci velmi mrzela oba poválečné ministry spravedlnosti. Ministr Stránský považoval: „za největší neštěstí, že Moravec nepřežil revoluci“ a stejně tak jeho následovník na ministerstvu spravedlnosti Drtina litoval toho, že „ti největší viníci Hácha, Moravec, Chvalovský zemřeli.“¹⁶²

Na tuto skutečnost podle mého názoru doplatili R. Beran, J. Syrový a další politici a veřejně známé osobnosti, včetně Radoly Gajdy, neboť na ně byla díky „nedostatku symbolických viníků“ obrácena pozornost vyšetřujících orgánů a veřejnosti, ačkoliv jejich

¹⁶¹ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 60.

¹⁶² BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost ...* s. 61.

provinění byla v mnoha případech méně závažná.

„Nebývalou pozornost, názorové střety a bouřlivé reakce vyvolal koncem dubna 1946...“¹⁶³ proces s 5 bývalými členy protektorátních vlád, který se klasickému soudnímu procesu příliš nepodobal. Nejen, že již před jeho zahájením byli obžalovaní předem odsouzeni v tisku, ale do soudcovské nezávislosti zasahovala samotná vláda i sovětští představitelé. To dokazuje svědectví ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o jeho jednání se sovětským diplomatem Čičajevem: „...hned bez okolků přešel k probíhajícímu a ke konci se blížícímu procesu se členy protektorátní vlády. Bez rozpaků přiznal, že sovětská vláda má zájem na tom, aby rozsudkem Národního soudu byla činnost a již pouhá existence této vlády jasně puncována jako zrada. Pomyslel jsem si, že to, co mně tu sovětský oficiální zástupce své vlády říká, je nepochybně přímé vměšování této vlády do našich vnitřních záležitostí a že je to též porušení naší spojenecké smlouvy z 12. prosince 1943, které takové vměšování výslovně zakazuje. Ale to jsem si toliko myslel, panu Čičajevovi jsem to neřekl. V tehdejší mezinárodní situaci i v naší vnitřní politice bylo zhola nemožné, abych tak učinil.“¹⁶⁴

Sověti nakonec požadovali nejméně tři tresty smrti, vláda se nemohla na jejich počtu shodnout. Předseda senátu dr. Tomsa se odmítl účastnit hlasování o vině díky politickým tlakům a senát nakonec bez něj rozhodl neuložit trest smrti, pouze jeden doživotní, další po 5 a 3 letech žaláře. Vláda protestovala proti mírnosti trestů a snažila se o obnovu procesu. Komunisté též manifestovali svůj „odpor proti příliš „mírnému“ rozsudku“¹⁶⁵ a následující dny došlo vládě a ministerstvu spravedlnosti 318 protestních rezolucí, nejčastěji ze závodů. Komunisté nedosáhli revize rozsudku, využili ho však ke kampani proti ministru spravedlnosti Drtinovi.

¹⁶³ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 56.

¹⁶⁴ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko ...*s. 12.

¹⁶⁵ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 56.

Před Národním soudem měli též stanout všichni významní činitelé kolaborantských organizací. Nestalo se tak v případě Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ). O to, aby její předseda a funkcionáři nebyli souzeni nebo odsouzeni, se postarali komunisté a sociální demokraté. Tito lidé se většinou stali jejich členy, pokračovali ve své práci v Ústřední radě odborů a dva z nich Evžen Erman a Jidřich Jungman dokonce zasedli v poslanecké sněmovně. Demokratický tisk tuto nespravedlnost shrnul slovy: „Jiní za stejné provinění nosí trestanecký oblek a ještě se protestovalo, že dostali málo.“¹⁶⁶

Tak jako za války i po ní měla retribuce a její způsob řadu odpůrců a kritiků, což dokazuje, jak kontroverzní to byl proces. Kritici se našli dokonce i ve vládě. V zápisu ze schůze vlády z 2. srpna 1946 si můžeme přečíst slova ministra Procházky, který je přesvědčen, „že by se porotní soudy byly lépe hodily pro úkol retribuce, než soudy lidové...že by porotní soudy znamenaly mnohem dokonalejší záruku správného posouzení. /.../ V případě retribučního dekretu a retribučních soudů jsme stejně již odbourali zásady moderní justice na minimum a opustili jsme v mnohých věcech tradici.“¹⁶⁷

Komunisté na tuto kritiku reagovali, že pro výrok soudu má být rozhodující vůle lidu, ale to ministr Procházka kategoricky odmítl: „Vzniká otázka, co je to vůle lidu, zda je to projev učiněný na nějaké veřejné schůzi. Řečník popírá, že by to bylo správné, naopak vůlí lidu je jen to, co je zákonem a vůlí lidu provádí ten, kdo provádí zákon.“¹⁶⁸

Vedoucí činitelé zahraničního odboje původně očekávali, že v retribučních procesech bude odsouzeno mnohem více německých okupantů, než jejich českých pomahačů. Nestalo se tak a před soudy stanulo neočekávaně mnoho Čechů s okupanty údajně kolaborujících. Na počátku roku 1946 dokonce vystoupil v parlamentu ministr Drtina se znepokojivou zprávou: „že z celkového počtu rozsudků smrti i

¹⁶⁶ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost* ... s. 69.

¹⁶⁷ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost* ... s. 43.

¹⁶⁸ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost* ... s. 43.

rozsudků doživotního žaláře vynesly mimořádné lidové soudy více rozsudků proti osobám národnosti české než proti obžalovaným Němcům.¹⁶⁹

To mělo své jasné příčiny. Pro vládu byl totiž v některých případech přednější odsun Němců, před jejich potrestáním. Mělo se jednat především o osoby, „které se provinili pouze členstvím nebo zastáváním nižších funkcí v nacistických organizacích...“¹⁷⁰ Bylo to vysvětlováno obavou, že v případě zkoumání viny každého člena nacistických organizací by byli odsunuti politicky neaktivní Němci a antifašisté, naproti tomu fašisté s rodinami by v Československu zůstali. Státní orgány také tlačil čas, neboť odsun musel být proveden do listopadu 1946. Prokazatelně byly ovšem takto odsunuty též osoby podezřelé ze závažných trestných činů. Stalo se tak patrně „následkem nedůsledného postupu vyšetřovací komise.“, ovšem „vyskytly se i případy, kdy se v důsledku odsunu vyhnuli trestnímu stíhání Němci, kteří se mohli... stát „nepříjemnými“ svědky“.¹⁷¹ O osudu takto odsunutých v Německu se již československé úřady nezajímaly. Odsunuti byli také někteří již odsouzení Němci, jejichž trestné činy byly „menšího významu“¹⁷² a s přerušením jejich trestů musely též souhlasit orgány ministerstva vnitra. Jednalo se o velkou nespravedlnost vůči ostatním odsouzeným, kteří si svůj trest museli odpykat celý. Tímto postupem však nebylo jen zabraňováno v souzení odsunutých, ale bylo též narušeno i mnoho ostatních kauz, protože byli odsunuti i významní svědci, kteří měli před MLS svědčit.

Tento postup kritizovali účastníci retribučních procesů, tedy soudci a žalobci. Za všechny uvedu zprávu znojemského veřejného žalobce: „Odsunem Němců stalo se mimořádné lidové soudnictví tribunálem více méně české národnosti, čili, že potrestání unikli skuteční kolaboranti...“ ačkoliv „...v intencích zákonodárce bylo

¹⁶⁹ KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce*, In: Zdeňka KOKOŠKOVÁ a kol. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody*, Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 303.

¹⁷⁰ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 52.

¹⁷¹ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 55.

¹⁷² BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 55.

v první řadě postižení nacistických zločinců a teprve v druhé řadě jejich pomahačů.¹⁷³

Zprávy, které posílali předsedové soudů a veřejní žalobci na ministerstvo spravedlnosti, jsou zajímavým pramenem, který nám může osvětlit, jak retribuci hodnotili sami její účastníci. Obecně lze říci, že retribuci považovali za velmi důležitý proces, mnohdy se však neubránili kritice jejího provádění. Velmi kriticky zaútočil na samotnou podstatu MLS přednosta MLS v Kutné Hoře. Největší chybou bylo podle něj to, že MLS byly charakterizovány jako stanné soudy. Ve své správě píše: „Podle stanného práva se soudí činy čerstvě spáchané, při kterých byl pachatel přistižen, nebo z nichž může být snadno usvědčen...U retribucí...nejde o činy, spáchané čerstvě,... nýbrž často o činy spáchané před několika lety a za okolností tak spleťových,... že se tyto činy dokazují velmi nesnadno. Proto je mnohem větší pravděpodobnost, že rozsudky MLS nebudou vždy správné a měl být připuštěn opravný prostředek.“¹⁷⁴

K věčným kritikům retribuce patřili též komunisté. Těm však šlo spíše o politické cíle, než o skutečné zlepšení retribučního procesu.

29. března 1946 se na VIII. Sjezdu KSČ vyjádřil Klement Gottwald o retribuci následovně: „... dílo národní očisty je prováděno pomalu a nerozhodně. Zrádní mouřeníni mají mnoho placených i neplacených advokátů, kteří je zřepu a zezadu omývají. /.../ Je to nebezpečné počínání také proto, poněvadž v něm národ vidí – a nikoliv neprávem – snahu o rehabilitaci těch živlů a těch klik, které dříve republikou vládly a které ji přivedli k Mnichovu a k okupaci. Omyvači zrádných mouřenínů by měli s tímto míněním národa počítat. A Národní fronta jako celek by měla ve věci národní očisty ukázat spravedlivou, ale pevnou a silnou ruku, kterou právě v této oblasti veřejného života nejvíce postrádáme.“¹⁷⁵

Komunističtí činitelé otevřeně hlásali svou vizi využít

¹⁷³ KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné...* s. 306.

¹⁷⁴ KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné...* s. 306.

¹⁷⁵ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost ...* s. 44.

retribučního procesu pro třídní boj a retribuci namířit nejen proti kolaborantům, ale celkově proti buržoazii. Tyto myšlenky prezentoval Klement Gottwald na počátku dubna 1945 v Košicích, kde prohlásil: „...Všeobecně prosazený zákon o stíhání zrádců a kolaborantů je velmi ostrá zbraň, kterou můžeme buržoazii osekát tolik výhonků, že z ní zůstane pahýl. To je věc třídního boje proti buržoazii, a to boje vedeného pod praporem státním a národním, pod praporem republiky. Nevyužít této zbraně znamená nechat ji zrezavět. Touto zbraní můžeme našeho nepřítele postihnout přímo fyzicky.“¹⁷⁶

3. 2. Vazba

Kdy byl přesně R. Gajda zatčen není jasné. On sám po svém odsouzení požadoval, aby mu byl pobyt ve vazbě započten již „od soboty dne 9. 5. 1945-10 hod., kdy jsem byl zatčen ve svém bytě... a převezen do policejní vazby k ředitelství národní bezpečnosti v Praze, Bartolomějská ulice, kde jsem byl až do 12. 5. 1945..., kdy jsem byl převezen do věznice krajského soudu trestního v Praze na Pankráci do policejní vazby.“¹⁷⁷ Jeho žádosti ovšem nebylo vyhověno, neboť v době těsně po osvobození bylo zatýkání prováděno chaoticky a v záznamech ředitelství SNB¹⁷⁸ nebylo přesně zapisováno, kdy byly zatčené osoby vzaty do vazby. Vazba mu byla tedy započtena od 12. května 1945.

Situace ve věznicích byla v prvním poválečném období značně kritická. Díky chaosu revoluční doby se ve věznicích ocitlo takové množství osob, na které nebyly tyto instituce uzpůsobeny. Ve věznicích bylo často až třikrát více vězňů, než bylo stanovené maximum. Byl velký nedostatek vězeňského personálu, vybavení a potravin. Takováto situace se brzy odrazila na zdravotním stavu vězňů, se kterými bylo navíc běžně zacházeno velmi krutě. Brzy se proto objevily epidemie „skvrnitého tyfu a úplavice, související též se

¹⁷⁶ ZEMAN, Pavel. *Česká...s.* 11.

¹⁷⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 133.

¹⁷⁸ Sbor národní bezpečnosti.

zahmyzením cel, prádla a šatstva¹⁷⁹ 180.

Díky nevyjasněným pravomocem a liknavosti dozorců docházelo k „pronikání jednotlivců i celých skupin nepovolaných osob do vězeňských objektů“. Tito lidé často brali spravedlnost do vlastních rukou a týrali vězněné. „Zaznamenána byla také ubití internovaných nebo jejich usmrcení střelnou zbraní.“¹⁸¹ O krutosti, s jakou se s vězni běžně zacházelo, nám zanechal zprávu neznámý vězeň, který vypověděl: „Před 14 dny, 23. října, jsem dostal od soudu list, že trestní řízení proti mně bylo právoplatně zastaveno... A tak se ptám sám sebe, proč jsem já, český člověk, byl tolikrát ztlučen do krve, do bezvědomí, proč jsem nahý musel ležet na mokřém betonu, proč mně byla zmrzačena levá ruka, proč mi byly vytlučeny zuby, proč zkonfiskovali bytové zařízení mé ženy...“¹⁸²

Podobnou výpověď propašoval v motáku z věznice bývalý předseda vlády Rudolf Beran. Ten prošel několika vězeními již v období okupace, což mu dalo možnost porovnání. „První měsíce mého pobytu až do konce roku 1945 byly na Pankráci krušné. Bylo to jako za gestapa. Bylo mi spíláno, byl jsem zahrnut nadávkami... Jednou mě dozorce zbil obuškem – bez příčiny – jako sta a sta jiných. Měl jsem puchýře a krvavé šrámy na zádech. Každý den byli vyšetřovanci vyváděni z cel a bití obušky a gumovými rourami před celami. Nářek, pláč, křik a úpění rvaly nervy tisícům vězňů... Trpěli jsme všichni strašným hladem a úmrtnost byla veliká. Denně umírali lidé následkem bití, hladu a nervového rozčilování.“¹⁸³ Kvůli takovýmto podmínkám byla úmrtnost vězňů značně vysoká, např. v Praze na Pankráci, kde byl umístěn i Radola Gajda, zemřelo 288 vězňů v období od května do konce roku 1945.¹⁸⁴

¹⁷⁹ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 38.

¹⁸⁰ Největší epidemie skvrnitého tyfu vypukla v říjnu 1945 ve věznici v Plzni-Borech. Do konce roku jí padlo za oběť 145 lidí. (Tomáš STANĚK. *Retribuční...*s. 42.)

¹⁸¹ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 38.

¹⁸² JUST, Vladimír. *Věc: Vlasta Burian: rehabilitace Krále komiků*, Praha: Rozmluvy, asi 1991, s. 30.

¹⁸³ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Poválečný...*, s. 117.

¹⁸⁴ Po věznici v Plzni- Borech (426 zemřelých) to byl druhý největší počet zemřelých ve věznicích za toto období.

Přes tento zoufalý stav, který ve věznicích panoval, se noviny a především komunisté snažili vyvolat hněv lidu líčením výhod, které prý prominenti ve věznicích mají. V září 1945 otisklo Rudé právo a další deníky „zprávy o údajně „fešáckém kriminále“ zajištěných... na Pankráci“. Psali o tom, že „uvězněným je donášeno značné množství potravin, že se při procházkách „vyhřívají na sluníčku“...apod.“¹⁸⁵

Podobná kampaň proběhla i v červnu 1946, svými stížnostmi ji podpořily bezpečnostní složky ovládané komunisty. Z reakce na tyto stížnosti se můžeme dozvědět, že některým vězňům bylo povoleno přijímat stravu z restaurace, ale „...R. Beran... nebo R. Gajda takovou výhodu neměli“.¹⁸⁶ V Gajdově případě byla též odmítnuta stížnost, „že měl každý den k dispozici noviny, ale přesto došlo k jeho přeložení z oddělení, kde byli věznění členové protektorátních vlád, pod „bedlivé střežení“ na oddělení III A samovazeb“.¹⁸⁷

V září 1945 projednávala Gajdův případ vyšetřovací komise pro Prahu I-VII, která sebrala spoustu pozitivních svědectví o jeho činnosti a navrhla vyšetřování na svobodě. O jeho propuštění několikrát žádala též jeho žena a jeho synové. Gajda přesto zůstal vězněm až do května 1947.

R. Gajda svůj pobyt ve vězení popsal před soudem slovy: „Bylo to hrozné...Na ministerstvu vnitra – to bylo nelidské...“¹⁸⁸ Podle A. Klimeka a P. Hofmana byl Gajda ve vězení špiclován svými spoluvězni, jejichž hlášení nám mohou poskytnout svědectví o jeho myšlenkových pochodech. „Nejraději a nejčastěji /Gajda/ mluví o Prchalovi, který prý disponuje na pevnině vojskem, čítajícím 60-80 tisíc mužů...Prchalova vláda se prý ve vhodné době ocitne v Praze, a gen. Gajda je přesvědčen, že přijde i on ke slovu...Veřejnost... prý jde za Prchalou.“¹⁸⁹ Z hlášení, které měl obdržet K. Gottwald v lednu

¹⁸⁵ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 42.

¹⁸⁶ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 57.

¹⁸⁷ STANĚK, Tomáš. *Retribuční...* s. 57.

¹⁸⁸ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...*, s. 281, s. 282.

¹⁸⁹ KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz...*, s. 282.

1946 je vidět, že Gajdovy politické myšlenky zůstaly stejně jako před válkou vzdálené realitě, snad se jí ještě o nějaký kus vzdálily.

Ve vazbě měl Gajda též zdravotní problémy. Ze soudních záznamů vyplývá, že byl v květnu 1946 převezen na oční kliniku Dr. Kurze, kde se podrobil operaci očí. O jakou nemoc se jednalo se z dokumentů nedozvíme, ale v době procesu měl být Gajda již silně krátkozraký.

3. 3. Gajda před Národním soudem

Proces s Radolou Gajdou začal po téměř dvou letech vazby 21. dubna 1947 a byl jedním z posledních retribučních procesů. Proběhl na samém konci retribučního období, neboť byl ukončen v poslední den platnosti retribučních dekretů, tedy 4. května 1947. To bylo podle mého názoru i určitou výhodou obžalovaného, neboť revoluční doba již odezněla a u MLS i Národního soudu „byly tresty za stejné provinění... postupem doby menší a menší“.¹⁹⁰

Předsedou soudu byl JUDr. Ladislav Beran, žalobcem byl JUDr. Josef Urválek, později nechvalně proslulý z politických procesů padesátých let, a obžalovaného Gajdu zastupoval Dr. Josef Janda. Kromě profesionálního právníka Berana se soudní senát skládal ještě z 6 tzv. soudců z lidu. V tomto případě se jednalo o jednoho nadporučíka ve výslužbě, krejčího, knihkupce a ještě tři osoby, u kterých není v protokolech zaměstnání uvedeno.

Bývalý generál byl souzen spolu s Dr. Rudolfem Dominikem, bývalým sociálním demokratem, který se ovšem později stal poslancem za NOF. Jeho případu bylo ovšem ve spisech a též v samotném soudním přelíčení věnováno méně pozornosti nežli tomu Gajdovu.

Gajda byl obžalován ze tří trestných činů: „...dne 14./3.1939 se v Praze pokusil násilím změnit ústavu republiky... propagoval fašistické a nacistické hnutí tiskem a na veřejných shromážděních... a

¹⁹⁰ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný...*, s. 14.

obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky..., přičemž obviněný Rudolf Gajda spáchal zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní a státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže...“ R. Gajda také „byl t.zv. vůdcem Národní obce fašistické... tudíž byl činovníkem fašistické organizace podobné povahy, jako ty, které jsou vyjmenovány v § 3 odst. 2.retr. zákona...“¹⁹¹

Obžaloba se na svém počátku pokouší vysvětlit vznik fašismu a popsat jeho znaky. Fašismus tvořily podle Urválka „...reakční a protilidové síly ...sloužící zájmům vládnoucích tříd“ které „...bojovaly proti demokracii“.¹⁹² Dále mapuje vítězství Mussoliniho v Itálii, který za podpory „protilidové armády a kapitalistických kruhů provedl 20. 10. 1922 pochod fašistů na Řím“.¹⁹³ Z uvedených citací je jasně vidět třídní pohled pisatele na minulost a ačkoliv obžaloba vznikala v roce 1947, používané formulace se již velmi blíží demagogickému jazyku padesátých let. V podobném duchu je popisován i vznik nacizmu v Německu.

Obžaloba poté rekapituluje Gajdův dosavadní život, přičemž boj československých legionářů s Rudou armádou označuje za „tragické střetnutí“ a o obvinění Gajdy ze špionáže pro SSSR v roce 1926 se raději vůbec nezmiňuje. Gajda je v celém textu popisován jako velmi ambiciózní, všeho schopný člověk, který má „...po moci toužící povahu“, který sní „...o vládě nad českým národem s využitím jeho vysoké vojenské funkce“, a později snažícího se „cestou politického boje uchvátit moc.“¹⁹⁴

Takto je tedy vykládána veškerá Gajdova politická aktivita po celou dobu existence první a druhé republiky a stejně tak i během protektorátu. Obžaloba totiž neuznává tvrzení obžalovaného, že již byl v tuto dobu v ústraní. Podle ní, i v této době „...všemi prostředky usiloval o moc...“ a jeho „...postoj k okupantům byl naprosto

¹⁹¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

¹⁹² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

¹⁹³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

¹⁹⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

kladný...“.¹⁹⁵ Přes gen. Eliáše se prý Gajda pokoušel navázat styky s Frankem a stále udržoval čilé styky s obnovenou NOF, aby jí mohl v pravý čas využít ke svému politickému vzestupu. Obžaloba proti Gajdovi je zakončena definicí NOF, jako hnutí napodobující „italský fašismus a německý nacionální socialismus bylo organizováno na základě nedemokratickém, v jehož čele stál vůdce a fašistická rada...proto je NOF nutno považovat za fašistickou organizaci ve smyslu § 3 ods. 2 retr. dekretu“¹⁹⁶, který vyjmenovával fašistické instituce, jejichž členové mají stanout před soudem.

Obhajoba, kterou vypracoval spolu s Gajdou dr. J. Janda, je mnohem stručnější. Má 28 stran oproti 83 stranám obžaloby. Na svých prvních stranách nesouhlasí s žalobcovými tezemi o fašismu, který má být líčen „bez vědeckého zdůvodnění v pouhém... novinářském tendenčním pojetí.“¹⁹⁷ Obhajoba to dokládá příkladem, kdy obžaloba tvrdila, „že fašismus bojoval za tzv. křesťanskou morálku, když přece každý ví, že právě za křesťanskou morálku byla vedena válka všech spojených národů proti fašismu a nacismu, který měl tendenci staropohanskou.“¹⁹⁸ Dokladuje to mimo jiné i Atlantická charta nebo „rozhlasové projevy Benešovy, Šrámkovy, Masarykovy... atd. z Londýna a Gottwaldovy i jiných z Moskvy.“¹⁹⁹

Atmosféru roku 1947 nám může doložit další část obhajoby, která hovoří o nanejvýš prozíravém generalissimovi Stalinovi a chválí jeho podporu pravoslavné církve v Sovětském svazu během války, ačkoliv je to pro potřeby obhajoby nadbytečná informace.

Dále se obhajoba věnuje Gajdově vojenské kariéře, která je ovšem interpretována podle dobové politické situace. Tak například ze střetu československých legionářů s Rudou armádou je obviňován především L. N. Trocký a celkově je věnována větší pozornost jejich bojům s Němci. Obhajoba sice zmiňuje Gajdovu službu pod

¹⁹⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

¹⁹⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

¹⁹⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

¹⁹⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

¹⁹⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

Kolčakovým velením, ovšem měli ho k ní přivést blíže nespecifikovaní „Rusové“ a jsou zdůrazněny především jeho kontakty na protikolčakovské revolucionáře, které „chránil proti Kolčakovi a dostal... se“ díky nim „do boje, který tito vyvolali ve Vladivostoku“.²⁰⁰

Degradován byl roku 1926 podle tvrzení obhajoby „pro styky se Sověty a sovětskými činiteli“, přičemž již nevyvrací tvrzení o jeho prosovětské špionáži. Odsouzen byl též především „na falešné svědectví později smutně proslulého podplukovníka Emanuela Moravce“.^{201 202}

Velmi zkratkovitě je líčena Gajdova činnost v NOF, přičemž se autor vyhýbal označení fašismus nebo fašisté a používal spíše národovecké skupiny, intelektuálové a podobně. Podle obhajoby chtěl Gajda ve svém hnutí též „odstranit jak název tak i všechny vnější atributy, které by připomínaly fašismus“²⁰³. Následující části obhajoby se věnují především dokazování Gajdova odhodlání bránit republiku v době Mnichovské krize a též jeho „tvrdošíjně“ obraně Benešovy politiky po Benešově odchodu za hranice.

Podrobněji se poté obhajoba zabývá Gajdovou účastí na tvorbě Českého národního výboru v březnových dnech roku 1939, ke které byl údajně vyzván Ing. Nečasem, který měl být hlavním iniciátorem tohoto uskupení. Akce fašistů na Uhelném trhu ve stejný okamžik byla prý svolána především „pro udržení klidu“.²⁰⁴ Na nařčení obžaloby, že se ze své funkce předsedy Národního výboru snažil obsadit významná místa ve státě fašisty a tím získat moc²⁰⁵, Gajda reaguje bonmotem: „Nemůže žaloba předpokládat, u mne, vyššího důstojníka, prošlého prakticky boji i ohni revoluce, že prvním krokem

²⁰⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁰¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁰² Ten v „Gajdově aféře“ skutečně figuroval jako svědek, ovšem jeho role nebyla rozhodující.

²⁰³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁰⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁰⁵ Gajda během svého krátkého úřadování stačil jmenovat nového vedoucího Advokátní komory a též filmových ateliérů AB na Barrandově.

k získání moci by bylo obsazení Advokátní komory a filmových ateliérů.²⁰⁶

Dále obhajoba uvádí především Gajdovu odbojovou činnost, která je rozdělena do sedmi podkapitol a za každou z nich je uveden seznam svědků. Asi největší důraz je kladen na Gajdovu údajnou spolupráci s Radoslavem Seluckým, dále je připomínáno přechovávání zbraní, vyslání K. Lochnera do Anglie, spojení s partyzány, pomoc uprchlíkům apod.

Přelíčení započalo 21. dubna 1947 ve 3 hodiny odpoledne. Gajda, nyní již v zápise uvedený jako Rudolf, a Dr. Rudolf Dominik nejprve uvádějí své osobní údaje. Po přečtení obžaloby se obhájce R. Dominika Dr. Karel Čížek pokusil vyjmout případ jeho mandanta z tohoto procesu pro jeho špatný zdravotní stav, který dokládá zprávou vězeňského lékaře.²⁰⁷ Soud ovšem po poradě tento návrh zamítl.

Následuje Gajdův výslech. Prohlašuje, že se necítí vinen a vysvětluje, jak navázal styk s představiteli fašismu a jak NOF fungovala. Dále vysvětluje vznik Národního tábora fašistického, ovšem odmítá autentičnost obžalobou předloženého organizačního řádu tohoto hnutí. Odmítá, že by skutečný řád obsahoval body o zakládání Gajdovy legie, označení svatováclavské orlice za symbol hnutí nebo bod o pozdravu členů, kterým mělo být zdvižení ruky. Gajda také odmítal účast na sestavování předložených plakátů hnutí s jeho podobiznou, s jejichž obsahem údajně nesouhlasil, ale rozkaz k jejich odstranění nedal. NOF měla být rozpuštěna ke dni 30. března 1939, se zbylými vzdorujícími skupinkami, které to odmítly, již Gajda nesouhlasil.

Gajda odmítá několik tvrzení svědka obžaloby Dr. Mrkvičky, především to, že měl v úmyslu jet se jako předseda Národního výboru představit Hitlerovi. Prakticky hlavní svědek obžaloby pro období

²⁰⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁰⁷ Obhájce k tomu uvádí: „obžalovaný je vážně churav, měl před nedávnem chrlení krve a projednáváním věci v dnešní době je ohroženo nejen jeho zdraví, nýbrž i život“. (Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení.)

druhé republiky Dr. Mrkvička uvedl, že on sám to musel Gajdovi vymluvit.

Dále Gajda přiznal styky s představiteli obnovené NOF v roce 1941, které měl ovšem navázat účelově, neboť „v té době se Moravec začal hýbat k aktivizmu. Obával jsem se, aby NOF nezískal pro sebe.“²⁰⁸ Podle svých slov jim radil, aby „potupnou činnost zanechali a vyhodili několik radikálů z vedení a... omezili svou činnost na intervence ve prospěch českých lidí“²⁰⁹. Další Gajdovou snahou mělo být, aby „z našich lidí nebyly vytvořeny SS oddíly, jak to udělali Němci všude jinde. Že tak nestalo u nás, přičítám sobě k zásluze.“²¹⁰

Velmi zajímavé je svědectví Jaroslava Mrkvičky, významného svědka obžaloby, který ve své výpovědi před soudem popřel většinu podstatných tvrzení, které uvedl v předešlých výpovědích a které jsou uvedeny i v obžalobě. Především odmítl svůj předchozí výrok, že se 14. března od Gajdova tajemníka J. Marka dozvěděl, „že v důsledku Háchova odjezdu do Berlína se fašisté rozhodli demonstrovat za urychlené zřízení stavovského státu a v případě, že by se demonstrace zdařili ujmout se vedení státu... Gajda... bude sledovat průběh ve vinárně „U Zoufalých“...“²¹¹ Před soudem k tomu ovšem uvedl: „nevím, jak jsem mohl říct... nic takového mi Marek neoznamoval.“²¹² Svědek též zmírňuje své předchozí vyjádření, že on přemluvil Gajdu k účasti na Českém národním výboru a že rozmluvil Gajdovi audienci u Hitlera. Při poukázání na rozpory ve svých výpovědích Mrkvička reaguje, „že na něj tehdy působilo vězení, že věc se jeho netýkala,... že si to dobře nepamatoval a byl v takovém psychickém rozpoložení, že správně nevypovídal.“²¹³

Podle Václava Rady „Mrkvička... nadbíhal Němcům, kde se dalo“ a jeho tvrzení uvedená v obžalobě „nejsou vůbec pravdivá“²¹⁴.

²⁰⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 6.

²⁰⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 6.

²¹⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 7.

²¹¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706.

²¹² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 17.

²¹³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 19.

²¹⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 43.

Svědék Rudolf Beran mluvil vesměs ve prospěch obžalovaného: „V kritické době choval jste se vždy ke mně a státu loajálně...Na mně a na vládě jste nevydíral. Já byl o vás přesvědčen, že máte dobrou vůli, ale měl jste kolem sebe darebáky.“²¹⁵

Tvrzení obžaloby, že R. Gajda si udržoval vliv i v obnovené NOF a chtěl jí „v příhodné chvíli použít... k politickému vzestupu“²¹⁶ se snažil před soudem vyvrátit její náčelník Adolf Břečka.²¹⁷ Ten před soudem vypověděl, že se Gajdy pouze „vyptával... na charakter jednotlivých příslušníků NOF. Jinak o organizaci a činnosti jsem se s Gajdou neradil. V té době stýkal jsem se s Gajdou jednou za 14 dní, někdy i častěji...“²¹⁸ Gajda naopak podle Břečkovy výpovědi žádal NOF, aby „přestali dělat politiku“ nebo aby „provedli likvidaci... vyloučením neodpovědných členů“.²¹⁹ Břečka ve své výpovědi zmínil též Gajdovo vystoupení v paláci SIA na sjezdu NOF v roce 1942. Po přečtení jeho znění, které obsahovala obžaloba,²²⁰ svědek reagoval: „Takového nic obžalovaný Gajda neproněsl, to sestavil po dohodě K. Choc, aby zakryl pravý obsah Gajdova projevu, který byl podezírán, že na schůzi mluvil proti Moravcovi a proti Němcům.“²²¹

Následující svědek Rudolf Vladař zpochybnil další část obžaloby, která cituje Aloise Nešpora, který byl agentem čs. armády pověřeným sledovat činnost NOF. Podle Nešpora Gajda 14. března 1939 prohlásil: „Především vyčkáme kdo to vyhraje, k tomu se přidáme a ty ostatní budeme řezat hlava nehlava. Jen tím způsobem můžeme dojít svých cílů, t. j. spojení se s nejsilnějším.“²²² Potvrzuje také, že Gajda měl připravovat „na 14. 3. 1939 puč, kdy 3000 dělníků... mělo způsobit akci, jimiž snad ministerská rada měla být

²¹⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 34.

²¹⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706. s. 58.

²¹⁷ Stranu obnovil koncem roku 1940 Jaroslav Rýdlo, který byl jejím náčelníkem do své smrti v roce 1941. Adolf Břečka převzal tuto funkci po něm.

²¹⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 35.

²¹⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 36.

²²⁰ V údajném projevu zaznamenaném v obžalobě Gajda propaguje obnovenou NOF a varuje před protiněmeckými akcemi.

²²¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 35.

²²² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175, folie 672-706. s. 32.

donucena, podvolit se požadavkům Gajdovým“. Ve stejný den Gajda prý „jednal s Beranem a vládou a údajně jim dal ultimatum. Toto ultimatum... se týkalo převzetí moci v Praze.“²²³ Rudolf Vladař byl podle své výpovědi před Národním soudem Nešporovým nadřízeným a jeho tvrzení odmítl slovy: „Pokud si pamatuji, v Nešporových zprávách nebylo psáno nic o 3000 dělnících, kteří by se měli shromáždit k nějakému Gajdovu puči... kdyby tomu tak bylo, jistě bych si to pamatoval, neboť bych musel zařídit potřebné kroky.“²²⁴ Jeho svědectví ovšem zpochybňuje fakt, že při výslechu v březnu 1946, kdy byl ve vyšetřovací vazbě, naopak uvedl, že s Nešporem „do služebního styku nepřišel a konkrétním zpravodajským úkolem... ho nepověřil“.²²⁵ Nešpor sám ho ovšem ve své výpovědi také z března 1946 několikrát označil jako svého nadřízeného, kterému své zprávy předával. Gajda se o Nešporově výpovědi vyjádřil, „že to jsou nesmysly a nemožnosti“ a že Nešpor byl členem Sicherheitsdienst (dále jen SD).²²⁶

Rudolf Vladař před soudem vypovídal také o fašistické akci na Uhelném trhu, ke které se připojil v domnění, že se tvoří nová armáda. Podle jeho slov se na výzvu fašistů „přihlásilo 700 až 800 důstojníků“, ovšem to Gajda popírá. Podle něj jich bylo „jen 150“.²²⁷ Rudolf Vladař vykonával funkci velitele Gajdových gard, ovšem před soudem vyšlo najevo, že jmenovací listina, kterou měl Gajda jmenovat R. Vladaře velitelem svých gard, byla patrně zfalšována, neboť neobsahovala razítko Gajdovy kanceláře a podpis naprosto neodpovídal jeho rukopisu. Gajda Vladaře navíc vůbec neznal a poprvé se viděli až po válce ve věznici na Pankráci.²²⁸

²²³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163. Spisy národního prokurátora v Praze, folie 903-910.

²²⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 58.

²²⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163. Spisy národního prokurátora v Praze, folie 903-910.

²²⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 90.

²²⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 56-57.

²²⁸ Rudolf Vladař byl po válce za účast na akci fašistů odsouzen pro velezradu na doživotí. Při svědecké výpovědi při Gajdově procesu si stěžoval, že se žádné akce usilující o převrat neúčastnil a že byl odsouzen díky tomu, že soud nepřipustil předvést svědky jeho obhajoby.

Soud pokračoval čtením písemných svědectví předložených obžalobou. První se čte zápis z výslechu Josefa Opluštila²²⁹, který obviňuje Gajdu z toho, že před 15. březnem plánoval státní převrat. Opluštíl měl být totiž na příkaz svého nadřízeného Mrkvičky²³⁰ přítomen tajné schůzi NOF vedené Javůrkem, kde se plánovalo vytvoření úderných jednotek, kterých „mělo být použito při demonstracích a k teroristickým akcím... Účelem těchto akcí mělo být násilné převzetí moci.“ Gajda se podle Opluštila schůze neúčastnil, ale vše se mělo konat s jeho souhlasem, což měla dokazovat „přítomnost Entnera, který byl současně Gajdovým tajemníkem“. Opluštíl byl také 15. března přítomen ve školní budově na Uhelném trhu, kde fašisté podle něj shromažďovali „psací stroje...šatstvo, potraviny takže to na mně vyvolalo dojem, že se po městě někde rabuje“.²³¹

Gajda na výpověď reagoval, že „ani jediný bod nesouhlasí. Opluštíl byl jedním z agentů Dr. Mrkvičky a od podzimu 1938 byl ve službách SD. Jde o provokativní výpověď. Entner nebyl nikdy mým tajemníkem.“²³² Oba jmenovaní Opluštilem zahynuli „při provádění polské akce“. Gajda vyjádřil pochybnost, že by se vůbec taková schůze konala a vyloučil, „že tam byly takové řeči“. O akci na Uhelném trhu pouze uvedl, že „tam svolával důstojníky a legionáře, aby se tam nic nedělo“.²³³ Gajda odmítá též pravdivost výpovědi Jana Brože. Na Uhelném trhu byl podle svých slov přítomen asi dvakrát, ale trval na tom, že pouze „abych zamezil výtržnosti. Žádné hlášení jsem nepřijímal.“²³⁴

Obžaloba dále čte program Národního tábora fašistického, který je plný antisemitských hesel,²³⁵ jak jsem již výše uvedl, a pod

²²⁹ V té době byl ve vyšetřovací vazbě MLS v Praze.

²³⁰ Opluštíl byl redaktorem časopisu *Boj národa*, což byl časopis NOF a Mrkvička byl jeho šéfredaktorem.

²³¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 133.

²³² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 89.

²³³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 89.

²³⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 90.

²³⁵ Většina programu se zabývá bojem proti „zednářským lóžím“ a upřesňováním, co vše židé nesmí dělat a který majetek se jim má zabavit.

kterým je Gajda vlastnoručně podepsán. Ten pouze přiznává, že „tuto organizaci NT schválil, ale legie se neutvořily“.²³⁶

Před soudem zaznělo několik svědectví týkajících se Gajdovy údajné protiněmecké činnosti, která jeho obhajobu podstatě potvrdila. Nejvýznamnější měla být podle jeho obžaloby spolupráce s Radoslavem Seluckým. Tato spolupráce je ovšem těžko prokazatelná a mimo spis Národního soudu týkající se Gajdova procesu se mi o ní nepodařilo najít žádné další důkazy.

Podle Gajdovy výpovědi měla tato spolupráce začít ještě před počátkem války s Polskem, kdy měl společně s Radoslavem Seluckým začít organizovat přechod pilotů a mechaniků do Polska. „Tuto akci jsem prováděl v plném souhlasu s generálem Eliášem.“²³⁷ S ním měl též spolupracovat na rozkládání vzdorujících skupin českých fašistů. Tuto ilegální spolupráci měl podle Gajdy krýt fiktivní dopis, který Gajda vypracoval, předal Eliášovi a úmyslně poskytl též Němcům. „Tím vysvětluji také obsah dopisu ze dne 13.6.1939 generálu Eliášovi a listin ze Štěchovického archivu, jak jsou uvedeny v žalobě na straně 48–51. Šlo jen o krycí listiny, abychom byli kryti ve svrchu řečené naší ilegální činnosti.“²³⁸

Gajdovy styky s gen. Eliášem i pravděpodobnou existenci krycího dopisu potvrdil svědek Jiří Havelka, který vypověděl mimo jiné: „Z vlastní zkušenosti není mi známo, že... Gajda organizoval akci, aby piloti a mechanici přecházeli od nás do Polska. Vyprávěl mi však Eliáš, že u něho Gajda byl a že... mluvil o takové akci, že ji chce podniknout a že se proto s ním radil.“²³⁹ Dále dodal, že „mezi Gajdou a Eliášem byla tehdy řeč o nějakém krycím dopise, který napíše... Gajda generálu Eliášovi“.²⁴⁰ Též Josef Ježek ve své výpovědi potvrdil, že Gajda se s Eliášem stýkal. „Podle mého dojmu... se propůjčil

²³⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 96.

²³⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 7.

²³⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 6.

²³⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 39.

²⁴⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 39.

Eliášovi zlikvidovat různé fašistické frakce... a proto soudím, že byl mezi nimi soulad.^{241 242}

Na dotaz obžaloby, kolika letcům pomohl do zahraničí, Gajda odpověděl, „že to říci nemůže“, byl totiž ve styku hlavně s důvěrníky. Podle něj „přešlo 9 skupin, 3 zůstaly na hranicích a 1 po prozrazení byla zatčena na Wilsonově nádraží.“²⁴³ O té prozrazené skupině vypovídal před soudem Vladimír Lehký, jehož výpověď odhaluje, jak lehkomyšlně si někteří lidé spolupracující s Gajdou na převádění letců počínali. „Entner mi sdělil, že tu je zapojení na akci, která provádí převod osob do Polska...“ a „že tuto akci vede generál Gajda s Eliášem a s vědomím vlády... Jednou večer jsem přišel do vinárny..., kde před rozloženými mapami a veřejně ukazoval cestu, kudy pojedou přes hranice.“ Později se Lehký dověděl, že „celý transport byl na nádraží obklopen gestapem a odveden do vězení“.²⁴⁴ Před soudem též vypovídal patrně přímý účastník převádění osob přes hranice Karel Láryš, který bydlel poblíž hranice s Polskem. „V červnu 1939 přišli ke mně... dva mladí muži s obálkou Gajdovou, Láryši ujmi se těchto lidí...Druhý den... jel jsem s nimi...na... pole na samých hranicích. Potkali jsme i německou hlídku a když poodešla, jeden za druhým přešli hranice.“ Láryš před soudem jmenoval také další své známé, kteří převáděli přes hranice Gajdou poslané osoby. Nutno poznamenat, že oba výše jmenovaní, tedy Vladimír Lehký i Karel Láryš byli členové NOF a díky tomu se znali s Gajdou. Do obnovené NOF však již ani jeden nevstoupil.

Radoslav Selucký hrál v Gajdově procesu významnou roli, a proto o něm uvedu několik základních informací. Jednalo se o pilota československých aerolinií, který se po březnu 1939 společně s vedením Svazu čs. letců podílel na převádění pilotů a leteckého

²⁴¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 66.

²⁴² Na Gajdovu snahu o likvidaci rebelujících fašistických skupin po rozpuštění NOF si před NS vzpomněl i Josef Nebeský, který ho v této činnosti podporoval.

²⁴³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 10.

²⁴⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 80.

personálu do Polska. Sám Selucký přešel polskou hranici pravděpodobně v létě 1939.

Zřejmě prodělal výcvik v polském letectvu, ovšem jestli se zapojil do bojů se mi zjistit nepodařilo. Patrně již v Polsku navázal styk se sovětskou výzvědnou službou, která si ho spolu s dalšími 5 československými letci vybrala k tajné akci v protektorátu. Společně byli vyškoleni ve zpravodajské činnosti a počátkem roku 1940 vysláni zpět do vlasti.²⁴⁵

„Těžiště výzvědného posláni skupiny,... leželo ve vojenském zpravodajství. Měla provádět zprávy o dislokaci, počtech, druzích a výzbroji německých vojsk v protektorátu... Dále o zbrojním a zvláště leteckém průmyslu, o kapacitě, druzích, výsledcích a programech... a novinkách této produkce.“²⁴⁶

K plnění těchto úkolů byli členové organizace rozmístěni po celém protektorátu a každý z nich si vytvořil vlastní skupinu spolupracovníků, kteří zjišťovali potřebné informace. K předávání těchto informací skupina navázala styk s „pracovníkem sovětského konzulátu a prezidentem sovětské rozvědky v Praze, vystupujícím pod krycími jmény Leonid Mochov, též Rudolf..., který pak řídil činnost skupiny po celou dobu její existence.“²⁴⁷

Radoslav Selucký působil hlavně v Praze, ovšem koncem roku 1940 dostal příkaz přesunout se do Plzně, což se mu ovšem nepodařilo. Skupina úspěšně pracovala a předávala sovětské tajné službě důležité poznatky především o výrobě v protektorátu. Odhalena byla gestapem v březnu 1941, kdy byl Selucký udán svým známým Jaroslavem Bednářem a „zatčen právě na schůzce s ním 4. března 1941.“²⁴⁸ O několik dní později byli zatčeni i ostatní členové skupiny. Procesy s nimi a jejich spolupracovníky proběhly od května 1942 do ledna 1943. „Celkem bylo souzeno asi 135 osob, z nichž bylo

²⁴⁵ Vojenský historický archiv v Praze, fond čís.308, sig. 308-94-7, partyzánská skupina „Za svobodu“.

²⁴⁶ KOUTEK, Jaroslav. *Tichá fronta*, Praha: Naše vojsko, 1985, s. 131.

²⁴⁷ Vojenský historický archiv, fond čís.308, sig. 308-94-7, partyzánská skupina „Za svobodu“.

²⁴⁸ KOUTEK, Jaroslav. *Tichá...* s. 138.

odsouzeno k trestu smrti a popraveno přes 50²⁴⁹ včetně 5 hlavních organizátorů skupiny, která byla později nazvána „Za svobodu“.

Gajda měl podle své obhajoby k převádění letců poskytnout: „celou síť svých spolehlivých lidí na moravských hranicích“²⁵⁰ a měl též opatřit „tajný byt v Karlíně, Jungmannovo náměstí na jméno V. Košťál.“²⁵¹ Po návratu Seluckého z ciziny se měl ukrývat právě ve jmenovaném bytě v Karlíně a Gajda měl pro něj shromažďovat zprávy vojenského a politického rázu. Jeho syn Vladislav měl podle obhajoby opatřovat Seluckému součástky na vysílačku a spolupodílet se s ním na vysílání.

Jediným důkazem spolupráce obou mužů jsou svědectví bratra popraveného Radoslava Seluckého Františka Seluckého, rodinného přítele J. Pavelky a generálova syna Vladislava. Prvně jmenovaný před soudem dosvědčil, že jeho bratr při převádění letců spolupracoval s Gajdou a „že na tuto akci dostává podpory od obž. Gajdy i od Svazu letců.“²⁵² František Selucký potvrzuje též spolupráci jeho bratra s Gajdou po jeho návratu ze SSSR: „vyprávěl, že navázal styky s Gajdou, který mu pomáhá finančně i výživou...Měl u mne také vysílačku a říkal, že od Gajdy dostal nějaké součástky a odvezl pak vysílačku do Karlína.“²⁵³

J. Pavelka vypověděl, že byl často u Gajdů ubytován a zde že se též setkal R. Seluckým. „Vím, že s Gajdou Selucký mnoho mluvil a že také jeho syn, obstarával různé součástky pro vysílačku a Gajda mu dával rady a informace, jak si počínají Němci u nás, jaký je stav jejich vojsk a o přemísťování vojsk.“²⁵⁴ Dále dodal, že Gajda podporoval i Seluckého ženu. Ta byla později též popravena a Gajdovi přijali jejich dceru Jaroslavu za schovanku.

Na Gajdovu zmínku o převádění letců si vzpomněl i Josef Ježek, spolupracovník gen. Eliáše. „Gajda se mi svěřil, že se ujal

²⁴⁹ KOUTEK, Jaroslav. *Tichá...* s. 138.

²⁵⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 95.

²⁵¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 95.

²⁵² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 152.

²⁵³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 152

²⁵⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 152

provádění přechodů našich vojáků do Polska...Pokud se pamatuji, šlo o nějaké letce.“²⁵⁵ Rozhovor měl proběhnout v polovině září 1939 a Ježek Gajdovi doporučil akci co nejdříve ukončit. O případné spolupráci s R. Seluckým se Gajda Ježkovi ovšem nezmínil.

Vladislav Gajda ve své výpovědi v podstatě potvrzuje verzi svého otce.

Gajdovo jméno se ovšem neobjevuje v souvislosti s R. Seluckým ani ve spisech Vojenského historického archivu ²⁵⁶ ani ve spisu berlínského soudu, který soudil odbojovou skupinu „Za svobodu“ v letech 1942-1943.

Aby usnadnil obranu pronásledovaným osobám vydával jim údajně potvrzení o členství v bývalé NOF, ačkoliv do ní nikdy nevstoupili. Gajda měl intervenovat i ve prospěch mnoha osob u různých úřadů od ministerstev až po gestapo, ačkoliv je často vůbec neznal a patřili do opačného politického tábora než on sám.²⁵⁷

Takovými osobami byly například P. Lexa a jeho snoubenka levicová spisovatelka E. M. Tetínková. Oba měli být udáni Dr. Smíchovským, vězněni a po svém propuštění se spojili s R. Gajdou. P. Lexa k tomu v dopisu, který poslal Národnímu soudu, uvádí: „Vyhledal jsem gen. Gajdu, o kterém jsem se dozvěděl, že má styky na českém cenovém úřadě a že již mnoha českým lidem takto pomohl,... svým vlivem se postaral, aby byl můj proces oddalován až do konce teroru okupantů.“²⁵⁸ E. M. Tetínková k tomu dodává: „Soukromně jsem se domnívala, že generál R. Gajda jako osobnost Němci nezajištěná je s nimi ve spojení a doufala jsem, že jejich prostřednictvím znemožní Smíchovského, abychom tak zachránili další stovky Čechů před jeho zločinným řáděním. Při seznámení jsem však shledala, že gen. Gajda s té době sám byl střežen gestapem jako

²⁵⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 66.

²⁵⁶ Absence jeho osoby ve spisech VHA může být vysvětlena tím, že většina těchto spisů vznikala až v období po únoru 1948 a spojovat nejznámějšího českého fašistu s „hrdinou protifašistického odboje“ vyslaného Sovětským svazem nebylo politicky žádoucí.

²⁵⁷ Policejní rada v pensí Antonín Jakubec před Národním soudem vypověděl, že Gajda měl spojení se členem gestapa Schenkem, který pomáhal jeho zatčeným lidem.

²⁵⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 964-1026.

osoba podezřelá. S Němci styků neměl...²⁵⁹ Poté, co Dr. Smíchovský udal kapelníka Národního divadla a odbojáře R. Madéeho, snažili se Tetínková a Lexa o jeho záchranu. V dopise k tomu Tetínková uvádí: „Napjali jsme všechny síly k jeho záchraně, ...dodali jsme vojenskému soudu v Mnichově pádný materiál o udavačově nevěrohodnosti. Mezi tímto materiálem byl i důležitý doklad gen. Gajdy že dokumenty, kterými se Smíchovský vykazoval jako Němec, byly padělány. ...Soud nabyl přesvědčení o nevěrohodnosti Smíchovského, tak že 8. 9. 1944 konečně byl zatčen. Zdůrazňuji neustálou účast gen. Gajdy na tomto nebezpečném podnikání.“²⁶⁰ Sám Gajda byl Dr. Smíchovským podle Tetínkové udán za velezrádný výrok a „... byv námi včas varován, opatřil se svědky, tak že jeho pobyt na gestapu trval jen 24 hodin.“²⁶¹

V dopise Gajdova přívržence Josefa Hodka se objevuje zmínka o Gajdově stycích s partyzány, což před Národním soudem dosvědčil bývalý partyzán Jaroslav Pokorný a také jeho otec. Jaroslav Pokorný se účastnil protiněmecké činnosti ve skupině Polaban a později vedl vlastní partyzánskou skupinu na Lounsku. Tato skupina se spojila s Gajdou, neboť potřebovala „porady v odborných vojenských věcech“²⁶², které jí mohl jako bývalý vysoký důstojník poskytnout. Pokorný též obdržel od Gajdy finanční prostředky a to celkem asi 15 000 korun po menších částkách a patrně i nějaké potraviny. Ve výpovědi se též uvádí: „...Rudolf Gajda byl pod dozorem a tento mi také říkal, abych k němu nenosil žádné doklady.“²⁶³

Ještě se zmíním o ukrývání několika hledaných osob v jeho bytě a hlavně na jeho statku v Přečíně. Potvrzuje to mimo jiné dopis Kamila Karpa, ve které se zmiňuje též Gajdův postoj k židům za okupace: „... udržoval i proti všem přísným zákazům společenské styky se židy a zejména mou dceru Věru všemožně podporoval a ji u

²⁵⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 964-1026.

²⁶⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 964-1026.

²⁶¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 964-1026.

²⁶² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 129.

²⁶³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164, poř. č. 129.

sebe na svém statku ukrýval.²⁶⁴ Toto svědectví je velmi zajímavé, neboť Gajda ve své politické kariéře první i druhé republiky profiloval jako jednoznačný antisemita a stejně tak NOF vystupovala silně antisemiticky.

Také František Kostkuba potvrdil, že byli u Gajdů ubytováni „nějací dva Poláci, kteří uprchli z koncentračního tábora... a myslím, že tam bylo schováno asi 5 osob.“²⁶⁵

Výše zmíněná činnost jistě zvyšovala zájem německých orgánů o vysloužilého generála a jeho rodina prodělala několik domovních prohlídek.

Jedna z těchto prohlídek málem skončila tragicky. V únoru 1941 totiž Gajda díky krádežím propustil svého zaměstnance V. Kušku, který za to udal na gestapu, že Gajda na svém statku přechovává zbraně. Gestapo se okamžitě vydalo ke Gajdově usedlosti, ale jen díky náhodě zapadlo jejich auto do závěje a Gajda mohl být o jejich příjezdu předem informován. Narychlo se museli zbavit některých nezamaskovaných zbraní, které jeho zahradník Hruška hodil do rybníka. Ve výpovědích Gajdy a jeho zahradníka se sice rozcházel počet a typy uschovaných zbraní²⁶⁶, což ale podle mého názoru není podstatné, neboť i za jedinou nalezenou zbraň hrozil trest zastřelením. Obyvatelé statku tak jen díky šťastné náhodě unikli smrti.

Také Gajdův syn Jiří zamýšlel zapojit se do protiněmeckého odboje, když se pokusil v únoru 1942 přejít hranici se Slovenskem, dostat se do západní Evropy a vstoupit do československé zahraniční armády. Jeho pokus byl ovšem neúspěšný, na hranicích byl zadržen a převezen k soudu do Norimberku. Němci se toho snažili patrně využít, když nabízeli Gajdovi synovo propuštění, pokud se on navrátí do veřejného života a bude podporovat jejich režim. Gajda to podle výpovědí rodiny a několika svědků razantně odmítl. Přesto se snažil dostat syna z vězení dopisy, které poslal několika německým úřadům i

²⁶⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 964-1026.

²⁶⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 121-143.

²⁶⁶ Podle Gajdovy obhajoby v Přečtině ukrýval 2 lehké kulomety, 2 těžké kulomety, několik pušek, 15 pistolí a několik bomb. Jeho zahradník Hruška si naopak vzpomněl jen na 1 kulomet a několik revolverů a pistolí.

soudu v Norimberku. V nichž vyslovuje i domněnku, že „byl k tomu sveden provokací někým, kdo měl zájem mne jako otce Jiřího zasáhnout. /Snad akce politických mých nepřátel z řad býv. režimu českosl./“²⁶⁷

Obžaloba dále soudu předložila předvolební plakáty a další listiny NOF. Gajda většinou reagoval vyhýbavě, že „to sám nestylizoval... byla to doba chaosu... lidé mi šli v tu dobu přes hlavu“ apod.²⁶⁸ Národní prokurátor se ho také tázal na používání typického fašistického pozdravu. Gajda k tomu podotkl, že ho „používal 10-15 let. Za Němců a po rozpuštění NOF jsem již nezvedl ruky pozdravu“.²⁶⁹

3. května 1947, tedy den před vynesemím rozsudku a též ukončením platnosti retribučních dekretů, se obžaloba rozhodla rozšířit obžalobu proti Gajdovi. Byl dodatečně obviněn ze spáchání „zločinu proti státu podle § 3, odst. 2 retr. zák. spáchaný též tím, že na podzim 1938 a v roce 1939 byl vůdcem Národního tábora československého, tedy fašistické organizace takové povahy, jako jsou uvedeny v § 3 odst. 2 retr. dekretu“.²⁷⁰

Patrně překvapený Gajda k rozšířenému obvinění už jen dodal: „Byl jsem jen vůdcem NTČ v Praze, nikoliv však NTF na Moravě, s nimiž jsem nic neměl společného.“²⁷¹

Předseda soudu poté ukončil průvodní řízení a předal slovo národnímu prokurátorovi. Ten žádal potrestání obžalovaného podle obžaloby, tedy na doživotí. Obžalovaný R. Gajda a obhájce JUDr. Janda naopak žádají o zproštění z obžaloby.

²⁶⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 163, Vyšetřující komise v Praze folie 2-70., Gajdova snaha byla marná a Jiří Gajda dostal trest osm let káznice.(překlad z němčiny)

²⁶⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 86.

²⁶⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 86.

²⁷⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 106.

²⁷¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 152. Poradní protokol a zápis hlavního přelíčení, s. 106.

3. 4. Rozsudek

4. května 1947 vynesl Národní soud nad Rudolfem Gajdou rozsudek. Uznal ho vinným z toho, že „v mezidobí od 21. května 1938 do obnovené svobody v roce 1945... jako poslanec Národního shromáždění i představitel politické strany ...“ propagoval a podporoval „...fašistické a nacistické hnutí a také z toho, že „stál jako tak zvaný „vůdce“ v čele Národního tábora“, byl tedy členem fašistické organizace, „podobné povahy těm, které jsou výslovně uvedeny v § 3 odst. 2 retr. dekretu presidenta republiky“²⁷².

V odůvodnění rozsudku soudci nejprve rekapitulují činnost obžalovaného před 21. květnem 1938, tedy datem, kdy začíná podle retribučních dekretů doba ohrožení republiky. Poté se senát soudu věnuje plakátu NOF a NTF „nadepsaného „Generál Gajda, vůdce Čechů a Slováků““.²⁷³ Jedná se o plakát z 23. října 1938 s podobiznou R. Gajdy. Text na plakátu podle soudu „přepjatě líčí zásluhy generála Rudolfa Gajdy v Československých legiích za první světové války a posměšně snižuje vynikající politickou práci Dr. Eduarda Beneše za první světové války v Paříži“.²⁷⁴ Dále plakát velebí správnost Gajdovy snahy o spojenectví s Itálií a pakt s Německem a naopak kritizuje Benešovu politiku a zdůrazňuje jeho vysoké příjmy a rozsáhlé majetky. Ty staví do protikladu se situací gen. Gajdy, který byl „...ponechán s rodinou v bídě a hladu a byly mnohdy dny, kdy neměl co jíst...“²⁷⁵ Soud neuvěřil, že by Gajda, „při zdůrazňované výchově ke kázni, na niž... ve své obhajobě poukazoval...“²⁷⁶ jako vůdce hnutí nevěděl o sestavování a vylepování plakátu. Navíc přiznal, že nedal pokyn k jeho odstranění, „...tedy zaň nese plnou odpovědnost“.²⁷⁷

Senát soudu zmiňuje také další leták z počátku roku 1939 s nápisem Občané začínající slovy: „Já, generál Gajda, volám Vás...

²⁷² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 1-2.

²⁷³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 5.

²⁷⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 5.

²⁷⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 107.

²⁷⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 6.

²⁷⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 6.

všechny do houfu, do aktivního tábora československého“.²⁷⁸ Článek napadá „Dr. Eduarda Beneše, svobodné zednáře, židy, marxisty, jež viní z národního neštěstí...“²⁷⁹ Vznáší také požadavky, aby „byly rozpuštěny politické strany, ...aby byla provedena opatření proti osobám židovského původu...“ aby byl prezident a ministři předáni soudu a podobně. „Je za námi doba diskuze, tzv. demokracie...“²⁸⁰ Gajda popřel účast na sestavování letáku, ale soud mu opět neuvěřil. Jednak z důvodů uvedených výše a také proto, že „leták... je opatřen faksimilem podpisu obžalovaného“.²⁸¹ Proto tedy podle soudu musel vědět o jeho obsahu a na jeho znění patrně i spolupracoval.

V další části odůvodnění rozsudku je připomenut článek My a Němci uveřejněný 30. ledna 1939 v Národní politice. Článek uvádí, „že poctivý nacionalisté stáli ideologicky v jednom táboře s Němci proti politickému a hospodářskému internacionalismu“. Článek dále vyzývá k větší spolupráci s Německem, kritizuje živly, které „lid ideologicky uměle a záměrně oddalovaly od lidu německého“ a též Dr. Beneše, jehož politika „musela končit katastrofou“.²⁸² Gajda napsání tohoto článku přiznal, ovšem bránil se tím, že byl napsán „na výzvu vedoucích vládních činitelů“ s cílem „zmírnit štvání proti Německu...“.²⁸³ Tuto obhajobu ovšem soud nevzal v potaz.

Výše uvedenou činnost Gajdy soud označil za protidemokratickou, která sledovala tytéž cíle, „které měl fašismus ve svém programu“ a v této činnosti „viděl Národní soud propagaci fašistického a nacistického hnutí a tedy zločinu proti státu podle § 3, odst. 1 citovaného dekretu...“²⁸⁴ Je zajímavé, že jako propagaci fašismu a nacizmu soud zmiňuje označení „Beneše... za největšího viníka národního neštěstí,“ útoky „na osobní počestnost představitele

²⁷⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 6-7.

²⁷⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 7.

²⁸⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 7.

²⁸¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 8.

²⁸² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 8.

²⁸³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 95.

²⁸⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 14.

demokratického státu“, nebo také kritiku, „že nebyly uzavřeny přátelské smlouvy s fašistickou Itálií a nacistickým Německem“.²⁸⁵

Dalším proviněním byl zločin proti státu § 3 odst. 2 retr. dekretu, kterého se měl dopustit tím, že byl v době zvýšeného ohrožení republiky členem Národního tábora fašistického, tedy fašistické organizace. Rozsudek uvádí vybrané části řádu této organizace: „V čele Národního tábora stojí vůdce, který rozhoduje všechny záležitosti a jmenuje všechny funkcionáře...členem... se může stát každý občan,... jest Slovan a ariec..., příslušníci... zdraví se staročeským zvednutím ruky...“ atd. Uvedené části řádu podle soudu jasně „dokazují, že jde o organizaci spočívající na vůdcovském principu v duchu fašismu a nacismu a že způsob organizace odpovídá německé organizaci NSDAP.“²⁸⁶

Národní soud naopak odmítl tvrzení obžaloby, že by se obžalovaný Gajda snažil rozvrátit „mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu i mládeže“.²⁸⁷ Odůvodnil to především Gajdovou činností po okupaci Čech a Moravy, kdy Gajda již veřejně nevystupoval, rozpustil NOF a „pomáhal pracovat i podzemí proti vetřelcům“.²⁸⁸ Národní soud jmenuje dostatečně dlouhou řadu svědků, kterými byla prokázána Gajdova účast „při převádění letců a leteckých mechaniků... do Polska...“ pokus zapojit do zahraničního odboje i svého syna Jiřího Gajdu, „přechovávání Radoslava Seluckého“, kterému poskytl pomoc „při zřizování a ukrývání tajné vysílací stanice“.²⁸⁹

Touto činností se přičinil o „...o nápravu, pokud se týče zmenšení zla nepřitelem způsobeného...“ a splnil tím předpoklady „pro použití ustanovení § 16 dekretu presidenta republiky č. 16/1946 Sb...“ Trest mu proto mohl být snížen až pod dolní hranici trestní sazby stanovené zákonem. Další polehčující okolností bylo částečné

²⁸⁵ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 14.

²⁸⁶ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 22.

²⁸⁷ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 35.

²⁸⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 35.

²⁸⁹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 35-36.

přiznání obžalovaného a jeho účast na „potlačení aktivisticky působících fašistických frakcí“.²⁹⁰

Národní soud se též vyjádřil k dalším obviněním, které obžaloba přednesla. Odmítl její tvrzení, že se měl obžalovaný 14. března 1939 pokusit násilím změnit ústavu republiky. Soud totiž neuznal svědecké výpovědi JUDr. Jaroslava Mrkvičky a Josefa Opluštila, kterými bylo toho tvrzení podloženo, za pravdivé. Upozornil na rozpory v jejich výpovědích a podotkl, že obhajoba obžalovaného nebyla v tomto bodě vyvrácena, ale naopak podpořena i dalšími svědky. Soud navíc poznamenal, že J. Mrkvička a J. Opluštíl se oba také nacházejí v zajišťovací vazbě MLS na Pankráci, „takže jejich vzájemná dohoda o způsobu výpovědi není vyloučena“.²⁹¹ Soud také odmítl tvrzení Aloise Nešpora, že Gajda dal Beranovi a vládě ultimatum týkající se převzetí moci v Praze., především díky výpovědi samotného Berana, který to odmítl.

Velkou pozornost v rozsudku věnoval soud vině ze zločinu proti státu, kterého se měl Gajda dopustit účastí v Národním výboru a organizováním akce na Uhelném trhu. Soud porovnal výpovědi množství svědků, kteří o těchto akcích vypovídali, a opět odmítl uzнат výpověď Mrkvičky. Stejně tak soud odmítl uvěřit výpovědi Romana Procházky, kterému bylo prokázáno jeho spojení s SD. Oba shodně tvrdili, že se R. Gajda účastnil jednání Českého národního výboru již 15. března, a že se tedy účastnil schvalování svolání ČNV, které vyzývalo ke spolupráci s Němci a odkazovalo na sv. Václava. Soud naopak dal za pravdu Gajdovi, že se k výboru připojil až 16. března, což potvrdila i většina svědků. Soud také přijal tvrzení obhajoby a také větší části svědků, že hlavním iniciátorem Českého národního výboru byl „ing. Jaromír Nečas... o jehož poctivém vlastenectví... nelze pochybovat /: je o něm všeobecně známo, že pro svou činnost proti okupantům musel uprchnout za hranice:/ je jeho osobnost dostatečnou zárukou, že Český národní výbor nekladl si za cíl státní

²⁹⁰ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 36-37.

²⁹¹ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 41.

převrat“,²⁹² ale jeho účelem bylo zachovat klid a pořádek. Soud uznal též tvrzení obhajoby, že akce na Uhelném trhu byla svolána k udržení pořádku, neboť se podařilo prokázat, že „školu na Uhelném trhu i slavníky propůjčil k uvedenému účelu magistrát“.²⁹³

Soudci Národního soudu dále rozhodli, že bylo dostatečně prokázáno tvrzení obhajoby v případě fiktivního dopisu, který měl krýt Gajdovu podzemní činnost a také v případě fiktivního projevu v paláci Sia, který byl sepsán K. Chocem pro účely zakrytí skutečného projevu.

Na závěr rozsudku byl odmítnut též pokus obžaloby usvědčit Gajdu ze zločinu proti státu za jeho politickou činnost v NOF. Národní soud to odmítl, neboť „nebyla vyvrácena jeho obhajoba, že se v květnové mobilizaci roku 1938 dal se všemi příslušníky strany k dispozici prezidentu republiky“ a že i později stranu „podřídil... národní kázní... a nakonec krátce po vpádu Němců jí rozpustil“.²⁹⁴

Radola Gajda byl tedy uznán vinným, přesto se jednalo spíše o neúspěch obžaloby, neboť většina jejích závažných tvrzení byla soudci odmítnuta. Gajda byl v podstatě odsouzen za činnost v rámci druhé republiky, za propagaci fašismu a účast v NTF. Soud naopak uznal Gajdovu protiněmeckou činnost, což ještě více narušilo pokus obžaloby zařadit ho do kategorie kolaborantů, jako byl Emanuel Moravec a další.

Většina svědků vypovídala v Gajdův prospěch a hlavní svědci obžaloby svou výpověď buďto změnili, nebo nebyla soudem uznána za věrohodnou. Během soudního řízení se obžalobě, kromě důkazů o propagaci fašismu Gajdovým hnutím, nepodařilo přesvědčivě doložit svá obvinění a podle mého názoru se autoři obžaloby báli před koncem procesu osvobozujícího rozsudku. Z tohoto důvodu těsně před koncem řízení přidali obžalobu z účasti na NTF, kterou sám Gajda při přelíčení již přiznal. Stejně tak se přiznal též ke schválení řádu této

²⁹² Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 50.

²⁹³ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 51.

²⁹⁴ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 64.

organizace, který byl fašismem jednoznačně inspirován. To již obžalovanému ani obhájci žádný velký prostor k obhajobě nedávalo. Obhájce Dr. Josef Janda byl po celou dobu soudního procesu spíše pasivní, což dokládá záznam ze soudního řízení, kdy si velmi zřídka kdy vzal slovo.²⁹⁵

Gajdovi byl vyměřen dvouletý trest, který si již z větší části odseděl ve vazbě. Byl tedy 7 dnů po skončení procesu propuštěn. Ve srovnání s dalšími představiteli fašismu souzenými v rámci retribučního procesu, jako byl Jiří Stříbrný²⁹⁶ nebo Jan Rys-Rozsévač²⁹⁷, je Gajdův trest opravdu nízký. Oba jmenovaní byli za své prokázané zločiny odsouzeni k trestu smrti. Když se podíváme též na další významné osobnosti předchozí doby, na Jana Syrového a Rudolfa Berana, tak ti dopadli také mnohem hůře. Za pochybné prohřešky²⁹⁸ dostali oba 20 let žaláře, přičemž R. Beran ve vězení zemřel a J. Syrový byl roku 1960 amnestován. Tvrdé tresty dostali i představitelé armády jako gen. František Bartoš²⁹⁹, gen. Robert Rychtrmoc³⁰⁰, gen. vládního vojska Jan Obručník³⁰¹. Podobných příkladů by bylo ještě mnoho.

Přesto se v Gajdově případě dá asi těžko hovořit o nějakém vítězství. Vlivem velmi špatného zacházení si často i osoby osvobozené či brzo propuštěné nesly následky vazby po celý zbytek života. Mnoho osob zemřelo ještě před počátkem svého procesu, což se týká například prvorepublikového finančníka Jana Preise nebo gen. Aloise Pohdajského. R. Gajda přišel ve vězení o velkou část zraku a na svobodu se dostal jako již téměř slepý a patrně též psychicky zlomený člověk.

²⁹⁵ Obhájce Dominika Dr. Karel Čížek byl po celý proces mnohem aktivnější.

²⁹⁶ Odsouzen na doživotí, zemřel ve vězení roku 1955.

²⁹⁷ Odsouzen k smrti a popraven roku 1946.

²⁹⁸ Jako schvalování okupace, prodej válečného materiálu Německu, podpora nacismu. Beran byl navíc za styky s odbojem uvězněn roku 1941 Němci.

²⁹⁹ Odsouzen k smrti a popraven, „ač působil v odboji a jeho vina byla dosti pochybná“. (Mečislav BORÁK, *Spravedlnost* ... s. 65.)

³⁰⁰ Odsouzen k smrti a popraven roku 1946.

³⁰¹ Odsouzen na doživotí.

4. TISK

4.1. Tisk demokratických stran

Při přípravě následující části své práce jsem prošel především periodika stran sdružených do Národní fronty a též tiskový orgán Československé obce legionářské. Snažil jsem se vzájemně porovnat jejich informování o průběhu Gajdova procesu před Národním soudem.

Retribuční proces a samotné kauzy před Národním soudem byly pečlivě sledovány tiskem. Informace o soudních řízeních s významnými osobnostmi druhé republiky a protektorátu plnily první stránky novin. Například v době soudního procesu s R. Beranem a J. Syrovým přinášelo Rudé právo takřka denně články věnující se těmto dvěma osobám.

Kauza Radoly Gajdy před Národním soudem se objevila ve většině předních novin té doby, ovšem ve srovnání s již zmíněnými osobnostmi jí byl věnován mnohem menší prostor. Je to patrně dáno jednak tím, že Gajdova osoba již nebyla příliš aktuální pro tehdejší společnost a pro některé lidi to byla již postava úplně zapomenutá. Svou roli jistě hrál i fakt, že se jednalo o proces na samotném konci retribučního období, takže společnost jím už byla unavena a noviny se začaly více soustředit na konečné zhodnocení této etapy. Rozsudek byl nad Gajdou také vynesena 4. května, tedy pár dní po oslavách prvního máje, jehož přípravám a průběhu věnoval především levicový tisk většinu své pozornosti.

Způsob jakým bylo o retribuci psáno, se různil podle zájmu a zaměření novin, ve kterých články vycházely. Podobně jako dnes se novináři snažili zaujmout překvapivými titulky, které jsou ovšem vytrženy z kontextu. Například v titulku Národního osvobození z 22. dubna 1947 bylo uvedeno „Gajda: nikdy jsem nepřemýšlel o fašismu“,³⁰² což patrně vzbudilo dojem o Gajdově hlouposti. Ve

³⁰² Národní osvobození, 23. dubna 1947, s. 3, Gajda: nikdy jsem nepřemýšlel o fašismu.

skutečnosti tím chtěl obžalovaný říci, že nebyl fašistou před svým propuštěním z armády.

Legionářské Národní osvobození o Gajdově případu referovalo na svých stránkách celkem podrobně. Zabývalo se jeho vojenskou i politickou kariérou, uvedlo hlavní body obžaloby a ve srovnání s dalšími deníky přineslo o něco podrobnější zprávy z jednotlivých dnů procesu. Je to logické, neboť Gajda býval jedním z nejvýznamnějších legionářských velitelů a v legionářském hnutí se též angažoval.³⁰³

23. dubna 1947 přineslo Národní osvobození podobiznu obou obžalovaných a dalo značný prostor ke Gajdově obhajobě. Zmínilo například Gajdovo společné vystoupení s Gottwaldem na balkonu Rudolfiny, informovalo též o Gajdově údajném obranném plánu vypracovaném za mnichovské krize, který měl zahrnovat „...i obsazení Vídně třemi divizemi“. Nařčení ze spolupráce s Němci se měl emotivně bránit výkřikem: „Já od Němců nic nechtěl... Pokud jsem něco dělal, dělal jsem to vždy v české linii“.³⁰⁴

Národní osvobození zmiňuje i Gajdovu ilegální činnost, i jeho stížnosti na průběh výslechů. „Já byl... několikrát vyslýchán na gestapu, ale na ministerstvu vnitra – to bylo nelidské.“ Na otázku, proč při výsleších neuvedl věci na svou obhajobu, měl obžalovaný reagovat, že na ministerstvu vnitra mu vysvětlovali, „že obhajoba nepatří do protokolů“.³⁰⁵

Noviny sociální demokracie Právo lidu ve svém krátkém úvodním článku informovaly o počátku Gajdova procesu, ve kterém přiblížily jeho závratnou kariéru „z drogisty na místo náčelníka štábu“.³⁰⁶

Právo lidu podrobně rozebralo výpověď Jaroslava Mrkvičky a uznalo, že tato výpověď postavila „na hlavu nejzávažnější bod

³⁰³ Gajda stál v opozici proti Československé obci legionářské, která byla jednou z opor politiky Hradu. Orientoval se spíše na opoziční Družinu československých dobrovolců, která ovšem zůstala nevýznamnou. (ŠEDIVÝ, Ivan. *Družina československých legionářů v počátcích legionářského hnutí v Československu*, In: LACINA, Vladislav. a kol. Sborník k dějinám 19. a 20. století. Praha: Historický ústav, 1993, s. 111.)

³⁰⁴ Národní osvobození, 24. dubna 1947, s. 3, Němci chtěli získat Gajdu pro Vlajku?

³⁰⁵ Národní osvobození, 24. dubna 1947, s. 3, Němci chtěli získat Gajdu pro Vlajku?

³⁰⁶ Právo lidu, 22. dubna 1947, s. 2. Soud s Gajdou a Dominikem zahájen.

obžaloby“. Dodalo také, že Gajda „neměl s nechutnými výtržnostmi černých košil na Uhelném trhu nic společného“. ³⁰⁷ V nadpise článku, který zněl „Hitlerovi Gajda-dobrodruh „seděl““, jeho autoři neopomněli zdůraznit údajný Hitlerův výrok o Gajdovi „Takoví lidé jsou v dnešních dobách nejlepší“, Hácha a vláda přesto považovali Gajdu „za zcela loajálního“. ³⁰⁸

Při vystoupení bývalých fašistických funkcionářů novináři Práva lidu vždy zdůraznili posměch, který vzbudily jejich naivní odpovědi a přesvědčovali čtenáře o tom „jací tajrdlíci a fantastové se sdružovali okolo Gajdy“. ³⁰⁹ Například „Vl. Lehký, bývalý náčelník NOF, který však neznal program své strany“ nebo „K. Láryš...jenž soudu směle tvrdil do očí, že fašisté na Ostravsku byli rádi, když „bratr generál je přijel rozpustit“. ³¹⁰

Při výpovědi Rudolfa Berana novináři Práva lidu poznamenávají, že před soud předstoupil „...ve zbrusu novém vězeňském stejnokroji, který sotva obsáhne jeho břich. Kulatoučký a usměvavý, žoviálně na kladené otázky odpovídal.“ ³¹¹ Jedná se jednoznačně o další článek v rámci kampaně proti jeho osobě.

Sociálně demokratický deník také v referenci o výpovědích svědků o údajné Gajdově protiněmecké činnosti vyslovuje určitou pochybnost o jejich věrohodnosti. Při výpovědi těchto svědků to prý vypadalo, „jako když... nejdříve prošli předběžným informačním kurzem.“ ³¹²

Lidová demokracie Československé strany lidové také sledovala Gajdův proces, ovšem věnovala mu o něco méně prostoru než ostatní noviny. Zajímavé je, že se také zajímala o případ Dr. Dominika a jeden z článků věnovala pouze jemu. Ostatní deníky se soustředily především na Gajdu a osudům Dr. Dominika věnovaly

³⁰⁷ Právo lidu, 24. dubna 1947, s. 2, Beran slíbil Gajdovi ministerstvo.

³⁰⁸ Právo lidu, 26. dubna 1947, s. 2, Hitlerovi Gajda-dobrodruh „seděl“.

³⁰⁹ Právo lidu, 25. dubna 1947, s. 2, Beran svědčí v trestaneckém proti Gajdovi.

³¹⁰ Právo lidu, 31. dubna 1947, s. 2, Fašisté se radovali.

³¹¹ Právo lidu, 25. dubna 1947, s. 2, Beran svědčí v trestaneckém proti Gajdovi.

³¹² Právo lidu, 31. dubna 1947, s. 2, Fašisté se radovali.

jen minimální prostor, což se týká i deníku sociální demokracie, jejich býval v době první republiky členem.

Deník Československé strany národně socialistické Svobodné slovo jako jediný „velmi vážně“³¹³ pochybuje o Gajdově tvrzení, že se dal během květnové mobilizace roku 1938 k dispozici prezidentu Benešovi. Deník dále přesvědčuje o jeho snaze spolupracovat s Němci a zdůrazňuje jeho údajné úsilí „...o zřízení české státní policie, jejíž zkratkou mělo být Čestapo.“³¹⁴ Novinářům Svobodného slova se navíc podařilo zkomolit jméno Radoslava Seluckého, kterého uvádějí jako „Sedleckého“³¹⁵ a zavádějícím způsobem ho staví do stejné roviny s fašistickým funkcionářem Lochnerem. Svobodné slovo ovšem zmínilo i výpovědi svědků obhajoby a uvedlo svědectví o Gajdově účasti na převádění letců do Polska i jeho snahu „...paralizovat...udavačskou činnost dr. Smíchovského“.³¹⁶ V dalším svém čísle ze 30. dubna 1947 se navíc již věnuje pouze líčení Gajdovy údajné odbojové činnosti, ke které přidává i účast na vyzvědačské činnosti R. Seluckého a jeho spolupráci s partyzánem J. Pokorným. Celou polovinu článku věnuje autor líčení této činnosti, kdy měl Gajda poskytnout partyzánům „pokyny o označování vojensky důležitých objektů, zjišťování vojenských přesunů...“ České slovo ještě dodává, že měl skupině poskytnout „...finanční pomoc, zejména na tištění letáků, jejichž texty předem četl“ a schvaloval.³¹⁷

Podle Svobodného slova se měl Gajda bránit rozšíření obžaloby kvůli jeho vůdcovství v NTF tím, že „nejen že nebyl vůdcem, ale že nebyl ani členem...“³¹⁸ To je ovšem v rozporu se záznamem soudního přelíčení, ve kterém Gajda přiznal účast na NTF a také schválení stanov této organizace. K rozšíření obžaloby se měl vyjádřit pouze v tom smyslu, že byl vůdcem NTF pouze v Praze.

³¹³ Svobodné slovo, 22. dubna 1947, s. 2, Gajda před národním soudem.

³¹⁴ Svobodné slovo, 22. dubna 1947, s. 2, Gajda před národním soudem.

³¹⁵ Svobodné slovo, 23. dubna 1947, s. 2, Gajdova výpověď před soudem.

³¹⁶ Svobodné slovo, 29. dubna 1947, s. 2, Generál Ježek o Gajdovi.

³¹⁷ Svobodné slovo, 30. dubna 1947, s. 2, Odbojoví pracovníci o Gajdovi.

³¹⁸ Svobodné slovo, 4. května 1947, s. 3, Dnes rozsudek nad Gajdou.

4. 2. Rudé právo

Rudé právo Komunistické strany Československa také informovalo své čtenáře o zahájení a průběhu Gajdovy kauzy. Ve srovnání s ostatními periodiky byl ovšem způsob, jakým novináři Rudého práva informovali o průběhu procesu, zaměřen jednoznačně v neprospěch obžalovaného. Stejně jako většina ostatních novin i komunistický deník věnoval Gajdově případu méně prostoru než předešlým kauzám protektorátních ministrů nebo generálů vládního vojska. Většinou se jednalo o krátký sloupek na druhé nebo třetí straně.

22. dubna 1947 Rudé právo informovalo o zahájení procesu s R. Gajdou a R. Dominikem, jejichž fotografie byly k článku připojeny. Čtenáři byl poskytnut kompletní výčet, čeho všeho se měly obě osoby dopustit, přičemž autor zmínil i jejich činnost před platností retribučního dekretu, v Gajdově případě například fašistický puč v roce 1933 v Brně Židenicích. Další článek se věnuje především Gajdově činnosti během druhé republiky, přičemž poznamenává, že Gajda „nějak rychle zapomíná na organizační řád Národního tábora... nepamatuje“ si „...že by v jeho skupině nějakí radikálové byli a tvrdí, že mu není nic známo, že dr. Lochner vybudoval celý systém v duchu NSDAP“.³¹⁹ Následuje článek s nadpisem „Gajda chtěl v roce 1939 na sebe strhnout moc“ se věnuje Mrkvičkově vystoupení před Národním soudem, přičemž líčí Mrkvičkova původní tvrzení, že „Gajda jednal za pomoci dr. Lochnera s Němci“ a že „...se chtěl zmocnit vedení českého národa již 14. března 1939.“³²⁰ Dodává ovšem, že „dnes si svědek mate data a popírá svoji výpověď“ ale již neuvádí, co tedy Mrkvička před soudem skutečně vypověděl.³²¹ Líčí tedy v podstatě verzi obžaloby, aniž by dal prostor tomu, co Mrkvička uvedl tváří v tvář soudu.

³¹⁹ Rudé právo, 23. dubna 1947, s. 2, Gajda se dal Háchovi plně k dispozici.

³²⁰ Rudé právo, 24. dubna 1947, s. 3, Gajda chtěl v roce 1939 na sebe strhnout moc .

³²¹ Rudé právo, 24. dubna 1947, s. 3, Gajda chtěl v roce 1939 na sebe strhnout moc .

Rudé právo cituje stejně jako Právo lidu Hitlerův výrok o Gajdovi „Takoví lidé jsou v dnešní době nejlepší“.³²² K ilegální činnosti, se kterou se Gajda „...ohání, prohlašuje svědek Havelka, že to, že pomáhal českým lidem za hranice, nelze nazvat ilegální činností.“³²³ Zajímavé je, že se jedná o jedinou zmínku Rudého práva o ilegální činnosti, přesto že tvořila podstatnou část Gajdovy obhajoby a vypovídalo o ní předem soud i několik svědků. K těmto svědkům Rudé právo pouze uvádí, že vypovídali „...vesměs v prospěch Gajdy“.³²⁴

Ve stejném článku je též uvedena citace z prohlášení obžalovaného z počátku roku 1939, kde uvádí, že bude dále spolupracovat s „...předsedou Rudolfem Beranem, s nímž Gajdu pojí dávné přátelství“.³²⁵ V očích Rudého práva a patrně i jeho čtenářů, měl tento výrok jistě dokazovat jeho nekalé úmysly, neboť v této době vrcholila štvavá kampaň proti R. Beranovi. Téměř denně se v těchto novinách objevovali články s nadpisy „Strůjce 15. března 1939 Rudolf Beran...“,³²⁶ „Jak připravil Rudolf Beran 15. březen 1939“,³²⁷ „Vláda Rudolfa Berana byla fašistickým režimem“³²⁸ atd.

Tyto kampaně měly jistě značný vliv na veřejnost, což dokazuje i svědectví z Gajdova procesu. Když před Národní soud předstoupil Rudolf Beran jako svědek, „...vyvolalo to šum v soudní síni, takže předseda soudu musel napomenout přítomné“.³²⁹

Rudé právo dále zdůrazňovalo politiku NOF vůči Německu. Citovalo jeden z letáků této strany podepsaný Gajdou, ve které se uvádí: „Dnešní... vládu... přinutíme silou veřejného mínění, aby se vzdala a udělala místo naší vládě národní, která bude mít velmi dobrý poměr Němcům.“³³⁰

³²² Rudé právo, 26. dubna 1947, s. 3, Hitler o Gajdovi: Takoví lidé jsou v dnešní době nejlepší.

³²³ Rudé právo, 26. dubna 1947, s. 3, Hitler o Gajdovi: Takoví lidé jsou v dnešní době nejlepší.

³²⁴ Rudé právo, 30. dubna 1947, s. 3, Gajda slíbil věrnost straně Národní jednoty.

³²⁵ Rudé právo, 30. dubna 1947, s. 3, Gajda slíbil věrnost straně Národní jednoty.

³²⁶ Rudé právo, 29. ledna 1947, s. 3, Strůjce 15. března 1939 Rudolf Beran před národní soud.

³²⁷ Rudé právo, 4. února 1947, s. 3, Jak připravil Rudolf Beran 15. březen 1939.

³²⁸ Rudé právo, 18. února 1947, s. 3, Vláda Rudolfa Berana byla fašistickým režimem.

³²⁹ Národní osvobození, 25. dubna 1945, s. 3, Beran svědčí o Gajdovi.

³³⁰ Rudé právo, 30. dubna 1947, s. 3, Gajda slíbil věrnost straně Národní jednoty.

Rozsudek nad Gajdou a Dominikem již Rudé právo, stejně jako ostatní noviny, příliš nekomentovalo a zabývalo se především hodnocením celého retribučního procesu.

Součástí téměř každého čísla Rudého práva byla v tomto období karikatura reagující na aktuální dění. Karikatury využívaly negativních stránek lidského myšlení jako např. závisti nebo strachu. Často byly zaměřené na vytváření obrazu nepřítele, ať už vnitřního či vnějšího, přičemž využívaly zakořeněné lidské stereotypy např. o jednotlivých národech. Karikatura musela být na první pohled srozumitelná pro každého čtenáře, proto často využívala stejné symboly pro označení např. nacistů či jednotlivých tříd obyvatelstva. Takovéto karikatury, které Rudé právo obsahovalo v dubnu a květnu 1947, často útočily na jednotlivé osoby, které stanuly před Národním soudem.³³¹ Během Gajdovy kauzy vyšla 25. dubna v komunistickém deníku též karikatura reagující na tento proces. Gajda je v ní zobrazen s lilí v ruce, jak přísahá na kříž se slovy „Jako lilie, prosím!“³³² Jeho stín ovšem tvoří postava diktátora s výhružným gestem, což má patrně naznačit, že jde o člověka s diktátorskými sklony, který pro nás představuje hrozbu. Stejnou funkci mají předměty, na kterých Gajda stojí. Jedná se o symbol fašistů fasces³³³, letáky NOF, ale i noviny Vlajka nebo Mein Kampf. Tyto symboly mají bez jakékoliv pochybnosti přesvědčit čtenáře o jakého člověka se jedná.

Poválečný tisk nebyl Gajdovi logicky příliš nakloněn, ovšem v pojetí jeho kauzy jsou přesto značné rozdíly. Prostor, který poskytl obžalobě a obhajobě, není ve většině periodik rovnoměrný, přičemž většinou dostávají větší prostor argumenty obžaloby. Podstatný je také výběr informací, které byly na stránkách novin o případu zveřejňovány. Ne vždy vybrali novináři to podstatné a to nepodstatné vynechali. Výběr informací, které se od soudu dostaly ke čtenáři, byl

³³¹ Několik karikatur bylo zaměřeno proti Beranovi v rámci kampaně proti jeho osobě. Většinou je zobrazen jako beránek a vedle něj jsou symboly protektorátu či fašismu. Jednou je zobrazen s Hitlerem a obrázek má evokovat, jak dobří to byli přátelé.

³³² Rudé právo, 25. dubna 1947, s. 2.

³³³ Jedná se o svazek prutů uprostřed se sekyrou, což byl ve starověkém Římě symbol úředníka, který disponoval právem trestat nebo popravovat občana. Ve 20. století tento symbol přejali italská fašisté a od nich například i ty čeští.

podřízen především politickému zaměření periodika či vyznění jednotlivých článků.

Asi nejextrémnější přístup je vidět jednoznačně v Rudém právu. Tyto noviny se soustředí především na informace zaměřené proti obžalovanému, přičemž příliš nehledí na to, jestli se před soudem prokázaly či nikoliv. Obhajobě a svědkům obhajoby byl naopak dán v tomto periodiku pouze minimální prostor, a ani její hlavní argumenty se v Rudém právu neobjevily. Celý případ je v tomto periodiku líčen jednostranně ve prospěch obžaloby. Zaujetí proti osobě obžalovaného je jasně čitelné i v případě Práva lidu, ovšem v tomto periodiku jsou uvedeny hlavní body obhajoby a je zde zmíněn i neúspěch obžaloby při výpovědi Jaroslava Mrkvičky.

Svobodné slovo na počátku kauzy straní spíše obžalobě a zpochybňuje Gajdova tvrzení, po výpovědích svědků obhajoby se ovšem staví spíše na jeho stranu. Lidová demokracie podává případ celkem objektivně. Národní osvobození se staví spíše na Gajdovu stranu, dává větší prostor argumentům obhajoby a jejím svědkům, ovšem hlavní body obžaloby uvádí též.

Je patrné, že levicově zaměřený tisk, v tomto případě především Rudé právo a Právo lidu, konstruoval informování svých čtenářů především podle svých politických zájmů, ovšem nelze tvrdit, že by v ostatních novinách té doby zájem jejich vydavatelů žádnou roli nehrál.

Závěr

Prezident Masaryk nazval Gajdu dobrodruhem a této charakteristice odpovídá i jeho celý život, který byl plný zvrátů. V roce 1927 se z velmi úspěšného legionářského velitele stal vůdce českých fašistů, s nimiž se shodoval ve svém vypjatém nacionalismu, antikomunismu, antisemitismu, a také svým opozičním postojem k Masarykovi a tzv. skupině Hradu. Gajda, podle mého názoru, nebyl nějakým zapáleným fašistou, ovšem toto hnutí mu poskytlo možnost dalšího uplatnění a využít se též dalo k podpoře jeho osobních zájmů.

Proces tzv. očisty národa probíhal po celé Evropě a na mnoha místech byl mnohem krvavější než v obnoveném Československu. Chaos následující po osvobození vystřídal ustanovení státní správy pod značným vlivem komunistů, což se týkalo i vyšetřování a souzení zločinů z doby německé okupace.

Nutno podotknout, že vypořádání se se symboly předchozího režimu bylo důležité pro celou politickou reprezentaci obnovené republiky. Značným handikepem bylo, že hlavní postavy protektorátního režimu nemohly být před Národní soud postaveny. Protektorátní prezident Emil Hácha zemřel krátce po osvobození 27. června 1945.³³⁴ Symbol české kolaborace Emanuel Moravec spáchal v květnu 1945 sebevraždu a František Chvalovský, známý též svým proněmeckým postojem, zemřel po náletu v Berlíně.

Nově obnovená republika tedy musela hledat nové symboly nesoucí vinu za „utrpení národa“ a našla je v osobách Rudolfa Berana, Jana Syrového, protektorátních ministrů a v dalších veřejně známých postavách, ke kterým patřil podle mého názoru i Radola Gajda. Tyto osoby neměly často s terorem během německé okupace mnoho společného, ovšem byly to osobnosti v této době veřejně působící, tak nebylo těžké je s touto tragickou minulostí spojit.

Radola Gajda přesto nebyl v roce 1947 již tak významnou osobností a během jeho procesu před Národním soudem jsem

³³⁴ Poznámám, že zemřel na následky zacházení v Pankrácké věznici. Těžce nemocnému Háchovi, který již téměř nevnímal své okolí, byla totiž zakázána dietní strava.

nezaznamenal žádné politické tlaky, které provázely mnoho podobných přelíčení. Patrné je to i z reakce tisku jednotlivých politických stran na rozsudek, který byl na dobové poměry spíše mírný, ovšem žádná ze stran proti němu nevystoupila.³³⁵

Proces před Národním soudem začal 21. dubna 1947 a R. Gajda byl obviněn především z toho, že se v březnu 1939 pokusil o státní převrat, že byl členem fašistické organizace NTF v době ohrožení republiky, a že propagoval fašistické a nacistické hnutí.

Během soudního přelíčení se ovšem ukázala většina svědků obžaloby jako nespolehliví, neboť klíčový svědek Jaroslav Mrkvička většinu svých zásadních tvrzení odvolal a dalším svědkům obžaloby soudci neuvěřili. Proti Gajdově osobě ovšem mluvily hlavně předložené dokumenty, především letáky, plakáty NOF a NTF, které byly často psány jeho jménem a jednoznačně propagovaly fašistické hnutí.

Soudní senát nakonec připustil k líčení všechny obhajobou navrhané svědky, což nebylo běžnou praxí a například Dr. Rudolfu Dominikovi, který byl souzen společně s Gajdou, byla část svědků zamítnuta. Tito svědci obhajoby svědčili vesměs v Gajdův prospěch a soud většinu jejich svědectví uznal. Jejich výpovědi často vyvracely tvrzení obžaloby, především ta o Gajdově pokusu o převrat v březnu 1939. Část svědků též potvrdila hlavní část obžaloby o Gajdově protiněmecké činnosti, která měla probíhat v několika rovinách. Asi nejvýznamnější z nich měla být spolupráce s Radoslavem Seluckým na převádění letců za hranice a na jeho pozdější výzvědné činnosti pro SSSR, kterou před soudem dosvědčili celkem čtyři svědci, bratr František Selucký, J. Pavelka, J. Ježek³³⁶ a syn obžalovaného Vladislav Gajda³³⁷. Další Gajdovu protiněmeckou činnost, ve které se měl účastnit odstranění udavače Dr. Smíchovského, ubytovávat

³³⁵ Ostré kampaně proti mírným trestům se naopak vedly, především v levicovém tisku, v jiných sledovanějších kauzách.

³³⁶ Josef Ježek jako bývalý spolupracovník gen. Eliáše rozmlouval s Gajdou o převádění letců přes hranice, ovšem o jeho další spolupráci s R. Seluckým již neví.

³³⁷ Ve většině moderních prací se autoři shodují v tom, že spolupráci s R. Seluckým na jeho výzvědačské činnosti zajišťoval spíše Vladimír Gajda a jeho otec o ní pouze věděl nebo ji jinak podporoval.

hledané osoby nebo přechovávat zbraně, již před soudem potvrdili pouze jeden popřípadě dva svědci, což ovšem neznamená, že nemohla proběhnout.

Svědecké výpovědi před retribučními soudy je třeba brát s rezervou, neboť svědek byl ke své výpovědi často určitým způsobem motivován, ať už měl v úmyslu obžalovanému člověku pomoci nebo ho poškodit. Přesto, dle mých závěrů, v tomto případě svědecké výpovědi prokazují Gajdovo protiněmecké smýšlení a jeho odbojovou činnost namířenou proti okupantům. Podle mého názoru se především jednalo o finanční podporu odbojovým skupinám, udělování rad z vojenského prostředí, nebo poskytování kontaktů na své důvěrníky.

Rozsudek byl vynesena 4. května 1947 a na základě předložených dokumentů uznal Gajdu vinným z propagace fašismu a nacismu. Uznal ho též vinným z porušení retribučního dekretu účastí v NTF, což Gajda během přelíčení sám přiznal. Soudní senát naopak uznal Gajdu nevinným z hlavního bodu obžaloby, tedy z pokusu násilím změnit ústavu státu 14. března 1939. Vyvrátil též obvinění, že se Gajda snažil rozvrátit „mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu i mládeže“³³⁸ a že jeho činnost v NOF byla namířena proti republice.

Gajda byl odsouzen jen na dva roky, neboť na základě jeho prokázané odbojové činnosti soudci stanovili trest až pod dolní hranici trestní sazby. Díky téměř dvěma letům, které již ve vazbě strávil, byl týden po vynesení rozsudku propuštěn.

Podle mého názoru proběhlo soudní přelíčení na dobovou situaci vcelku korektně a objektivně. Soudci racionálně zhodnotili důkazy obou stran, přičemž oběma dali dostatečný prostor k vyjádření jejich stanovisek. Z mého pohledu předložené dokumenty prokázaly Gajdovu účast, nebo alespoň jeho souhlas s propagací fašismu českého typu, ačkoliv se většinou hájil, že plakáty nesestavoval. K vedoucí pozici v NTF se přiznal a předložené stanovky strany jasně poukázaly na skutečnost, že se jednalo o hnutí vystavěné na

³³⁸ Národní archiv, fond Národní soud, karton 164 poř. č. 175. Rozsudek, s. 35.

fašistických principech. Chatrné teze obžaloby vystavené na svědectví nevěrohodných svědků naopak soud, podle mého názoru, správně odmítl.

Přesto se v této době nedají jednoznačně vyloučit politicky motivované zásahy do vyšetřování a projednávání případu. Určité podezření vyvolává Mrkvičkovo odvolané svědectví, které nás může přivést k myšlence, že byl při výslechu k výpovědi donucen, ale před soudním tribunálem se již dohodnutého scénáře držet nedokázal. O zájmu komunistické strany napovídá i špehování Gajdy jeho spoluvězni, jejichž hlášení o Gajdových názorech se dostávalo až na Gottwaldův stůl.

Tisk jednotlivých politických stran informoval o Gajdově případu často velmi stručně. Levicový tisk, především Rudé právo podalo tuto kauzu značně jednostranně a uvádělo na svých stránkách především argumenty obžaloby. Typické pro tyto noviny byly hodnotící soudy a hanlivé označování obžalovaných. Právo lidu zaujalo ke kauze též jednoznačný postoj, ovšem v jeho člancích byly uvedeny také hlavní body Gajdovy obhajoby. Tisk demokratických stran podával svým čtenářům informace vcelku objektivně, ovšem věnoval kauze méně prostoru. Značný prostor věnovalo případu naopak Národní osvobození, v jehož člancích je též patrný zájem autorů. Jsou spíše na straně Gajdy, ovšem hlavní body obžaloby obsahuje též.

Rozporuplnost Gajdova života způsobila určitou nemožnost jednoznačného zařazení jeho osoby do českých dějin 20. století. V jeho životě je možné spatřit geniálního стратега bojujícího za vznik samostatného československého státu, oběť politiky prezidenta Masaryka, fašistického vůdce bojujícího proti základním pilířům československé demokracie, odbojáře, nebo oběť nastupujícího komunistického režimu. Záleží na optice pozorovatele a na tom, co sám chce v Gajdovi nalézt. To je podle mě též důvod, proč se Gajda v poslední době stal ikonou českého krajně pravicového hnutí, které v jeho osobě vidí vojenského hrdinu hodného následování a zároveň oběť politických režimů, proti kterým toto hnutí vystupuje.

Gajda byl sice několik dnů po rozsudku propuštěn, ovšem kruté podmínky tehdejšího vězení mu značně podlomily zdraví. Vězení opouští jako již téměř slepý a po necelém roce 15. dubna 1948 umírá.

Seznam použité literatury a pramenů:

Literatura:

- BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava: Tilia, 1998.
- DRTINA, Prokop. *Československo můj osud, svazek II. kniha 1*, Praha: Melantrich, 1992.
- FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*, Brno: Books, 1999.
- GAJANOVÁ, Alena. *Dvojitá tvář, z historie předmnichovského fašismu*, Praha: Naše vojsko, 1962.
- GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939; Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2004.
- GEBHART, Jan. KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české ; Sv. 15. 1938-1945*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2006.
- GREGOROVÍČ, Miroslav. *Kapitoly o českém fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- HEYDECKER, Joe J. LEEB, Johannes. *Norimberský proces*, Praha: Ikar, 2007.
- JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královohradecku*, Praha: Prostor, 2008.
- JIRŮ, Václav. *Nedaleko od Norimberku*, Cheb: Svět křidel, 2002.
- JUST, Vladimír. *Věc: Vlasta Burian: rehabilitace Krále komiků*, Praha: Rozmluvy, 1991.
- KLIMEK, Antonín. *Nástup Hitlera k moci: začátek konce Československa: 30.1.1933*, Praha: Havran, 2003.
- KLIMEK, Antonín. HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál*, 1. vyd., Praha, Litomyšl: Paseka, 1995.
- KOČOVÁ, Kateřina. a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a v Litoměřicích v letech 1945 – 1948*, Ústí nad Labem: Universita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta – katedra historie, 2001.
- KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce*, In: KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. a kol. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody*, Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.
- KOTLÁN, Pavel. *Gajdova (ne)věrná Morava: Peripetie Národní obce fašistické na Moravě*, Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009.
- KOUTEK, Jaroslav. *Tichá fronta*, Praha: Naše vojsko, 1985.
- KRÁL, Václav. *Vznik ČSR*, Praha: Melantrich, 1985.
- KUKLÍK, Jan. *Úloha agrární strany při změně politického systému druhé republiky a vzniku Strany národní jednoty*, In: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Jiří ŠOUŠA a kol. (ed.), Praha: Karolinum, 2001.
- MOULIS, Miroslav. *Tajné heslo granát*, Praha: Magnet, 1973.
- MOULIS, Miroslav. *Vzestup a pád generála Gajdy*, Třebíč: Akcent, 2000.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*, Praha: Vodnář, 2006.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka : k historii a ideologii českého nacionalismu*, Praha: Chvojko nakladatelství, 2001.
- NAUMAN, Pavel. *Ještě ke Gajdově aféře*. SE 6, 1990, č. 16, s. 95-97.

- NĚMEC, Petr. *České pravicové skupiny v životě protektorátní společnosti*, In: Lacina, Vladislav. a kol., Sborník k dějinám 19. a 20. století, Praha: Historický ústav, 1993.
- NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*, Praha: Argo, 1998.
- PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha: Práh, 1999.
- PASÁK, Tomáš. *K historii českého fašismu*, Praha: ČSPB, 1985.
- PASÁK, Tomáš. *K problematice NOF v letech hospodářské krize na počátku 30. let*, In: Sborník historický 13. Praha 1963.
- PEJČOCH, Ivo. *Armády českých politiků : české polovojenské jednotky 1918-1945*, Cheb: Svět křídel, 2009.
- RATAJ, Jan. *O autoritativní stát, Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha: Karolinum, 1997.
- RIDLEY, Jasper. *Mussolini*, Praha: Themis, 2002.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. *Poválečný proces s předsedou Agrární strany Rudolfem Beranem*, In: PERNES, Jiří. FOITZIK, Jan. *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*, Brno: Nakladatelství Prius v Brně, 2005.
- SAK, Robert. *Pomsta generála Gajdy. (Méně známá epizoda z české účasti v ruské občanské válce.)*, Soudobé dějiny 1, 1993, č. 1, s. 61-78. s. 178-179.
- SAVICKÝ, Ivan. *Osudová setkání, Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914–1938*, Praha: Academia, 1999.
- SLÁDEK, Zdeněk. *K politickému chorobopisu první republiky. Aféra Jiřího Stříbrného a Radoly Gajdy v roce 1926*. In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalá*. Praha, ÚSD AV ČR, 1998, s. 177-194.
- STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Gajdova aféra 1926-1928*, ČČH 92, 1994, č. 4, s. 732-758.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Družina československých legionářů v počátcích legionářského hnutí v Československu*, In: LACINA, Vladislav. a kol. *Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha: Historický ústav, 1993.
- VYKOUPILO, Libor. *Čeští fašisté na Moravě*, In: *Morava v boji proti fašismu*, Brno: Moravské zemské muzeum, 2008.
- VYKOUPILO, Libor. *Jiří Stříbrný: portrét politika*, Brno: Masarykova univerzita, Maticе moravská, 2003.
- ZEMAN, Pavel. *Česká literatura o retribučním soudnictví*, In: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu*, Praha – Opava: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Slezský ústav Slezského muzea, 2002.

Periodika:

Lidová demokracie, duben-květen 1947.

Národní osvobození, duben-květen 1947.

Právo lidu, duben-květen 1947.

Rudé právo, duben-květen 1947.

Svobodné slovo, duben-květen 1947.

Archivní materiály:

Národní archiv, osobní fond Radoly Gajdy, karton 1 a 2.

Národní archiv, fond Národní soud, karton 163 a 164.

Vojenský historický archiv, fond čís. 308, sig. 308-94-7, partyzánská skupina „Za svobodu“.

Archiv ústavu T. G. Masaryka, fond E. Beneše, karton 57 a 82.